

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Vývoj české archivní sítě od roku 1839 do současnosti

Eva Lukešová

Bakalářská práce

2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eva LUKEŠOVÁ**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Spisová a archivní služba**
Název tématu: **Vývoj české archivní sítě od roku 1839 do současnosti**
Zadávací katedra: **Katedra historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

I. Vymezení pojmu archivní síť II. Počátky a vývoj archivní sítě od druhé poloviny 19. století do současnosti III. Současnost a perspektiva archivní sítě v České republice

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BENEŠOVÁ, Emílie et al. Aby na nic a na nikoho nebylo zapomenuto: K jubileu ústředního archivu českého státu 1954-2004. Praha, 2004. ISBN 80-86712-11-7. ČECHOVÁ, Gabriela - PRAŽÁKOVÁ, Jana. Archivy ČSR. Praha, 1974. KOLLMANN, Josef. Dějiny ústředního archivu českého státu. Praha, 1992. ISBN 80-901358-0-3. SMUTNÁ, Kateřina - ŠTARHA, Ivan (edd.). 155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května - 1. června 1994. Brno, 1995. ŠAMBERGER, Zdeněk. Studie k dějinám československého archivnictví. Praha, 2005. ISBN 80-86712-23-0. ŠTARHA, Ivan. Moravský zemský archiv v Brně 1839-1989. Brno, 2003. ISBN 80-86810-01-1. Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze. Praha, 1995. ISBN 80-85475-18-9. Výroční zprávy vybraných archivů Vládní nařízení č. 29/1954 Sb., o archivnictví Zákon č. 97/1974 Sb., o archivnictví Zákon č. 343/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 97/1974 Sb., o archivnictví Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Helena Pochobradská
Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2009

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2010

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 1. 3. 2010

Eva Lukešová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Heleně Pochobradské za rady a čas, který mi věnovala. Můj dík patří též pracovníkům Státního okresního archivu Pardubice za ochotu při poskytování potřebných materiálů.

Anotace

Práce se zabývá postupným formováním archivní sítě od 19. století až do dnešní podoby. Je zaměřena na české země, ale dává do kontextu také situaci v ostatních oblastech, které s českými zeměmi tvořily jednotný státní celek. Věnuje se vývoji jednotlivých typů archivů, vazeb mezi nimi a způsobu jejich správy. Snaží se postihnout okolnosti, které měly na utváření archivní sítě zásadní vliv.

Klíčová slova

archivy; archivní síť; struktura archivních institucí; organizační začlenění archivnictví; archivní legislativa; územně-správní organizace státu

Annotation

The work deals with gradual formation of the archive network from the 19th century till the modern form. It focuses in the czech countries, but includes also the situation in the other regions, that formed unified state with the czech countries. It devotes to the development of the types of archives, their structures and way of their control. It focuses in the circumstances, that had essential effect upon the formation of the archive network.

Keywords

archives; archive network; structure of archive institutions; organizational incorporation of archives; archive legislature; territorial-administrative organization of state

Obsah

1. Úvod	1
2. Vymezení pojmu archivní síť	3
3. Vývoj archivní sítě v jednotlivých obdobích.....	5
3.1. Archivní síť v 19. století a její vývoj do roku 1918.....	5
3.2. 1918-1938	12
3.3. 1938-1954	24
3.4. 1954-1974	33
3.5. 1974-1992	46
3.6. 1992-2004	54
3.7. 2004-2009	57
4. Současnost a perspektiva archivní sítě v České republice.....	61
5. Závěr	63
6. Prameny a literatura	65
7. Resumé	75
8. Seznam příloh	76
9. Přílohy	77

1. Úvod

„*Současné události rychle upadají v zapomnutí. Již příští pokolení neví, co v minulém desetiletí se dělo.*“¹ Tímto způsobem argumentoval zemský poslanec Karel Adámek v roce 1901, když zdůrazňoval nutnost organizace péče o historické památky. Toto tvrzení zároveň vystihuje, jak důležitými institucemi jsou archivy. Proto jsem si jako téma své bakalářské práce vybrala vývoj české archivní sítě. Během svého dosavadního studia jsem zjistila, že o archivní problematice bylo napsáno již velké množství literatury. Při bližším zkoumání jsem poznala, že tyto statě jsou většinou zaměřeny na dějiny konkrétního archivu či jednoho typu archivů nebo popisují situaci v archivnictví v určitém období. Přehledových děl, která by se věnovala speciálně vývoji archivní sítě, není mnoho a z velké části se zabývají užším časovým rozmezím. Myslím si, že tento stav vnáší do problematiky chaos a obtíže pro případného zájemce, který si musí vyhledat nemálo publikací a článků. Proto považuji za vhodné, aby existovala studie, která by podávala celkový obraz vývoje archivní sítě, protože i tato oblast archivnictví si zaslouží pozornost. Chtěla bych tak přispět k lepšímu pochopení a snadnější orientaci v jinak složité otázce.

Po důkladném zvážení jsem zvolila metodu charakteristiky jednotlivých etap, které budou vymezeny významnými přelomovými roky. Tím chci přiblížit dobovou atmosféru, která stála na pozadí všech počinů. Zpočátku budou takovými rozhraními léta spojená s trváním určitého státního útvaru, později, s uskutečněním kodifikace archivnictví, to bude doba platnosti konkrétního legislativního opatření. V souvislosti s tím si budu všimát, zda to, co se jeví jako důležitý zlom, mělo ve skutečnosti tak velký dosah, jaký je mu přikládán. Zajímá mě, jaké jiné vlivy zasáhly do vytváření archivní sítě. Nabízel se také postup popisu každého typu archivu zvlášť od jeho vzniku až do současnosti, což se mi nezdálo příliš vhodné z toho důvodu, že by tímto způsobem nevynikla provázanost mezi archivy, jejich struktura a organizace.

Mám v úmyslu nejen vylíčit dobový stav, ale objasnit také jiné varianty, o kterých se uvažovalo, jejich výhody a nevýhody. Dále budu rozebírat příčiny a důsledky uskutečněných kroků a nastíním budoucnost archivní sítě. Pro větší přehlednost budou v příloze uvedeny typy archivů ve vybraných obdobích.

---

¹ VOLF, Miloslav. Český zemský výbor a samosprávné archivy. In *Zprávy českého zemského archivu*, svazek IX., 1946, s. 168.

Hlavním pramenem jsou zákony, vládní nařízení, vyhlášky, směrnice a další normativní opatření týkající se nejen archivnictví, ale i jiných oblastí, především správního rozdělení státu. Mezi důležitou literaturu patří zejména dílo Josefa Kollmanna Dějiny ústředního archivu českého státu nebo Ivana Štarhy Moravský zemský archiv v Brně 1839-1989. V těchto případech se jedná o dějiny vybraných archivů, které jsou však zasazeny do širšího kontextu a přibližují i archivní síť. Významným zdrojem informací jsou statě Zdeňka Šambergera Československé archivnictví po roce 1918 a Československé archivnictví po roce 1945, které jsou zároveň součástí publikace Studie k dějinám československého archivnictví. Jistě nelze opomenout sborníky sestavené u příležitosti různých výročí, Archivní časopis a Sborník archivních prací. Především Archivní časopis je jako periodikum odrazem aktuálního stavu, protože zachycuje porady, jednání a další aspekty z pohledu lidí, kteří v daném období žili a na budování archivní sítě se podíleli. Samozřejmě se musí přihlídnout k době vzniku těchto článků. Je nepochybné, že byly touto dobou ovlivněny, a proto často tendenční a zkreslené.

2. Vymezení pojmu archivní síť

Při sledování vzniku archivní sítě nelze stanovit jedno konkrétní datum, které by bylo považováno za její počátek a před nímž by nic podobného neexistovalo. K vytvoření archivní sítě nemohlo dojít ze dne na den. Byl to postupný proces, ve kterém se odráželo mnoho faktorů. Je však možné určit jakýsi významný mezník, který se závažným způsobem zapsal do jejího formování. Ani to však není tak jednoznačné. Takových předělů se totiž nabízí hned několik. V odborné literatuře se hovoří jako o jednom z nejdůležitějších momentů o roce 1839. Tehdy vznikl Moravský zemský archiv v Brně, který se od všech stávajících archivů lišil tím, že na rozdíl od nich bylo jeho hlavním posláním vědecké bádání. Zatímco ostatní archivy měly tedy praktický význam, nově ustavený archiv prokazuje rostoucí zájem o historii, k jejímuž zkoumání byl primárně určen.² Ještě dřívější etapou, která ovlivnila archivnictví, bylo období tereziánských správních reforem, na jejichž základě byly v každé zemi habsburské monarchie založeny guberniální archivy a ve Vídni centrální archiv.³ Dalším přelomem byl rok 1850, respektive 1872, kdy byla zřízena archivní sekce Ústřední komise pro výzkum a uchování uměleckých a historických památek ve Vídni.⁴ V tomto kroku lze spatřit snahu státu nějakým způsobem zajistit dozor nad všemi archivy a odstranit tak nejednotnou a nekvalitní péči anebo ji zabezpečit alespoň v základní míře tam, kde nebyla vykonávána vůbec. Záleží tedy na tom, z jakého pohledu se na archivní síť díváme. Vzhledem k tomu, že první pohnutkou vzniku archivů byly úřední účely a nápad na jejich historické využití se zrodil až později, lze ustavení Moravského zemského archivu v Brně považovat v tomto směru za průkopnický čin. Změna názoru na úkoly archivů souvisí s romantismem a jeho zálibou v historii. Postupně se tak dospělo k přesvědčení, že i dokumenty, které již jejich původci nebo příjemci bezprostředně nepotřebují, mají svou cenu a mohou sloužit k poznání minulosti.⁵ Dlouhou dobu poté docházelo ke střetům těchto dvou koncepcí funkce archivů a odborníci se nebyli schopni ujednotit, která z nich je podstatnější a na kterou se mají archivy zaměřit, nemluvě o tom, že by uznali opodstatněnost obou a snažili se je skloubit dohromady.

---

² SMUTNÁ, Kateřina. Úvodní vystoupení. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 5 a 7.

³ ČECHOVÁ, Gabriela – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Archivy ČSR*. Praha, 1974, s. 11-12.

⁴ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 4.

⁵ ČECHOVÁ, Gabriela – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Archivy ČSR*. Praha, 1974, s. 13.

Možná by bylo vhodnější orientovat se spíše na otázku, od kdy funguje organizovaná archivní síť. Odpověď by byla mnohem jednodušší. Vymezení vlastní existence archivní sítě by bylo velmi neurčité, protože rozpoznat, kdy se o archivní síť ještě nejednalo a kdy už ano, je obtížné. Podle mého mínění, by bylo možné o archivní síti mluvit od doby, kdy se vyskytovaly různé typy archivů, přičemž od každého z těchto typů jich bylo několik. Zde by se však dalo oponovat tím, že se tento stav mohl jevit jako síť pouze z vnějšího pohledu, ale samy archivy se necítily být součástí nějaké struktury. Myšlenka vzniku archivů sahá hluboko do minulosti. Její původ musíme hledat v praktických potřebách institucí nebo rodin. Archivy byly vytvářeny spontánně, podle nutnosti, zpočátku nikdo jejich zakládání nenařizoval. Měly tedy stejný účel, ale dlouho mezi nimi nebyly žádné vazby, neměly jednotné metody práce a nebyly společně řízeny jedním orgánem. Sloužily svým majitelům, kteří s nimi mohli nakládat, jak se jim zlíbilo. Každý archiv si zkrátka žil svým vlastním životem nezávisle na ostatních. Myslím si, že teprve když došlo k vytyčení vztahů nadřízenosti a podřízenosti a archivy byly víceméně rovnoměrně rozmístěny podle územně správních center, zformovala se hierarchie archivních institucí v pomyslné pyramidě, kterou lze nazvat archivní síť.

3. Vývoj archivní sítě v jednotlivých obdobích

3.1. Archivní síť v 19. století a její vývoj do roku 1918

Pro archivní síť v 19. století byla charakteristická její neuspořádanost a neorganizovanost. Nebylo jasně stanoveno, kdo je povinen zřizovat archiv, komu je to povoleno a kdo vlastní archiv nemá a pro uložení svých archiválií využívá archiv jiný. Nebyly přesně vymezeny kompetence jednotlivých archivů, jak územní, tak věcné, z čehož vyplývaly časté spory.⁶ V důsledku dvojkolejné veřejné správy byly také archivy spravovány buď státem, nebo samosprávou. Státním archivem v habsburské monarchii byl Domáci, dvorní a státní archiv ve Vídni, založený roku 1749 jako ústřední archiv státu,⁷ avšak ve skutečnosti byl spíše archivem pouze císařského domu a státní kanceláře.⁸ Dále se sem řadily archivy státních úřadů a institucí, což byla ministerstva, místodržitelství, další úřady a soudy.⁹ Konkrétně na našem území byl jediným státním archivem guberniální archiv v Praze, od roku 1850 zvaný místodržitelství, který navíc tímto datem ztratil svou oficiálnost. Podle reformy správní organizace ministra vnitra Alexandra Bacha měl totiž archiv zaniknout. Formálně k tomu došlo, nicméně fyzicky archiv nadále existoval. Občas se o něm sice hovořilo jako o K. k. Statthaltereii-Archiv, ale po určitou dobu neměl dokonce ani svého archiváře.¹⁰ Toto místo bylo ustaveno až v roce 1882 a o dva roky později bylo obsazeno Karlem Köplem, prvním a zároveň posledním místodržitelstvým archivářem.¹¹ Tento fakt mluví za vše a naznačuje, jak nepříznivé poměry panovaly v našem archivnictví, když ani jedinému státnímu

---

⁶ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 3 a 6-7.

⁷ ČECHOVÁ, Gabriela – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Archivy ČSR*. Praha, 1974, s. 12.

⁸ KOLLMANN, Josef. *Dějiny ústředního archivu českého státu: Formování státního archivu od středověkého panovnického archivu listinného přes archiv české kanceláře, české komory, starého českého místodržitelství, českého gubernia a místodržitelství až po vznik Československé republiky*. Praha, 1992, s. 512-513. ISBN 80-901358-0-3.

⁹ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 8.

¹⁰ KOLLMANN, Josef. *Dějiny ústředního archivu českého státu: Formování státního archivu od středověkého panovnického archivu listinného přes archiv české kanceláře, české komory, starého českého místodržitelství, českého gubernia a místodržitelství až po vznik Československé republiky*. Praha, 1992, s. 474, 476 a 486. ISBN 80-901358-0-3.

¹¹ HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. Pracovníci Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců. In BABIČKA, Václav – HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. *40. výročí Státního ústředního archivu v Praze*. Praha, 1994, s. 95. ISBN 80-85475-16-2; KOLLMANN, Josef. Založení zemského archivu českého a dr. Antonín Gindely: K 130. výročí jeho založení a k 100. výročí úmrtí dr. Gindelyho. In *130 let zemského archivu: Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 130. výročí založení zemského archivu a 100. výročí úmrtí jeho zakladatele a 1. ředitele prof. A. Gindelyho*. Praha, 1993, s. 15.

archivu v českých zemích nebyly vládní orgány ve Vídni ochotny poskytnout odpovídající postavení. Samo místodržitelství o svůj archiv také nejevilo přílišný zájem.

Naštěstí zemská samospráva nebyla v tomto ohledu zcela pasivní a vytvořila instituce zemského charakteru. První z nich byl Moravský zemský archiv v Brně, který sice patřil mezi samosprávné archivy, ale shromažďoval také archiválie státní.¹² Byl založen dekretem císaře Ferdinanda I. ze dne 16. června 1839, kterým byla ustavena funkce moravského zemského archiváře a historiografa, jímž se stal Antonín Boček. Podnět k tomuto kroku dali moravští stavové, kteří chtěli, aby archiv sbíral dokumenty k dějinám Moravy.¹³ Moravský zemský archiv v Brně byl oproti ostatním archivům samostatným organizovaným ústavem, čímž si později vysloužil i zájem vídeňské státní archivní rady, která se jím inspirovala a hodlala podle něj organizovat rakouské archivy.¹⁴ Morava měla před Čechami při zřízení zemského archivu značný předstih. Obdobný archiv v Čechách totiž vznikl až v roce 1862 a pozoruhodný je hlavní důvod jeho vybudování. Nebyla jím nespokojenost s neexistencí takové instituce, ale snaha zemského historiografa Františka Palackého zajistit místo Antonínu Gindelymu, který měl pokračovat v jeho *Dějinách národu českého*. Palacký předložil zemskému výboru svůj návrh a Gindely jej doplnil vysvětlením účelu a náplně činnosti zemského archivu. Zemský výbor souhlasil a Gindely byl jmenován zemským archivářem, což v roce 1863 potvrdil zemský sněm. Ten o tři roky později vymezil postavení a úkoly archivu. Podobně jako Moravský zemský archiv v Brně měl také český zemský archiv funkci nejen uchovávat dokumenty týkající se zemské samosprávy, ale rovněž soustřeďovat archiválie, které vypovídají o českých dějinách.¹⁵ Mezi místodržitelským archivem a

---

¹² ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 7.

¹³ ŠTARHA, Ivan. 155 let Moravského zemského archivu v Brně: Stav bádání o jeho dějinách. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 7; ŠTARHA, Ivan. *Moravský zemský archiv v Brně 1839-1989: Dějiny ústavu*. Brno, 2003, s. 7-8. ISBN 80-86810-01-1.

¹⁴ ADÁMEK, Jiří. Petr rytíř Chlumecký, archivář, historik a politik. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 98.

¹⁵ BURDOVÁ, Pavla. Osudy prací z desek zemských od 18. století. In *130 let zemského archivu: Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 130. výročí založení zemského archivu a 100. výročí úmrtí jeho zakladatele a 1. ředitele prof. A. Gindelyho*. Praha, 1993, s. 54; HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. Pracovníci Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců. In BABIČKA, Václav – HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. *40. výročí Státního ústředního archivu v Praze*. Praha, 1994, s. 97. ISBN 80-85475-16-2; KOLLMANN, Josef. Založení zemského archivu českého a dr. Antonín Gindely: K 130. výročí jeho založení a k 100. výročí úmrtí dr. Gindelyho. In *130 let zemského archivu: Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 130. výročí založení zemského archivu a 100. výročí úmrtí jeho zakladatele a 1. ředitele prof. A. Gindelyho*. Praha, 1993, s. 7-8, 12-13 a 15-17.

zemským archivem v Praze byl rozdíl v jejich základním poslání. Ten nebyl nikdy vyrovnán, což s sebou neslo problémy, které se musely řešit i více než po sto letech. Již v 19. století se uvažovalo o začlenění místodržitelského archivu do zemského, čímž by byl v Čechách konstituován ústřední archiv, který by měl v podstatě stejný charakter jako Moravský zemský archiv v Brně. Podléhal by totiž samosprávě, ale kromě jejich archiválií by ukládal též archiválie státní. Zemský archiv byl totiž na rozdíl od místodržitelství ochoten se o místodržitelství postarat, ale místodržitelství s tím nesouhlasilo. Myšlenka spojení těchto dvou archivů však neusnula a několikrát byla prosazována i později.¹⁶ Třetím zemským archivem u nás byl zemský archiv v Opavě, jehož vznik se datuje rokem 1901, kdy byl Gottlieb Kürschner jmenován prvním slezským zemským archivářem.¹⁷ K samosprávným náležely taktéž městské archivy, přičemž péče o ně byla výsledkem práce dobrovolníků, takže jejich stav byl mnohdy zanedbán. Výjimku tvořil archiv města Prahy, jehož založení bylo nápadem Palackého. Neměl jen funkci správní, ale i vědeckou.¹⁸

Vedle toho existovaly ještě archivy soukromé, do kterých se řadily převážně archivy šlechtických velkostatkářů, dále spolků a společenstev a částečně archivy církevní, které měly ovšem vedle soukromého také poněkud veřejný ráz. Z nejvýznamnějších šlechtických archivů to byly schwarzenberské archivy v Třeboni, Českém Krumlově a na Orlíku, buquoyský archiv v Nových Hradech, nostický archiv v Praze, colredo-mannsfeldský archiv v Opočně, kolovratský v Rychnově nad Kněžnou, černínský v Jindřichově Hradci, desfourswalderodský v Rohozci, paarský v Bechyni, archiv Kinských v Chlumci nad Cidlinou, fürstenberský archiv na Křivoklátě, thun-hohensteinský v Děčíně, clam-martinický ve Smečně, archivy lobkovické a na Moravě archiv Magnisů ve Strážnici a Ditrichštejnů v Mikulově. Církevní archivy se dělily na arcibiskupské, biskupské, kapitulní, klášterní a farní.¹⁹ S péčí o soukromé archivy to bylo podobné jako u archivů městských, to znamená, že je zajišťovali jejich majitelé podle svého uvážení a nikdo je nekontroloval.

---

¹⁶ KOLLMANN, Josef. *Dějiny ústředního archivu českého státu: Formování státního archivu od středověkého panovníckého archivu listinného přes archiv české kanceláře, české komory, starého českého místodržitelství, českého gubernia a místodržitelství až po vznik Československé republiky*. Praha, 1992, s. 511, 516, 518 a 536. ISBN 80-901358-0-3.

¹⁷ MÜLLER, Karel. „Spolupráce“ Zemského archivu v Opavě se Zemským archivem v Brně v období 1. republiky. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 71.

¹⁸ ČECHOVÁ, Gabriela – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Archivy ČSR*. Praha, 1974, s. 13.

¹⁹ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 9-10.

První krok k organizování archivnictví lze spatřit v založení Ústřední komise pro výzkum a uchování uměleckých a historických památek ve Vídni. Stalo se tak na základě císařského rozhodnutí v roce 1850. Tato komise byla podřízena ministerstvu kultu a vyučování. V její činnosti byl pro archivnictví důležitý rok 1872, protože až tehdy vznikla její III. sekce, zvaná archivní, jejímž zřízením se komise oficiálně začala starat i o písemné památky. Byla to v podstatě první centrální instituce, která měla za úkol dohled nad archivy, čímž by bylo zabezpečeno jejich jednotné řízení tak, aby se všem archiváliím dostalo řádné péče. Hlavním cílem bylo zjistit dosavadní stav všech archivů. Kompetence této komise však nebyly neomezené a její působnost se vztahovala především na městské a soukromé archivy, ale ne již na státní. Proto nemohla důsledně uplatňovat změny, které měla v plánu. V důsledku toho byla na její popud roku 1894 vytvořena archivní rada.²⁰ Tento úmysl se však neobjevil poprvé až teď, nýbrž již v roce 1869, kdy byl vypracován projekt archivní organizace. Tehdy ovšem zůstalo pouze u návrhu, který čekal 25 let na své oživení.²¹ Archivní sekce nezanikla a pokračovala ve své práci, nadále hlavně u samosprávných archivů, k jejichž chodu však mohla vyslovovat své připomínky také archivní rada. V důsledku rakousko-uherského vyrovnání byla archivní rada poradním sborem vlády ve věcech státních archivů pouze v zemích na říšské radě zastoupených. Nezasahovala tedy do archivů říšských, které byly společné pro celou monarchii, ani do uherského archivnictví. To mělo za následek odlišný vývoj archivnictví předlitavského a zalitavského. Proto později po vzniku Československa nebyl celý stát v této oblasti jednotný a musely být vyrovnávány rozdíly mezi českými zeměmi a Slovenskem. Archivní rada podléhala ministerstvu vnitra, a to rakouskému, protože po roce 1867 bylo toto ministerstvo rozděleno. Zde je zárodek budoucích dlouhotrvajících kompetenčních sporů mezi ministerstvem školství a ministerstvem vnitra. Členy archivní rady byli odborníci jmenovaní na pět let. Náplň její činnosti tvořilo stanovení určitých principů péče o archiválie, jejich ukládání, práce v archivech apod. To, že se o státní archivy starala jiná instituce než o samosprávné, přispívalo k pokračování nejednotnosti.²² V souvislosti se vznikem archivní rady se zlepšilo postavení místodržitelského archivu, který tak byl podřízen

---

²⁰ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 4.

²¹ KOLLMANN, Josef. *Dějiny ústředního archivu českého státu: Formování státního archivu od středověkého panovnického archivu listinného přes archiv české kanceláře, české komory, starého českého místodržitelství, českého gubernia a místodržitelství až po vznik Československé republiky*. Praha, 1992, s. 513-514. ISBN 80-901358-0-3; KRATOCHVÍL, Václav. Stálá archivní rada rakouská: Poznámky k návrhu zákona panské sněmovny o věcech archivních. In *Český časopis historický* 1, 1895, s. 41.

²² ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 4.

přímo prezidiu místodržitelství.²³ Archivní rada byla později často kritizována pro nedostatečné výsledky. Paradoxem bylo, že Ústřední komise pro výzkum a uchování uměleckých a historických památek, která iniciovala založení archivní rady, se s ní postupem času dostávala do konfliktů týkajících se působnosti. Tyto rozepře byly řešeny tak, že od roku 1911 neměla nově nazvaná Komise pro ochranu památek pečovat již o písemné památky a archiválie. Všechny její dosavadní kompetence v oblasti archivnictví převzala roku 1912 archivní rada. To znamená, že od té doby se starala nejen o archivy státní, nýbrž i nestátní a soukromé. Z toho vyplývá, že tímto krokem bylo veškeré archivnictví pod dohledem ministerstva vnitra. Navrhovalo se sice, aby byla archivní rada podřízena vládě, ale bezvýsledně. Jak uvidíme později, takový nápad se nezrodil naposledy. Pět členů archivní rady tvořilo stálý jednací výbor. Ten měl svou kancelář, kterou vedl státní archivář.²⁴

Bylo sice chvályhodné, že si stát začínal uvědomovat nutnost zaštitit oblast archivnictví nějakou centrální institucí, ale ta nemohla zvládnout vše. Aby se dosáhlo odpovídajícího systému, bylo třeba organizovat archivy na všech úrovních. Odborným archivářům byla jasná neúnosnost situace a nevyhnutelnost organizace archivů. Zvláště přihlédneme-li k faktu, že v ostatních evropských zemích k ní bylo již přistoupeno a Rakousko se tak se svou zaostalostí zařadilo po bok Turecka.²⁵ V roce 1899 se objevil námět na strukturu státních archivů v Čechách v takové podobě, že nejvyšší postavení by měl místodržitelství archiv v Praze, kterému by podléhaly nově vzniklé krajské archivy v Praze, Budějovicích, Kutné Hoře a Liberci.²⁶ Jinou formou uspořádání by mohlo být vytvoření státních i samosprávných krajských archivů. Další alternativou byly pouze samosprávné krajské archivy, které by byly podřízeny archivu zemskému a jejich územní kompetence by se shodovaly s působností krajských soudů.²⁷

---

²³ HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. Pracovníci Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců. In BABIČKA, Václav – HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. *40. výročí Státního ústředního archivu v Praze*. Praha, 1994, s. 95. ISBN 80-85475-16-2; KOLLMANN, Josef. *Dějiny ústředního archivu českého státu: Formování státního archivu od středověkého panovnického archivu listinného přes archiv české kanceláře, české komory, starého českého místodržitelství, českého gubernia a místodržitelství až po vznik Československé republiky*. Praha, 1992, s. 550 a 554. ISBN 80-901358-0-3.

²⁴ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 5.

²⁵ REZEK, Antonín. Počátky nové organizace státních archivů ve královstvích a zemích na říšské radě zastoupených dle rozpočtu na rok 1896. In *Český časopis historický* 1, 1895, s. 392; ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 9.

²⁶ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 8 a 13.

²⁷ Tamtéž, s. 13.

Ještě v období monarchie se vyskytl návrh na zřízení agrárního archivu pro uložení písemností týkajících se zemědělské a patrimoniální tematiky, pocházejících hlavně z panství, kterých se velmi dotkly správní a majetkoprávní změny roku 1848. V roce 1904 zemská statistická komise nastínila možnost vytvoření zemědělského archivu prostřednictvím zemědělské rady. Další variantou bylo založení agrárně historického oddělení v zemském archivu v Praze. Zemský archiv se vyslovil pro druhý námět. Současně se objevil nápad na vybudování průmyslového archivu. Zřízení průmyslového oddělení v zemském archivu bylo však jeho vedením odmítnuto. Jako vhodnější se jevilo dát vytvoření takového archivu za úkol Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách. Podle obchodní a živnostenské komory v Praze bylo k tomuto poslání nejpovolanější Technické muzeum v Království českém.²⁸

Dalším problémem byla neexistence všeobecně závazných předpisů - říšských či zemských - upravujících péči o archiválie, která byla tudíž velmi rozdílná a mnohdy nedostatečná. Většinou nebylo považováno za důležité uchovávat písemný materiál, takže často se nacházel v nevyhovujících podmínkách a byl pokládán za zbytečnou přítěž. „*Archivní péče byla závislá na iniciativě jednotlivých úřadů, církevních či městských institucí, šlechtických rodů nebo jednotlivců a zájmových skupin.*“²⁹ Proto bylo nezbytné dát jí právní rámec, bez něhož nemohlo být nikomu nic nařízeno a při špatném zacházení s dokumenty nebylo možné ukládat tresty. Prvním zásahem státu do péče o archivy byl císařský reskript z roku 1753, který stanovil povinnost náležitě vést městské archivy. Tento výnos byl však neúčinný,³⁰ podobně jako později mnoho dalších. Bylo vydáno několik císařských patentů o ochraně uměleckých památek, ale ty byly dost povrchní, tudíž také neefektivní. Došlo na aplikaci § 96 obecního řádu, podle kterého měl zemský výbor dohlížet na správu obecního majetku. Následovaly další pokusy řádně zaopatřit archivní materiál. Většinou se jednalo o různé instrukce určené úřadům, které byly stylizovány ve smyslu doporučení a „*přesvědčení o jejich ochotě a dobré vůli*“³¹. Žádný orgán nebyl schopen zajistit ochranu archiválií skutečně direktivní normou, která by měla autoritu. Mělo se za to, že „*„obyčejně asi dostačí pouhé*

---

²⁸ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 10-12.

²⁹ BYSTRICKÝ, Vladimír. Půl století organizovaného českého archivnictví. In *Archivní časopis* 54, 2004, č. 3, s. 169. ISSN 0004-0393.

³⁰ ČECHOVÁ, Gabriela – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Archivy ČSR*. Praha, 1974, s. 12.

³¹ VOLF, Miloslav. Český zemský výbor a samosprávné archivy. In *Zprávy českého zemského archivu*, svazek IX., 1946, s. 158.

pozbuzení, poučení a připomenutí“³². To byl ovšem přílišný optimismus a naivita, protože taková formulace neměla žádnou váhu. Obsah všech těchto ustanovení nejlépe vystihuje toto vyjádření: „*Tak zase vyslovovala se pouhá přání a rady tam, kde bylo třeba zákonů a nařízení, a pokyny tam, kde byl nutný dohled.*“³³ Stav archivů kontrolovaly zemské archivy, k tomuto účelu byla zřízena již výše uvedená Ústřední komise pro výzkum a uchování uměleckých a historických památek a roku 1887 zemská historická komise při českém zemském výboru.³⁴ V roce 1892 přišel zemský poslanec Karel Adámek s návrhem na vypracování zákona na ochranu uměleckých a historických památek, kterými se rozuměly všechny druhy památek, nejen archiválie. Jako předloha měl sloužit uherský zákon z roku 1881. V roce 1893 byla zemskému sněmu předložena pozměněná varianta, která doporučovala vytvoření zemské, okresních a místních komisí. Další náměty podal Adámek ještě v letech 1900, 1901 a 1908. Za stávajících politických podmínek však zemský sněm nebyl schopen rozhodovat, takže všechny podněty vyšly naprázdno. Do záležitosti památkového zákona se vložila v roce 1909 také Ústřední komise pro výzkum a uchování uměleckých a historických památek. Její předseda, Alexandr sv. pán Helfert, plánoval, že veškeré archivnictví bude pod patronací nově založeného Staatliche Denkmalschutzbehörde. S prosazením takového centralismu ovšem u Čechů neuspěl. K projednání opět nedošlo.³⁵ Zákon, který by se týkal pouze písemných památek, se projednával v roce 1912. Přesto byla preferována norma všeobecného charakteru. Podle osnovy památkového zákona z roku 1917 bylo vrcholnou institucí pro péči o archiválie ministerstvo vnitra. Archivní rada měla být nadále poradním sborem.³⁶ Místodržitelství by dohlíželo na samosprávné archivy, s čímž čeští členové archivní rady nesouhlasili, protože by tak byla utužena centralizace.³⁷ V roce 1918 se otázkou legislativní úpravy této oblasti zabýval ředitel zemského archivu v Praze J. B. Novák, který chtěl zákon na úrovni země. Představoval si, že by zemský archiv dohlížel na archivy obecní, a to prostřednictvím tří archivních inspektorů. Každý z nich by měl vymezenu jednu oblast v Čechách a jeho úkolem by bylo vybudovat obecní archivy tam, kde dosud žádné nefungovaly. Centrální instituce však nevyvinuly v této věci žádnou iniciativu, všechny

---

³² VOLF, Miloslav. Český zemský výbor a samosprávné archivy. In *Zprávy českého zemského archivu*, svazek IX., 1946, s. 143.

³³ Tamtéž, s. 156.

³⁴ Tamtéž, s. 146.

³⁵ Tamtéž, s. 153-154, 160-162, 166 a 168-170.

³⁶ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 14.

³⁷ VOLF, Miloslav. Český zemský výbor a samosprávné archivy. In *Zprávy českého zemského archivu*, svazek IX., 1946, s. 170.

náměty pocházely od archivářů.³⁸ Hledal se proto nějaký český orgán, který by byl nadřazen veškerému archivnictví. Zvažovalo se, že by jím mohla být Archeologická komise při České akademii pro vědu a umění, konkrétně její archivní oddělení, které by se k tomuto účelu zřídilo. Dále přicházelo v úvahu založení archivní komise na úrovni komise archeologické a rovněž podléhající České akademii pro vědu a umění.³⁹

Všeobecně lze říci, že až na výjimky byly archivy ve velmi špatném stavu. O samosprávné archivy bylo však leckdy postaráno kvalitněji než o státní. Příčinou těchto neutěšených poměrů byla neorganizovanost, kterou měly na svědomí vídeňské oficiální orgány, jež problematiku českého archivnictví nehodlaly nijak řešit. Zřejmě ji nepovažovaly za důležitou a dávaly přednost jiným věcem. Ostatní části monarchie na tom nebyly o mnoho lépe. Závažnost situace si uvědomovali odborní archiváři a žádali nějaká východiska, ale jejich návrhy většinou neměly žádnou odezvu.⁴⁰ Archivní rada, u které se předpokládalo, že bude přínosem, nesplnila očekávání. Doufalo se totiž, že díky ní dojde k uspořádání archivnictví, jenže archivní rada k tomu neměla dostatek kompetencí, jelikož mohla reformy pouze navrhnout, ale nebyla oprávněna je vykonávat.⁴¹ „*Titulem a leskem je archivní rada více (...). Skutečně však jest méně.*“⁴² Nepodařilo se dosáhnout vydání zákona, který by stanovil zásady ochrany archivního materiálu a organizace archivnictví. Proto se na sklonku Rakousko-Uherska vyskytly snahy odpoutat se v této věci od Vídně a vytvořit si vlastní zastřešující instituci, prostřednictvím které by zanikla závislost na vídeňských archivních orgánech. Realizaci všech plánů překazila první světová válka. Za těchto okolností nebylo možno uskutečnit celkovou archivní organizaci.

3.2. 1918-1938

Éra první republiky byla ve znamení kompetenčních sporů mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem školství a národní osvěty. Důvodem k tomu bylo vydání dvou nařízení, která

---

³⁸ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 14.

³⁹ Tamtéž, s. 15.

⁴⁰ Tamtéž, s. 14-15.

⁴¹ KOLLMANN, Josef. *Dějiny ústředního archivu českého státu: Formování státního archivu od středověkého panovnického archivu listinného přes archiv české kanceláře, české komory, starého českého místodržitelství, českého gubernia a místodržitelství až po vznik Československé republiky*. Praha, 1992, s. 550. ISBN 80-901358-0-3.

⁴² KRATOCHVÍL, Václav. Stálá archivní rada rakouská: Poznámky k návrhu zákona panské sněmovny o věcech archivních. In *Český časopis historický* 1, 1895, s. 45.

se vzájemně vylučovala a umožňovala tak dvojí výklad, takže oba resorty měly oprávněné argumenty k požadavku získat archivnictví do své správy. Prvním z nich byl recepční zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., podle kterého nový stát přebíral dosavadní právní systém. Archivnictví by tudíž mělo zůstat pod ministerstvem vnitra, protože rakouská archivní rada, nejvyšší archivní orgán, náležela právě k tomuto resortu. Tuto tezi zpochybnilo usnesení vlády z listopadu 1918, které přiřčilo veškeré archivnictví k ministerstvu školství a národní osvěty. Výjimku udělilo zemědělskému archivnictví a muzejnictví, které bylo přiřknuto ministerstvu zemědělství.⁴³ To bylo hlavní jádro konfliktu, který zmařil jakékoliv pokusy o reorganizaci archivnictví.

K němu se přidaly další neshody vyplývající z různých přístupů k funkci archivů. Ministerstvo školství a národní osvěty a spolu s ním archiváři zemského archivu v Praze prosazovali vybudování jednoho ústředního historického archivu, který by soustředil archiválie vzniklé před rokem 1918 a sloužil by historické vědě. Obdobný archiv měl být vytvořen v Brně pro Moravu, v Opavě pro Slezsko a také na Slovensku.⁴⁴ Novější písemnosti by pak byly uloženy v archivech jednotlivých ministerstev. Proti tomu se postavilo ministerstvo vnitra, které se na věc dívalo z praktického hlediska a tvrdilo, že hlavním úkolem archivů není pouze věda, ale že slouží také úředním účelům. Proto podle něj není vhodné protěžovat vědecký význam archivů před správním. Dále poukazovalo na skutečnost, že se zánikem monarchie převzalo Československo působnost bývalých úřadů, takže všechny dokumenty z předchozího období neztratily rázem svou platnost. Jednotlivé resorty by tudíž měly mít u sebe také starší materiál, protože i ten je v praxi mnohdy ještě potřebný. Hranicí pro příslušnost archiválií nemůže být jedno datum. Proto si přálo resortní archivy, v nichž by byly uschovány archiválie historické i novodobé. V neprospěch archivů u všech centrálních úřadů hovořily možné kompetenční spory o umístění jednotlivých archivních fondů. Ministerstvo školství a národní osvěty argumentovalo tím, že státní správa vždy opomíjela historickou cenu archiválií. Aby se tomu zabránilo a byl dán prostor také jejich vědeckému využití, zřídil by se národní archiv, který by byl podřízen ministerstvu školství a národní osvěty. To bylo celkem logické, protože posláním národního archivu mělo být vědecké bádání a právě toto ministerstvo mělo na starost oblast vědy. Ostatní resorty se pak přidaly na stranu jednoho nebo druhého, podle toho, jak to vyhovovalo jejich zájmům. Resortu školství se

---

⁴³ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 17, 41, 54, 56, 64 a 68.

⁴⁴ Tamtéž, s. 47 a 56.

vzepřelo např. ministerstvo zemědělství, které si chtělo založit vlastní archiv, což bylo v rozporu s úmyslem vybudovat národní archiv.⁴⁵ Jak dále uvidíme, převahu měla koncepce ministerstva vnitra.

Zajímavé je, že ministerstvo školství a národní osvěty, ač usilovalo o převzetí všech kompetencí nad archivnictvím, nemělo pro svůj resort žádný ústřední archiv, což mu bylo později vyčítáno. Tato skutečnost pro něj byla nevýhodou a zkomplikovala mu dosažení jeho cíle.⁴⁶ Zastáncem jeho názorů byl zemský archiv v Praze, který byl však spravován zemským výborem země České a po zrušení zemských výborů v roce 1927 zemským úřadem. Důvodem tohoto spojenectví byla vědecká funkce zemského archivu, čímž byl blízký ministerstvu školství a národní osvěty. Přitom bylo nejednou doporučováno, aby ministerstvo školství a národní osvěty řídilo samosprávné archivy. Tato nabídka mu však nestačila, protože zamýšlelo vést veškeré archivnictví.⁴⁷

Již před vznikem samostatného československého státu čeští archiváři diskutovali o budoucím postavení archivnictví po rozpadu Rakousko-Uherska. U Národního výboru v Praze byla při Komisi pro ochranu památek ustavena archivní sekce. Ta se rozhodla svolat schůzi českých archivářů, která se konala 20. listopadu 1918. Debaty o archivní organizaci vycházely ze dvou spisů. Jednalo se o návrhy ředitele zemského archivu v Praze Jana Bedřicha Nováka a archiváře Moravského zemského archivu Adolfa Ludvíka Krejčíka. J. B. Novák nabídl řešení v podobě všeobecného státního archivu, který by vznikl sloučením archivu zemského a místodržitelského. Dále by mohly existovat archivy resortní. Morava, Slezsko a Slovensko by měly mít státní archivy pro svá území. Pokud jde o organizační začlenění, za nejvhodnější bylo považováno svěřit archivnictví stejnému resortu, který bude spravovat také muzea a knihovny. Poradní funkci by zastávala archivní rada. I nadále se bralo v úvahu oddělení archivů státních a nestátních. Dohled nad městskými a soukromými archivy by vykonávali archivní inspektoři. V každém větším správním obvodu se počítalo s vybudováním krajského archivu.⁴⁸ Autor tohoto plánu zjevně preferoval vědecký význam archivů před správním, což vyplývá z jeho pojetí nadřazené instituce. V tomto duchu budou chtít organizaci archivnictví prosadit odborníci ze zemského archivu v Praze, které bude podporovat ministerstvo školství a národní osvěty.

---

⁴⁵ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 17, 19, 31-36, 54 a 56.

⁴⁶ Tamtéž, s. 60 a 62.

⁴⁷ Tamtéž, s. 58-59.

⁴⁸ Tamtéž, s. 17-20.

A. L. Krejčík chtěl přičlenit archivnictví k ministerstvu školství a národní osvěty. Později byl tvůrcem návrhu na založení zemědělského archivu, čímž se dostal s resortem školství do vážného střetu, takže tuto myšlenku opustil. A. L. Krejčík se držel roztržidění na archivy veřejné, kterými byly archivy státní a samosprávné, a soukromé, ke kterým náležely archivy soukromoprávních korporací, osob a archivy šlechtické. Církevní archivy byly přechodným typem. V hierarchii státních archivů by stál nejvýše místodržitelství archiv, který se měl rozdělit na státní tajný archiv při ministerstvu zahraničí a ústřední státní archiv při ministerstvu vnitra. Další státní archivy by vznikly pro Moravu, Slezsko a Slovensko. Na nejnižším stupni státních archivů by byly krajské archivy, s kterými se počítalo v Plzni, Budějovicích, Kutné Hoře, Hradci Králové, Litoměřicích, Olomouci, Uherském Hradišti, Jihlavě, Těšíně nebo Ostravě, v Bratislavě, Košicích a Banské Bystrici. Přemýšlelo se o zřízení archivu justičního, archivu u ministerstva financí, u ministerstva obchodu a průmyslu, u ministerstva zemědělství a u ministerstva národní obrany. Samosprávnými archivy by byly archivy zemské a obecní. V případě vybudování krajské samosprávy by se k nim zařadily ještě krajské samosprávné archivy. Na soukromé archivy měla dohlížet státní správa ve spolupráci se zemskou samosprávou. Vyskytl se též nápad na vytvoření samostatného matričního archivu.⁴⁹

Tato konference nepřinesla ještě zcela vyhraněné názory. Ty se začaly radikalizovat postupně. Z velké většiny se archiváři přiklonili k myšlence zřídit všeobecný státní archiv. Shoda nepanovala v tom, zda má dojít ke sloučení zemského a místodržitelství archivu ihned, nebo až po uplynutí nějaké doby. Dále se usnesli, že u ministerstva školství a národní osvěty by měl pracovat odborný archivní úředník. Poprvé se objevil námět na rozdělení archivů podle stáří archiválií, takže by vznikly uzavřené historické archivy a archivy s novějším písemným materiálem, který by byl potřebný pro úřední činnost.⁵⁰

Náčrtem archivní organizace se zabýval také Ladislav Klicman, ředitel pozdějšího Archivu ministerstva vnitra. Preferoval vytvoření samostatných resortních archivů. Konkrétně měl na mysli archiv předsednictva vlády, archiv ministerstva vnitra, který měl být nástupcem archivu místodržitelství, archiv ministerstva zemědělství, zahraničí, financí, justiční archiv, vojenský archiv, archiv ministerstva železnic a archiv ministerstva veřejných prací. Vyzdvihl nutnost vybudování archivu v Bratislavě. Zemský archiv v Praze by byl pod patronací

---

⁴⁹ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 21 a 23-24.

⁵⁰ Tamtéž, s. 21-22.

ústředního úřadu, který nemá svůj archiv. Státní archivy by řídilo ministerstvo vnitra nebo předsednictvo ministerské rady. Opět se nepochybovalo o konstituování archivní rady.⁵¹

Bylo tedy formulováno několik možných návrhů na organizaci archivnictví a teď bylo třeba vyhodnotit, který z nich je nejvýhodnější, popřípadě spojit prvky z různých variant v jedno řešení. To ovšem nebylo tak jednoduché. Kompetenční spor se naplno rozhořel, když 18. ledna 1919 převzalo ministerstvo vnitra pod svou správu místodržitelství archiv, který dostal název Archiv ministerstva vnitra. „*Tento název nevyjadřoval obsah, nýbrž pouze vlastnictví archivu (...)*“⁵² Učinilo tak bez souhlasu ministerstva školství a národní osvěty, což se tomuto resortu samozřejmě nezamlouvalo, když se cítilo být jediným povoláním ministerstvem pro řízení archivnictví. Tvrdilo, že za účelem organizace archivnictví byl u něj ustaven archivní poradní sbor. Jenže ministerstvo vnitra vůbec nepovažovalo za nutné žádat k takovému kroku o povolení.⁵³ „*Místodržitelství se přeměnilo jednak v zemskou politickou správu, jednak část jeho agendy a personálu převzalo ministerstvo vnitra (...)*. Bylo zcela nemyslitelné, aby archiv zůstal při zemské správě politické, protože by tak nastal absurdní případ, že by v zemi působily vedle sebe dva zemské archivy, jeden státní a druhý samosprávný.“⁵⁴

Projednávání organizace archivů v Československu se účastnili také likvidační komisaři pro statky kulturní při československém vyslanectví ve Vídni, kteří zajišťovali převzetí archiválií vztahujících se k českým dějinám z rakouských archivů.⁵⁵ Ve svém memorandu vyslovili názor, že všechny archivy zaniklých úřadů by měly tvořit jeden historický archiv. Úřady a instituce pracující v novém státě po roce 1918 by si mohly zřídit vlastní archivy. Otázku, komu bude archivnictví v nejvyšší instanci přiděleno, nepovažovali

---

⁵¹ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 25-26.

⁵² KOLLMANN, Josef. *Dějiny ústředního archivu českého státu: Formování státního archivu od středověkého panovnického archivu listinného přes archiv české kanceláře, české komory, starého českého místodržitelství, českého gubernia a místodržitelství až po vznik Československé republiky*. Praha, 1992, s. 631. ISBN 80-901358-0-3.

⁵³ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 26.

⁵⁴ KOLLMANN, Josef. *Dějiny ústředního archivu českého státu: Formování státního archivu od středověkého panovnického archivu listinného přes archiv české kanceláře, české komory, starého českého místodržitelství, českého gubernia a místodržitelství až po vznik Československé republiky*. Praha, 1992, s. 630. ISBN 80-901358-0-3.

⁵⁵ SEKYRKOVÁ, Milada. Příspěvek k organizaci a přínosu československo-rakouské archivní a spisové rozluky. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 1, s. 6. ISSN 0004-0938.

likvidační komisaři za důležitou. Ministerstvo školství a národní osvěty to pokládalo za podporu svých plánů.⁵⁶

Ministerstvo vnitra a ministerstvo školství a národní osvěty podalo prezidiu ministerské rady vyjádření k tomuto memorandu s doplněním návrhů zákonů pro organizaci státního archivnictví. Archiv ministerstva vnitra vytvořil osnovu založenou na myšlence resortních archivů, jejichž vrcholným představitelem by byl on sám z toho titulu, že byl největším státním archivem. Ministerstvo vnitra mělo řídit všechny státní archivy. Odborným poradním a metodickým orgánem měl být archivní referát při ministerstvu vnitra. Kompromisem, na který byli odpůrci národního archivu ochotni přistoupit, bylo svěřit ministerstvu školství a národní osvěty péči o nestátní archivy, odbornou přípravu archivářů a vědecké využití archivů. Ministerstvo zemědělství by mu na rozdíl od ministerstva vnitra ponechalo i metodickou působnost.⁵⁷ Ministerstvo školství a národní osvěty nastínilo základní principy zákona, který však nebyl čistě archivní, ale týkal se všech druhů památek a měla být do něj částečně zahrnuta i problematika archivů. Z toho vyplývá, že památkový zákon neupravoval konkrétněji organizaci archivů. Nemohl do detailu pojmut všechny památky, které navíc vyžadují trochu rozdílné přístupy, proto byl výsledek do jisté míry polovičatý. To bylo hlavní příčinou neúspěchu ministerstva školství a národní osvěty v prosazování svých přání. Oproti tomu resorty vnitra a zemědělství dokázaly jasně definovat své potřeby.⁵⁸ Ministr zemědělství neustoupil od požadavku založení Československého státního archivu zemědělského. Podle něj dosavadní agrární oddělení v zemském archivu v Praze bylo pouze provizorní a nevyhovovalo současným nárokům.⁵⁹

Návrh na zřízení zemědělského archivu podal ministerstvu zemědělství A. L. Krejčík již 26. listopadu 1918. To se nezamlouvalo ministerstvu školství a národní osvěty, protože tím by byl ztížen plánovaný vznik národního archivu. Ministerstvo školství a národní osvěty poukazovalo na listopad 1918, kdy byly rozděleny kompetence jednotlivých ministerstev a archivnictví, muzejnictví a knihovnictví se tímto krokem dostalo pod uvedené ministerstvo. Do působnosti ministerstva zemědělství bylo ovšem zařazeno zemědělské muzejnictví a archivnictví, takže ministerstvo školství a národní osvěty mělo uznat práva resortu zemědělství. Ani archivní poradní sbor, který byl ustaven při ministerstvu školství a národní

---

⁵⁶ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 27-29.

⁵⁷ Tamtéž, s. 37-38, 54 a 56.

⁵⁸ Tamtéž, s. 38-40.

⁵⁹ Tamtéž, s. 39.

osvěty na základě ankety 20. listopadu 1918, s tím nesouhlasil. Ministerstvo školství a národní osvěty tvrdilo, že vybudování samostatného zemědělského archivu je zbytečné, jenže v praxi se tato otázka ukázala ve zcela jiném světle. V souvislosti s pozemkovou reformou vyvstal problém správy velkostatkářských archivů. Ministerstvo školství a národní osvěty ho nebylo schopno vyřešit, a proto muselo ustoupit. Změna v jeho nazírání na samostatný zemědělský archiv byla vyjádřena uzavřením dohody s Československým státním archivem zemědělským v roce 1921. Zároveň bylo domluveno, že úkoly Československého státního archivu zemědělského bude na Slovensku plnit státní archivní inspektor v Bratislavě.⁶⁰ Československý státní archiv zemědělský kontroloval archivy velkostatků, které byly ponechány při jednotlivých ředitelstvích státních lesů a statků.⁶¹

Příležitost k prosazení svých představ dostalo ministerstvo školství a národní osvěty v roce 1920, kdy mu kulturní výbor Národního shromáždění nařídil přípravu zákona na zabezpečení pamětních knih a památek ve městech a obcích. Ministerstvo v tom spatřovalo možnost, jak si zajistit celkovou svrchovanost nad archivnictvím. Stále se totiž nevzdalo myšlenky národního archivu. Rozhodlo se uskutečnit ji postupně, nejprve jmenováním archiváře národního archivu. Plány resortu školství zkřížily opět praktické problémy. Nyní šlo o převzetí archivního materiálu z vídeňských archivů. Již podruhé se projevila jako účelnější varianta resortních archivů, do kterých mohly být archiválie okamžitě rozmístěny. Nebylo možné čekat na jejich uložení do doby, než vznikne národní archiv. Ministerstvo školství a národní osvěty tuto akci omlouvalo nezbytností urychleného řešení a ujištěním, že jde jen o provizorium.⁶²

8. října 1920 probíhala v Československém státním archivem zemědělském porada odpůrců národního archivu, to znamená ministerstva vnitra, zemědělství a pošt. Kromě ujednání o společném postupu proti ministerstvu školství a národní osvěty bylo dohodnuto, že ministerstvo vnitra přichystá zásady uspořádání archivnictví.⁶³

Na počátku roku 1921 měla vláda jednat o archivní organizaci. Za tímto účelem jí byly podány náměty od ministerstva vnitra, školství a zemědělství. Názory resortu vnitra se

---

⁶⁰ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 40-42 a 44-46.

⁶¹ HELEŠICOVÁ, Věra – JUNĚCOVÁ, Jiřina. Ústřední zemědělsko-lesnický archiv a jeho začlenění do Státního ústředního archivu. In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 27-28. ISBN 80-85475-18-9.

⁶² ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 46-48.

⁶³ Tamtéž, s. 50.

nezměnily. Ministerstvo zemědělství s ním souhlasilo. Ministerstvo školství a národní osvěty však překvapilo návrhem, aby veškeré archivnictví bylo řízeno prezidiem ministerské rady, jehož poradním orgánem by byla státní archivní rada. Archivní péče by byla rozdělena mezi ministerstvo vnitra, zemědělství a školství. Pod ministerstvem vnitra by byl Československý státní ústřední archiv v Praze, státní archivy v Brně a Bratislavě a župní archivy. Ministerstvo zahraničních věcí mělo mít svůj archiv. Pro ministerstvo školství a národní osvěty by byly založeny státní úřady památkové péče v Praze, Brně a Bratislavě a funkce státních archivních inspektorů. Pro resorty zemědělství, vojenství, železnic a pošt by byly zřízeny jednotlivé archivy. Jak je vidět, ministerstvo školství a národní osvěty ustoupilo ze svých původních požadavků a zřeklo se své řídicí kompetence, a dokonce připustilo vznik resortních archivů. Zároveň vypracovalo návrh zákona o ochraně písemných památek, který se zabýval hlavně péčí, organizací nikoliv.⁶⁴

Také ministerstvo zahraničních věcí přispělo svým podnětem. Hájilo vybudování národního historického archivu a řízení archivnictví přisoudilo resortu školství. Vedle toho měly existovat archivy resortní a župní. Pro sebe požadovalo vytvoření státního archivu ČSR, jehož součástí by se staly i archivy Kanceláře prezidenta republiky a prezidia ministerské rady. Koncepce ministerstva zahraničních věcí v sobě spojovala přístupy dvou znesvářených resortů.⁶⁵

Všechny uvedené návrhy prostudovalo prezidium ministerské rady a shrnulo je ve vyjádření pro vládu, kde vyslovilo své hledisko. Přiklonilo se spíše k názoru, že archivnictví by mělo patřit pod ministerstvo školství a národní osvěty. Definitivní východisko však nenabídlo z obavy z vysokých finančních nákladů na jednotnou organizaci. Proto by bylo nejvhodnější zachovat dosavadní stav s tím, že k celkové úpravě dojde, až nastanou příhodné podmínky.⁶⁶ Podle mého názoru vycházel tento závěr především z neochoty vzít na sebe zodpovědnost za rozhodnutí, který návrh je nejideálnější. Prezidium ministerské rady by bylo nejraději, kdyby se odborníci sami dohodli, postavili jej před hotovou věc a ono by se tak vyhnulo nepříjemné skutečnosti, že se od něho očekával konečný verdikt. Udržení stávajících poměrů v podstatě nahrávalo koncepci ministerstva vnitra, protože realizace plánů okruhu

---

⁶⁴ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 51-52 a 61.

⁶⁵ Tamtéž, s. 55-56.

⁶⁶ Tamtéž, s. 57, 60 a 62-63.

kolem zemského archivu v Praze se tak opět oddálila.⁶⁷ 1. února 1921 projednávala všechny náměty sama ministerská rada. Ani ta však nedospěla k žádnému uspokojivému výsledku a vyjádřila souhlas se stanoviskem svého prezidia, tudíž nic nového uskutečněno nebylo. Učinila pouze rozhodnutí, že má ministerstvo vnitra svolat za tímto účelem meziministerskou poradou. K tomu se vnitro odhodlalo až za rok, takže zasedání všech zainteresovaných resortů se konalo 30. ledna 1922. Ani po roce k předpokládané úmluvě nedošlo a žádné ministerstvo nechtělo slevit ze svých podmínek. Byl to začarovaný kruh. Opět se přistoupilo pouze k provizoriu, aby oba resorty vypracovaly osnovy zákona o archivní organizaci. Než bude legislativní úprava přijata, měl být u prezidia ministerské rady ustaven poradní archivní sbor. Nejspíš nepřekvapí, že ani tento minimální pokrok neměl naději na úspěch, neboť byl opět zmařen kompetenčními spory, to znamená, k jakému ministerstvu má být archivní rada přiřčena. Varianta jejího podřízení prezidiu ministerské rady se jemu samotnému nezamlouvala, protože nechtělo vzít na svá bedra starost o archivní organizaci. Vymlouvalo se přitom, že by to bylo v rozporu s ústavou. Definitivní řešení se opět odložilo na neurčito. Výsledek byl v nedohlednu.⁶⁸

Po těchto neúspěšných jednáních se až do roku 1935 nic zásadního nedělo. Byla vyvinuta aktivita pouze v podobě vytvoření průmyslového archivu a Archivu národního osvobození.⁶⁹ Cesta k jeho vzniku byla dlouhá. Již v roce 1919 byl při zemském archivu v Praze zřízen Archiv národního osvobození československého. Téhož roku došlo k založení Památníku odboje s archivním oddělením. Roku 1920 byl ustaven Archiv ministerstva národní obrany, který byl po čtyřech letech přeměněn ve Vojenský archiv RČS. Vojenské archivnictví bylo tedy značně roztržštěné. Proto se 28. října 1929 tyto vojenské archivní instituce spojily v Památník národního osvobození.⁷⁰ V roce 1931 byl založen Archiv pro

---

⁶⁷ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 57 a 63-64.

⁶⁸ Tamtéž, s. 57-58, 60 a 64-65.

⁶⁹ Tamtéž, s. 66.

⁷⁰ FEJLEK, Vojtěch. Padesátiletá cesta československých vojenských archivů. In *Archivní časopis* 18, 1968, s. 137-142; FEJLEK, Vojtěch. K problematice vývoje čs. vojenského archivnictví. In *Sborník archivních prací* 20, 1970, č. 2, s. 466-468, 473, 475-476 a 478; FEJLEK, Vojtěch. Osudy čs. vojenských archivů v letech 1939-1969 (I). In *Historie a vojenství* 40, 1991, č. 2, s. 103; MACEK, František. 40 let vojenského správního archivnictví. In *Archivní časopis* 51, 2001, č. 1, s. 14. ISSN 0004-0393; ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 66; ŠTEIDLER, F. Archivy Památníku osvobození za okupace. In *Archivní věstník* 2, 1947, č. 3, s. 1; ŠTOVÍČEK, Ivan. Vojenský historický archiv – tradice, současnost a perspektivy. In *Archivní časopis* 41, 1991, s. 65-66; ŠTOVÍČEK, Ivan. Vojenský historický archiv. III. odbor VÚA Praha. In *Archivní časopis* 57, 2007, č. 1, s. 59; TOMSKÝ, Viktor. Vojenský ústřední archiv a jeho fondy: Stručný přehled vývoje Vojenského ústředního archivu (VÚA). In *Archivní časopis* 3, 1953, s. 232.

dějiny průmyslu, obchodu a technické práce v ČSR, který patřil pod zemský archiv v Praze. Motivem k vytvoření archivu takového typu byla snaha zabezpečit dokumenty průmyslových a hospodářských organizací, jelikož se o ně nikdo nestaral a své archivy měly jen největší firmy. Byl to první krok k pozdějšímu budování podnikových archivů.⁷¹ Roku 1936 byla zřízena jeho pobočka v Brně, ale svou činnost zahájila až v roce 1947.⁷² Počátky shromažďování písemného materiálu k tomuto tématu spadají do 20. let 20. století, kdy vzniklo Technické muzeum.⁷³

Problém archivní organizace opět otevřelo vládní usnesení z 27. listopadu 1934, které ukládalo ministerstvu unifikací, aby přesně určilo působnost všech ministerstev. Na pořadu dne byla i kompetence v oblasti archivnictví. Ministerstvo unifikací se usneslo, že jako první je důležité konstituovat státní archivní radu. Zvážilo všechna pro a proti a zjistilo, že existují oprávněné argumenty hovořící pro její podřízení ministerstvu vnitra i ministerstvu školství a národní osvěty. Stanovilo však, že v zásadě nezáleží na tom, ke komu bude přičleněna, protože v obou případech by splnila svůj úkol. Samo o její konečné příslušnosti nerozhodlo a přenechalo to oběma resortům, které se měly dohodnout.⁷⁴ Takže ministerstvo unifikací nesplnilo svůj úkol, aby vymezilo kompetence ministerstev. Z předchozích let bylo jasné, že domluva mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem školství a národní osvěty není zkrátka možná.

Ministerstvo unifikací se spíše stavělo na stranu ministerstva vnitra, protože prohlásilo, že zařazení archivnictví k resortu školství z listopadu 1918 bylo myšleno jako přechodné řešení. Ministerstvo unifikací vstoupilo na scénu už v roce 1928, kdy se pokusilo stanovit působnost ministerstev. Vytvořilo kompromisní východisko, kterým přiřklo archivnictví oběma resortům společně. Ministerstvo vnitra mělo mít na starost organizační záležitosti a ministerstvo školství a národní osvěty archivní péči. Ministerstvo vnitra k tomu dodalo, že by spravovalo archivy veřejné, a to Archiv ministerstva vnitra, archivy zemské, krajské, obecní a dalších státních úřadů, kromě samostatných archivů resortních. Ministerstvu

---

⁷¹ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 66.

⁷² JANČÁLKOVÁ, Blažena. Počátky podnikového archivnictví v Jihomoravském kraji. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 151; ŠTARHA, Ivan. *Moravský zemský archiv v Brně 1839-1989: Dějiny ústavu*. Brno, 2003, s. 104 a 106. ISBN 80-86810-01-1.

⁷³ HOZÁK, Jan – SEKYRKOVÁ, Milada. Archiv pro dějiny obchodu, průmyslu a technické práce po 70 letech. In *Archivní časopis* 52, 2002, č. 4, s. 202. ISSN 0004-0393.

⁷⁴ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 67.

školství a národní osvěty by připadly soukromé archivy. Ministerstvo školství a národní osvěty však trvalo na své komplexní působnosti. V návrhu z roku 1935 ministerstvo unifikací zůstalo u svého stanoviska, že veřejné archivy mají příslušet k ministerstvu vnitra a soukromé k ministerstvu školství a národní osvěty, které by mohlo vědecky využívat všechny archiválie a navíc by zajišťovalo vzdělávání archivních pracovníků. Vycházelo se z dřívějších zkušeností, jelikož již v období monarchie dohlížela na soukromé archivy instituce, která byla podřízena ministerstvu kultu a vyučování. Tento plán tedy nebyl novinkou a zrodil se mnohem dříve. Změnilo se pouze to, že církevní archivy nebyly považovány za soukromé. Ministerstvo unifikací nezapomnělo ani na archivní radu, kterou by ustavilo ministerstvo vnitra.⁷⁵

Kupodivu se oba resorty shodly ve věci, že zákon, který upravuje pouze kompetence, je nedostatečný a že by měl řešit i archivní organizaci a další záležitosti, které s archivnictvím souvisejí. Nejsm si však jistá, zda to nebyla jen pouhá hra o čas, protože tímto se opět konečné určení působnosti oddálilo. Ministerstvo unifikací se zevrubnějším archivním zákonem souhlasilo, ale tvrdilo, že nejdříve by měly být vymezeny kompetence, což je nejzákladnější.⁷⁶

Ministerstvo unifikací sestavilo komisi ze svých dvou právníků a ze zástupců obou resortů, která v letech 1935-1938 zhotovila třináct návrhů archivního zákona. První osnova dělila archivy na veřejné a soukromé, přičemž do veřejných spadaly archivy státní, zemské, obecní a církevní. Resortních archivů mělo být osm, státní archivy tři, a to v Brně, Bratislavě a Užhorodě. Vrcholným odborným orgánem by byla státní archivní rada, ale nebylo stanoveno, ke kterému ministerstvu měla náležet.⁷⁷

Podle třinácté varianty byl ministerstvu školství a národní osvěty přiznán vliv v oboru péče, kdežto ministerstvu vnitra ve vlastním archivnictví. Vnitro mělo mít na starost veřejné archivy, resort školství soukromé až samosprávné. Státními archivy ústředních resortů byl Ústřední státní archiv v Praze, archiv ministerstva zahraničních věcí, národní obrany, zemědělství, pošt a telegrafů, železnic a Kanceláře prezidenta republiky. Pod ministerstvo vnitra měly ještě patřit státní archivy v Brně a v Bratislavě, pod ministerstvo národní obrany archiv při Památníku osvobození v Praze a ke Kanceláři prezidenta republiky archiv Pražského hradu. Charakter státního archivu měl také archiv Karlovy univerzity v Praze, který

---

⁷⁵ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 68-69.

⁷⁶ Tamtéž, s. 70-71.

⁷⁷ Tamtéž, s. 71-72.

byl však z organizačního hlediska zařízením univerzity. Dalším stupněm v archivní hierarchii byly zemské archivy, kterými by byly archiv země České, země Moravskoslezské a země Slovenské. Dohlížet na státní a zemské archivy mělo ministerstvo vnitra, na archivy soukromé a na archiv Karlovy univerzity ministerstvo školství a národní osvěty. Předpokládalo se přiřčení státní archivní rady k resortu školství. Jejími členy měl být předseda, tři místopředsedové a dalších 22 osob. Všichni by byli jmenováni vládou na doporučení ministrů vnitra a školství. Každý z nich by navrhoval polovinu členů. Tento nástin byl kompromisem, protože rozvrhl archivnictví mezi oba resorty a každému z nich svěděl určité kompetence. Později byla vypracována ještě čtrnáctá verze, která v sobě odrážela změny, jež nastaly po Mnichovu.⁷⁸

O nutnosti celkové organizace archivů se vědělo a živě se o ní hovořilo. Bylo vytvořeno množství návrhů, nicméně žádný nebyl přijat. Realizaci jakýchkoliv záměrů znemožnily rozpory mezi ministerstvy a jejich neústupnost. Nyní obraťme svou pozornost od plánů ke skutečnému stavu. Hned zpočátku se řešilo, zda je vhodné zachovat v archivnictví dvojkolejnost, která byla často terčem kritiky. V novém státě dualismus však pokračoval, takže i archivy byly nadále rozděleny na státní a samosprávné. Oproti situaci za habsburské monarchie se zvýšil počet státních archivů. Kromě Archivu ministerstva vnitra, bývalého místodržitelského archivu, přibyly další resortní archivy: Československý státní archiv zemědělský, Archiv Národního shromáždění, Archiv ministerstva zahraničních věcí, Archiv Pražského hradu při Kanceláři prezidenta republiky, Československý archiv železniční, Archiv ministerstva pošt a telegrafů a Archiv ministerstva národní obrany.⁷⁹ Na úrovni zemské samosprávy fungovaly zemské archivy v Praze, Brně a Opavě. Pro opavský zemský archiv byl podstatný rok 1927, kdy se definitivně stal samostatnou institucí.⁸⁰ V důsledku spojení Moravy a Slezska v zemi Moravskoslezskou v roce 1928 byl Moravský zemský archiv přejmenován na Zemský archiv v Brně.⁸¹ Zemské archivy v Brně a Opavě měly být sdruženy v jeden celek. Důvodem byla snaha snížit finanční náklady. Zemský archiv v Brně se sloučením souhlasil, zemský archiv v Opavě byl zásadně proti. Nakonec k zamýšlené akci

---

⁷⁸ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 72-74.

⁷⁹ ČECHOVÁ, Gabriela – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Archivy ČSR*. Praha, 1974, s. 15; KOLLMANN, Josef. *Dějiny ústředního archivu českého státu: Formování státního archivu od středověkého panovnického archivu listinného přes archiv české kanceláře, české komory, starého českého místodržitelství, českého gubernia a místodržitelství až po vznik Československé republiky*. Praha, 1992, s. 631. ISBN 80-901358-0-3.

⁸⁰ MÜLLER, Karel. 90 let Zemského archivu v Opavě. In *Archivní časopis* 41, 1991, s. 105.

⁸¹ ŠTARHA, Ivan. Zemský archiv v Brně za okupace. In *Archivní časopis* 57, 2007, č. 4, s. 233.

nedošlo.⁸² Dalšími archivy byly městské, církevní, spolkové a soukromé.⁸³ Na Slovensku vznikl v roce 1928 Krajský archiv v Bratislavě, který měl řídit župní archivy.⁸⁴ Vedle kompetenčních sporů byla problémem nesjednocenost veřejné správy, která se projevovala i v archivnictví. Podle recepčního zákona totiž české země převzaly rakouský systém a Slovensko uherský. Tento stav se pokusil napravit zákon č. 126/1920 Sb. z. a n., o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé. Župy byly však zavedeny pouze na Slovensku, takže roztržitost odstraněna nebyla. Proto byl vyhlášen zákon č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci politické správy, který zrušil župy a vytvořil čtyři země: Českou, Moravskoslezskou, Slovenskou a Podkarpatoruskou. Ačkoliv nebyl vydán žádný zákon o archivní organizaci, v podstatě se samovolně prosadilo pojetí ministerstva vnitra. Byly tedy založeny resortní archivy. Naopak vybudovat národní archiv se nepodařilo. Struktura archivnictví fakticky zůstala stejná jako za Rakouska. Přes snahy ministerstva školství a národní osvěty získat veškeré archivnictví do sféry svého vlivu byli jeho inspektoři kompetentní pouze pro nestátní archivy. Každý měl vymezen obvod působnosti hranicemi země.⁸⁵

3.3. 1938-1954

Jednání o uspořádání archivnictví za první republiky trvala tak dlouho, že se nestihlo dospět ke konečnému výsledku. Liknavý přístup a neschopnost dohody způsobily, že než se archivní odborníci na něčem domluvili, přišla druhá světová válka. Systém správy v říšské župě Sudety byl stejný jako v Německu. Zemský archiv v Opavě byl přeměněn na Říšský archiv pro území vládního prezidenta Opava.⁸⁶ Dalším archivem založeným nacisty byl

---

⁸² MÜLLER, Karel. 90 let Zemského archivu v Opavě. In *Archivní časopis* 41, 1991, s. 105; MÜLLER, Karel. „Spolupráce“ Zemského archivu v Opavě se Zemským archivem v Brně v období 1. republiky. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 71-73.

⁸³ ČECHOVÁ, Gabriela – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Archivy ČSR*. Praha, 1974, s. 15.

⁸⁴ NUHLÍČEK, Josef. Zamyšlení nad 50. výročí československého archivnictví. In *Archivní časopis* 18, 1968, s. 130.

⁸⁵ NUHLÍČEK, Josef. Zamyšlení nad 50. výročí československého archivnictví. In *Archivní časopis* 18, 1968, s. 130; ŠTARHA, Ivan. Zemský archiv v Brně a archivy jihomoravských obcí. In *Sborník archivních prací* 28, 1978, č. 1, s. 139.

⁸⁶ MÜLLER, Karel. 90 let Zemského archivu v Opavě. In *Archivní časopis* 41, 1991, s. 105.

Říšský archiv v Liberci, který byl určen pro říšskou župu Sudety.⁸⁷ Na území Protektorátu Čechy a Morava vedle sebe fungovala říšská a protektorátní správa, přičemž protektorátní měla velmi omezené kompetence. Na úrovni říšské správy převzal archivnictví v Protektorátu archivní referát u Úřadu říšského protektora, v jehož čele stál Horst Oskar Swientek,⁸⁸ a od roku 1942 němečtí ředitelé archivů v Praze,⁸⁹ takže české orgány ani čeští archiváři neměli žádnou možnost o něčem rozhodovat.⁹⁰ Jejich hlavní starostí byla především záchrana archiválií před zničením a ztrátou. Okupanti totiž požadovali odevzdání archiválií z obsazených území.⁹¹ Plánovalo se, že zmíněný archivní referát vypracuje archivní zákon pro Protektorát.⁹² Pokud jde o rovinu protektorátní správy archivnictví, došlo podle vládního nařízení č. 14/1942 Sb. z. a n., o nové organizaci některých ústředních úřadů, k převedení archivnictví od ministerstva školství a národní osvěty k ministerstvu vnitra. Do Archivu ministerstva vnitra byl v tomto období začleněn dosud samostatný Ruský historický archiv, Ukrajinský archiv a Tiskový archiv ministerstva zahraničních věcí.⁹³ Ze Zemského archivu v Brně se stal archiv státní, na jehož činnost dohlížel Archiv ministerstva vnitra.⁹⁴ Byla tedy zavedena naprostá centralizace, jelikož Němci chtěli mít vše pod kontrolou. Jejich cílem bylo zlikvidovat známky existence svébytného Československa,⁹⁵ proto byl např. Československý

---

⁸⁷ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. Z historie Ústředního archivu ministerstva vnitra (1945-1954). In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 8. ISBN 80-85475-18-9.

⁸⁸ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. Vývoj našeho archivnictví v 20. století (s přihlédnutím k západním Čechám). In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 196.

⁸⁹ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. Z historie Ústředního archivu ministerstva vnitra (1945-1954). In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 6. ISBN 80-85475-18-9.

⁹⁰ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 323.

⁹¹ MATĚJEK, František. Z bouřlivých let v Zemském archivu. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 80.

⁹² BĚLOHLÁVEK, Miloslav. Vývoj našeho archivnictví v 20. století (s přihlédnutím k západním Čechám). In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 196.

⁹³ HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. Pracovníci Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců. In BABIČKA, Václav – HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. *40. výročí Státního ústředního archivu v Praze*. Praha, 1994, s. 107. ISBN 80-85475-16-2; ŠPIRITOVÁ, Alexandra. Z historie Ústředního archivu ministerstva vnitra (1945-1954). In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 7. ISBN 80-85475-18-9.

⁹⁴ ŠTARHA, Ivan. *Moravský zemský archiv v Brně 1839-1989: Dějiny ústavu*. Brno, 2003, s. 74. ISBN 80-86810-01-1.

⁹⁵ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. Vývoj našeho archivnictví v 20. století (s přihlédnutím k západním Čechám). In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 196.

státní archiv zemědělský přejmenován na Státní archiv zemědělský.⁹⁶ Z tohoto důvodu měli nacisté samozřejmě velký zájem o vojenské archivy. Po okupaci nastala likvidace československé branné moci a bylo jen otázkou času, kdy dojde ke zrušení Památníku osvobození. Aby se předešlo jeho zániku, snažilo se ministerstvo národní obrany vymyslet nějaké řešení, které by zajistilo jeho další existenci. Nejdříve přišlo s návrhem, aby byl Památník osvobození přerážen k ministerstvu školství a národní osvěty. Říšský protektor ovšem tuto možnost zamítl a vybídl ministerstvo národní obrany k vyhotovení jiné alternativy. Uvažovalo se, že Památník osvobození změní název na Národní památník nebo Archiv a muzeum světové války. Celkem bylo vypracováno pět variant. Veškeré pokusy o záchranu byly však marné, jelikož v roce 1939 Památník osvobození uzavřelo gestapo. Pro uložení jeho archiválií byl vytvořen Heeresarchiv Zweigstelle Prag, který byl podřízen řediteli říšských vojenských archivů se sídlem v Postupimi.⁹⁷

Stejně jako před koncem první světové války i nyní se ještě v době okupace přemýšlelo o budoucí organizaci archivnictví. Zabývala se jí ilegální archivní sekce při České národní radě, která po válce přestoupila k Zemskému národnímu výboru v Praze, a archivní sekce u Zemského národního výboru v Brně. Pražská archivní sekce vyhotovila návrh na uspořádání archivnictví. Jeho vrcholnou správu přiřkla ministerstvu školství a osvěty, u kterého bylo zřízeno archivní oddělení, a požadovala vytvoření odborné státní archivní rady. Představa o struktuře archivů vypadala následovně: ústřední archiv v Praze, archivy zemské, oblastní nebo krajské, okresní, městské a zvláštní archivy, které vybočovaly ze všech předchozích kategorií. Počítal se k nim Památník osvobození a zemědělské archivy.⁹⁸ Po skončení války byl Památník osvobození obnoven jako součást Vojenského ústavu vědeckého, který byl zanedlouho přejmenován na Vojenský historický ústav. Dále vznikla nová instituce – Vojenský ústřední archiv, který byl rovněž začleněn do Vojenského historického ústavu. Po roce 1948 došlo ke změně názvu Památníku osvobození na Archiv

---

⁹⁶ HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. Pracovníci Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců. In BABIČKA, Václav – HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. *40. výročí Státního ústředního archivu v Praze*. Praha, 1994, s. 127. ISBN 80-85475-16-2.

⁹⁷ FEJLEK, Vojtěch. Padesátiletá cesta československých vojenských archivů. In *Archivní časopis* 18, 1968, s. 143-144; FEJLEK, Vojtěch. Osudy čs. vojenských archivů v letech 1939-1969 (I). In *Historie a vojenství* 40, 1991, č. 2, s. 102, 106-109 a 111-113; MACEK, František. 40 let vojenského správního archivnictví. In *Archivní časopis* 51, 2001, č. 1, s. 15. ISSN 0004-0393; ŠTEIDLER, F. Archivy Památníku osvobození za okupace. In *Archivní věstník* 2, 1947, č. 3, s. 1-2; ŠTOVÍČEK, Ivan. Vojenský historický archiv – tradice, současnost a perspektivy. In *Archivní časopis* 41, 1991, s. 66; TOMSKÝ, Viktor. Vojenský ústřední archiv a jeho fondy: Stručný přehled vývoje Vojenského ústředního archivu (VÚA). In *Archivní časopis* 3, 1953, s. 232.

⁹⁸ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 325-327.

Vojenského historického ústavu.⁹⁹ Znova se objevil nápad na vybudování historického národního archivu a archivu novodobého. Archivní sekce u zemských národních výborů měly dohlížet na archivy v zemi, kromě státních archivů. Archivní rada byla ustavena 21. července 1945, jejím předsedou byl ministr školství a osvěty a výkonným orgánem se stal archivní referát. Jenže ministerstvo vnitra nesouhlasilo s podřízením archivní rady ministerstvu školství a osvěty, takže naděje, že bude konečně vyřešena otázka archivní organizace, byla planá. Opět se probudily nejen kompetenční spory mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem školství a osvěty, ale i úvahy o funkci archivů.¹⁰⁰ Oproti předválečnému stavu nenastal tedy žádný pokrok a situace se vrátila do starých kolejí. To znamená, že archivní péče byla nadále rozdělena mezi několik resortů.

Zastáncem ministerstva školství a osvěty byl kulturní výbor Prozatímního národního shromáždění a také Československá archivní společnost, která ve svém memorandu nastínila podobu potenciálního uspořádání archivnictví. V zásadě se příliš nelišila od plánu archivní sekce Zemského národního výboru v Praze. Připouštěla však, že archivy ministerstva národní obrany a ministerstva zahraničních věcí by směly zůstat samostatné a nestaly by se součástí ústředního archivu v Praze, který by uschoval archiválie vzniklé po roce 1918. Memorandum konkrétně jmenovalo města, ve kterých by sídlily oblastní archivy. Byly to České Budějovice, Písek, Plzeň, Cheb, Liberec, Hradec Králové, Kutná Hora a na Moravě Třebíč, Olomouc a Ostrava. Zemský archiv v Praze by byl zároveň oblastním archivem pro střední Čechy. Podniky by musely do archivů předávat svůj písemný materiál, případně by si mohly se souhlasem státní archivní rady vybudovat archiv vlastní. Všichni se shodli, že je třeba vydat zákon, který by se věnoval speciálně archivnictví, nikoliv obecně veškerým památkám. Tyto počáteční náměty se zabývaly pouze českými zeměmi, Slovenskem ne, což souviselo s Košickým vládním programem.¹⁰¹ Slovenská národní rada v něm vyslovila požadavek samostatného rozhodování o slovenských záležitostech. Slovensko bylo totiž

⁹⁹ FEJLEK, Vojtěch. Padesátiletá cesta československých vojenských archivů. In *Archivní časopis* 18, 1968, s. 145-147; FEJLEK, Vojtěch. K problematice vývoje čs. vojenského archivnictví. In *Sborník archivních prací* 20, 1970, č. 2, s. 481; FEJLEK, Vojtěch. Osudy čs. vojenských archivů v letech 1939-1969 (I). In *Historie a vojenství* 40, 1991, č. 2, s. 121; KOŇÁREK, Jan. Dvacet let Archivu Československé lidové armády. In *Archivní časopis* 29, 1979, s. 74; MACEK, František. 40 let vojenského správního archivnictví. In *Archivní časopis* 51, 2001, č. 1, s. 15. ISSN 0004-0393; ŠTEJDLER, F. Archivy Památníku osvobození za okupace. In *Archivní věstník* 2, 1947, č. 3, s. 4; ŠTOVÍČEK, Ivan. Vojenský historický archiv – tradice, současnost a perspektivy. In *Archivní časopis* 41, 1991, s. 66-67; ŠTOVÍČEK, Ivan. Vojenský historický archiv. III. odbor VÚA Praha. In *Archivní časopis* 57, 2007, č. 1, s. 59; TOMSKÝ, Viktor. Vojenský ústřední archiv a jeho fondy: Stručný přehled vývoje Vojenského ústředního archivu (VÚA). In *Archivní časopis* 3, 1953, s. 232.

¹⁰⁰ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 326-329.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 329-331.

během války autonomní, tudíž chtělo nyní dosáhnout rovnocenného postavení s českými zeměmi, které však nezískalo. S tímto úsilím souvisí i pozdější tvorba zvláštních slovenských archivních orgánů.

Archivní rada začala od roku 1946 projednávat návrhy archivního zákona, které se týkaly jenom Čech. Hlavním bodem byla otázka založení národního archivu, který by patřil pod předsednictvo vlády a dohlížel by na všechny archiválie. Příliš daleko se ovšem archivní rada nedostala, protože postupně ustala ve své činnosti a přestala se scházet.¹⁰² U zemských archivů byla ustavena funkce archivních inspektorů, kteří opět vykonávali dozor nad archivy nestátními.¹⁰³ V roce 1947 se chopilo iniciativy ministerstvo unifikací s osnovou archivního zákona, která vycházela z třinácté varianty z roku 1938. To se nelíbilo ministerstvu školství a osvěty. Takovou koncepci pokládalo za zastaralou, a navíc samo připravovalo námět na organizaci archivů. Do věci se vložilo ministerstvo vnitra, které tvrdilo, že ministerstvo školství a osvěty není k tomuto úkolu kompetentní, a opět vyzdvihovalo správní funkci archivů před vědeckou. Soulad panoval v názoru, že archivnictví by mělo být jednotně řízeno a že napříště není vhodné, aby bylo rozčleněno na státní a samosprávné. V roce 1948 přišel Zemský národní výbor v Brně s projektem na vytvoření okresních archivů. Roku 1949 probíhalo jednání o podnikovém archivním materiálu, jehož výsledkem byla dohoda, že ministerstvo průmyslu nařídí podnikům řádné zabezpečení jejich písemností.¹⁰⁴

Podle zákona č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, byly zrušeny dosavadní země Česká a Moravskoslezská a vznikly následující kraje: Pražský, Českobudějovický, Plzeňský, Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Hradecký, Pardubický, Jihlavský, Brněnský, Olomoucký, Gottwaldovský, Ostravský, Bratislavský, Nitranský, Banskobystrický, Žilinský, Košický a Prešovský. Těmto krajům byly přizpůsobeny okresy. Zemské národní výbory byly nahrazeny krajskými národními výbory. Tento zákon nově vymezil správní rozdělení státu, čímž byla sjednocena správa českých zemí a Slovenska. Dekret presidenta republiky č. 121/1945 Sb., o územní organizaci správy, vykonávané národními výbory, totiž obnovil předmnichovský stav, ale pouze v zemi České a Moravskoslezské. Ještě je nutno dodat, že s vytvořením národních výborů byla zavedena jednokolejná veřejná správa, takže od té doby mizí členění archivů na

---

¹⁰² ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 332-333.

¹⁰³ NUHLÍČEK, Josef. Zamyšlení nad 50. výročím československého archivnictví. In *Archivní časopis* 18, 1968, s. 131.

¹⁰⁴ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 333-336.

státní a samosprávné. Nejdříve byly zřizovány krajské pobočky Archivu ministerstva vnitra, který byl přejmenován na Ústřední archiv ministerstva vnitra, a v důsledku zákona č. 280/1948 Sb. samostatné krajské archivy. První takový depozitář byl založen v roce 1946 v Liberci a jeho součástí se stal bývalý Říšský archiv pro sudetskou župu.¹⁰⁵ Archiv Zemského úřadu, později Zemského národního výboru v Brně, jehož vznik se datuje rokem 1928, byl připojen k Zemskému archivu v Brně.¹⁰⁶ Přitom nedávno se navrhovalo, aby byl z archivu Zemského národního výboru vybudován centrální archiv pro Moravu, který by měl stejný charakter jako Archiv ministerstva vnitra v Praze. Po zrušení zemského zřízení však takový archiv ztratil své opodstatnění.¹⁰⁷ Zemský archiv v Brně byl obohacen ještě o Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce v Brně.¹⁰⁸ Se zánikem zemí vyvstal problém, ke komu přiřadit zemské archivy. Ministerstvo školství je chtělo získat pod svou správou. Naproti tomu ministerstvo vnitra žádalo přeměnu zemských archivů v Brně a Opavě v archivy krajské. Vyskytl se také nápad na vytvoření moravského a slezského historického archivu a pro státní správu archivů krajských, ale ministerstvo vnitra ho zavrhl. Do diskuzí o postavení zemských archivů vstoupila Komise pro reorganizaci veřejné správy, v jejímž čele stál náměstek předsedy vlády Zdeněk Fierlinger. Tato komise rozhodla v červnu 1949 o založení subkomise archivních expertů, jejichž úkolem bylo dosáhnout dohody mezi zúčastněnými ministerstvy.¹⁰⁹

K tématu zemských archivů se vyjádřila též Československá archivní společnost. Základem pro řízení archivnictví měla být státní archivní rada při ministerstvu školství, věd a umění, jejíž pomocnou rukou by byl státní archivní inspektorát při stejném ministerstvu. Pod resort školství by patřily zemské archivy a k ministerstvu vnitra archiv ústřední, kde by byly

---

¹⁰⁵ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 337.

¹⁰⁶ ŠTARHA, Ivan. 155 let Moravského zemského archivu v Brně: Stav bádání o jeho dějinách. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 11; ŠTARHA, Ivan. *Moravský zemský archiv v Brně 1839-1989: Dějiny ústavu*. Brno, 2003, s. 86. ISBN 80-86810-01-1.

¹⁰⁷ ŠTARHA, Ivan. Archiv zemského národního výboru v Brně. In *Archivní časopis* 43, 1993, č. 2, s. 83 a 85-87. ISSN 0004-0393; ŠTARHA, Ivan. *Moravský zemský archiv v Brně 1839-1989: Dějiny ústavu*. Brno, 2003, s. 99-103. ISBN 80-86810-01-1.

¹⁰⁸ ŠTARHA, Ivan. 155 let Moravského zemského archivu v Brně: Stav bádání o jeho dějinách. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 11; ŠTARHA, Ivan. *Moravský zemský archiv v Brně 1839-1989: Dějiny ústavu*. Brno, 2003, s. 86. ISBN 80-86810-01-1.

¹⁰⁹ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 337-338.

umístěny archiválie vzniklé po roce 1850. Ostatní resorty by mohly mít své zvláštní archivy. Dále se počítalo s vybudováním krajských a okresních archivů. Československá archivní společnost sepsala v této věci memorandum. Vysvětlovala v něm, že transformace zemských archivů na krajské není účelná, protože materiál v nich uložený má mnohem širší působnost. Požadovala, aby se z nich staly státní historické archivy shromažďující archiválie do roku 1850 nebo 1918. Vzhledem k jejich vědeckému poslání by měly příslušet k ministerstvu školství, věd a umění. Ostatní archivy sloužící správním potřebám by podléhaly ministerstvu vnitra. Stručně řečeno, ministerstvo školství, věd a umění prosazovalo rozlišení archivů na historické a soudobé, avšak ministerstvo vnitra bylo proti. Resort školství zamýšlel podobně jako za první republiky upravit oblast archivnictví všeobecným památkovým zákonem, takže znova opomíjel zvláštnost archivnictví.¹¹⁰

Jednání Fierlingerovy Komise pro reorganizaci veřejné správy vyústilo v rozhodnutí vydat archivní zákon, který by byl proveden ministrem vnitra a jehož základním principem by bylo konstituování státní archivní rady jako nejvyššího orgánu pro řízení archivnictví. V protikladu k tomuto záměru stálo nařízení kulturní komise ÚV KSČ, aby zemské archivy v Praze, Brně a Opavě a archivy vědeckých institucí byly pod patronací ministerstva školství, věd a umění. Tyto rozpory způsobily nemožnost zákonné úpravy, takže bylo publikováno pouze usnesení vlády o Státní archivní komisi.¹¹¹

Archiváři Ústředního archivu ministerstva vnitra vypracovali v roce 1949 návrh zákona o archivnictví. Archivní síť byla podle něj tvořena Státním ústředním archivem, ústředním archivem pro Slovensko, krajskými, okresními a místními archivy, kterými se rozuměly archivy obecní a podnikové. Krajské archivy měly vzniknout při každém krajském národním výboru, dohlížely by na všechny archivy ve svém kraji a kontroloval by je Státní ústřední archiv. U okresních národních výborů by mohly být zakládány okresní archivy s působností ve svých okresech nebo sdružené okresní archivy pro dva či více okresů. Jestliže v okresním městě existoval místní archiv, bylo povoleno jeho sloučení s archivem okresním, čímž by byl zformován jednotný okresní archiv. Všechny veřejné archivy by náležely pod ministerstvo vnitra, u kterého by fungovala státní archivní rada. V oblasti vědy pak bylo žádoucí, aby vnitro spolupracovalo s ministerstvem školství, věd a umění.¹¹²

---

¹¹⁰ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 339-341.

¹¹¹ Tamtéž, s. 341-342.

¹¹² Tamtéž, s. 343-345.

Ani ministerstvo školství, věd a umění v tomto směru nezahálelo a v roce 1950 vyhotovilo svou verzi. Nepoučilo se z minulých let a i nyní obhajovalo zákon o kulturních památkách, do kterých řadilo také archiválie.¹¹³

Téhož roku načrtlo ministerstvo vnitřní další znění zákona. Archivnictví bylo podle něj nutné jednotně řídit. K tomuto účelu se navrhovalo ustavit u ministerstva vnitřní státní archivní radu a v Bratislavě slovenskou archivní radu. Kompetence by byly mezi ministerstva rozděleny tak, že státní správu by mělo na starost ministerstvo vnitřní a vědu ministerstvo školství, věd a umění. Je zajímavé, že ministerstvo vnitřní přistoupilo na koncepci resortu školství a zatímco do své působnosti přidělilo veřejné archivy, bývalé zemské archivy přenechalo ministerstvu školství, věd a umění jako archivy historické. Za veřejné archivy se považoval Ústřední státní archiv, Slovenský archiv a archivy krajské, okresní a městské. Ministerstvo vnitřní se tak pokusilo o kompromis. Ministerstvo školství, věd a umění s ním samozřejmě souhlasilo, protože to bylo v souladu s jeho plány, nicméně Ústřední archiv se proti tomu ohradil. Resort školství navíc požadoval udělení funkce místopředsedy ve státní archivní radě. Za to, že mu bude povoleno přetvořit zemské archivy na historické, uzná, že archivní rada patří k ministerstvu vnitřní.¹¹⁴

V důsledku neustále převládajících rozdílných stanovisek rozhodla Fierlingerova komise zřídit Státní archivní komisi a Slovenskou archivní komisi, jejichž úkolem bylo připravit vydání legislativní úpravy archivnictví.¹¹⁵ Stalo se tak prostřednictvím vládního usnesení z 9. ledna 1951, které bylo uvedeno ve známost vyhláškou ministerstva vnitřní č. 62/1951 Ú. 1. Státní archivní komise nebyla v rukou žádného resortu, pouze ve vládě ji zastupoval ministr vnitřní. Byla provizorním orgánem. Do doby, než dojde k uveřejnění zákona, měla dočasně řídit archivnictví.¹¹⁶ Jejimi členy bylo osmnáct osob, na nichž se dohodl ministr vnitřní a ministr školství, věd a umění a které jmenovala a odvolávala vláda. Součástí Státní archivní komise byli také zástupci ze Slovenska, kteří zároveň tvořili Slovenskou archivní komisi u pověřenectva vnitřní.¹¹⁷ Archivní péče zůstala prozatím na bedrech ministerstva školství, věd a umění, takže tím u něj byly ponechány i zemské archivy. Zemský archiv v Brně byl přejmenován na Moravský zemský archiv a Zemský archiv v Opavě na

---

¹¹³ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 345.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 345-347.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 347.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 348.

¹¹⁷ Příloha k vyhlášce ministerstva vnitřní č. 62/1951 Ú. 1. ze dne 25. ledna 1951, kterou se vyhláší vládni usnesení o státní archivní komisi. Úřední list republiky Československé vydán dne 27. ledna 1951, částka 17.

Slezský zemský archiv. Za to byl resort školství ochoten zrušit archivní inspektory. Tím by upustil od své kompetence na městské archivy. Státní archivní komise založila několik subkomisí, mezi nimi např. podnikovou.¹¹⁸

Státní archivní komise v rámci plnění své role učinila několik významných opatření. V záležitosti zemských archivů se přiklonila k variantě jejich přeměny v archivy krajské. Usoudila, že je nutno vybudovat okresní archivy. Většinou se tak stalo z archivů městských.¹¹⁹ K tomuto účelu byla zřízena okresní archivní služba podléhající krajským archivům.¹²⁰ Státní archiv zemědělský byl přejmenován na Ústřední zemědělsko-lesnický archiv, který se začátkem roku 1953 stal součástí Československé akademie zemědělských věd.¹²¹ Obdobným archivem na Slovensku byl Pôdohospodársky archív v Bratislavě.¹²² Oblastní zemědělsko-lesnické archivy, které vznikaly po roce 1945 a shromažďovaly archiválie konfiskovaných a znárodněných velkostatků,¹²³ byly přiřčeny k organizačním složkám ministerstva lesů a dřevařského průmyslu a podřízeny nejen Ústřednímu zemědělsko-lesnickému archivu, ale dohlížely na ně také krajské archivy. Nově bylo z jejich názvu odstraněno slovo „oblastní“. V roce 1952 vznikl Slovenský ústřední archiv v Bratislavě.¹²⁴ Vláda podle svého usnesení z roku 1953 nařídila ministerstvu paliv a energetiky, hutí a rudných dolů, těžkého a všeobecného strojírenství, lehkého, stavebního a chemického průmyslu a ministerstvu financí vytvoření podnikových archivů a foto-fono-kino archivu. Zbývající resorty se měly řídit vyhláškou č. 62/1953 Ú. 1., o vyřazování (skartaci)

---

¹¹⁸ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 349-350.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 351.

¹²⁰ RŮŽIČKA, Jindřich. O činnosti, pracovních výsledcích a dalších úkolech okresních archivů v ČSR. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 38.

¹²¹ HELEŠICOVÁ, Věra – JUNĚCOVÁ, Jiřina. Ústřední zemědělsko-lesnický archiv a jeho začlenění do Státního ústředního archivu. In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 30. ISBN 80-85475-18-9; HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. Pracovníci Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců. In BABIČKA, Václav – HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. *40. výročí Státního ústředního archivu v Praze*. Praha, 1994, s. 127. ISBN 80-85475-16-2.

¹²² NUHLÍČEK, Josef. Zamyšlení nad 50. výročím československého archivnictví. In *Archivní časopis* 18, 1968, s. 132.

¹²³ ŠTARHA, Ivan. 155 let Moravského zemského archivu v Brně: Stav bádání o jeho dějinách. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 12.

¹²⁴ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 352.

pisemností.¹²⁵ Podnikové archivy ještě nebyly řádně zajištěny, pouze na Slovensku fungoval od roku 1950 Ústřední báňský archiv v Banské Štiavnici. Podle jeho vzoru byl roku 1952 v Kutné Hoře založen Český báňský archiv.¹²⁶ Péče o písemný materiál podniků nebyla povinně stanovena, takže zřizování podnikových archivů bylo dobrovolné. Státní archivní komise proto iniciovala ustavení funkce referentů pro podnikové archivy v jednotlivých průmyslových ministerstvech. Ti pracovali v subkomisi pro podnikové archivy a byli pověřeni jejich postupným konstituováním.¹²⁷

Jelikož nebyly vyřešeny všechny aspekty archivního oboru, nedošlo k vydání zákona, ale pouze vládního nařízení, které vymezilo alespoň archivní organizaci. Jeho osnovu připravila v roce 1953 Státní archivní komise. Celkově byla přijata kladně, ozvalo se pouze ministerstvo zemědělství a Československá akademie zemědělských věd proti zapojení zemědělsko-lesnických archivů mezi státní archivy, protože zemědělsko-lesnické archivy působily jako archivy podnikové. Jejich výhradám však nebylo vyhověno. Ministerstvo školství proti takovému schématu archivní organizace nemělo a ani nemohlo mít žádné námítky, protože po založení Československé akademie věd ztratilo nárok na řízení vědecké činnosti v archivech. Přijetím vládního nařízení č. 77/1953 Sb., o nové organizaci ministerstev a ústředních orgánů státní správy, bylo ministerstvo národní bezpečnosti připojeno k ministerstvu vnitra, při němž 1. listopadu 1953 vznikla archivní správa. Současně byla v Bratislavě při pověřenectvu vnitra vytvořena slovenská archivní správa.¹²⁸

3.4. 1954-1974

K velké reorganizaci československého archivnictví došlo na základě vládního nařízení č. 29/1954 Sb., o archivnictví. Jeho vydání předcházela složitá a dlouhotrvající jednání, při kterých „*namísto věcných odborných argumentů postupně převážily politické a*

---

¹²⁵ ŠLAIS, Antonín. K podnikovým archivům a vyhláše o archivech hospodářských a rozpočtových organizací. In *Archivní časopis* 6, 1956, s. 128; Vládní usnesení o činnosti Státní archivní komise. In *Archivní časopis* 3, 1953, s. 3-4.

¹²⁶ NUHLÍČEK, Josef. Zamyšlení nad 50. výročím československého archivnictví. In *Archivní časopis* 18, 1968, s. 132.

¹²⁷ ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 353-354.

¹²⁸ Tamtéž, s. 355-357.

mocenské tlaky“.¹²⁹ V době publikování této legislativní úpravy u nás vládl totalitní režim, z čehož vyplývá, že s ním musela plně korespondovat a že byla do jisté míry zpolitizována.¹³⁰ To je patrné již z § 1, podle kterého „*Archivnictví musí plně sloužit politickým, vědeckým, kulturně-osvětovým a hospodářským potřebám československého lidu při jeho budovatelském úsilí.*“¹³¹ Z dnešního pohledu lze toto nařízení a na něj navazující další normy považovat již za překonané, ale určité prvky, které v něm byly uzákoněny, se ukázaly jako užitečné, a proto jsou uplatňovány i v současnosti. Tento předpis, který byl výsledkem činnosti Státní archivní komise, byl prvním legislativním dílem tohoto druhu u nás. Jeho hlavním cílem bylo odstranit dlouho kritizovanou roztržičnost archivní organizace v našem státě.¹³² Vládní nařízení bylo pouze rámcové, doplňovaly ho sice další související směrnice, neřešilo však do důsledku všechny problémy. Připravilo ovšem půdu pro pozdější vydání archivního zákona.¹³³

Vládní nařízení ukončilo spory o kompetenci nad archivnictvím, které měly své počátky již za první republiky a po osvobození v roce 1945 byly opět obnoveny.¹³⁴ Archivnictví bylo totiž převedeno pod správu ministerstva vnitra, konkrétně k jeho bezpečnostnímu úseku.¹³⁵ Výjimku tvořily archivy ozbrojených sil, jejichž archivní materiál byl sice součástí jednotného státního archivního fondu, ale jejich řízení a organizace spadala pod orgány vojenské správy.¹³⁶ Z toho vyplývá, že archivnictví nebylo jednotně organizováno a řízeno tak, jak nová legislativní úprava slibovala. Archivní materiál jednoho typu orgánu byl z dohledu ministerstva vnitra přece jen vyčleněn. Ministerstvo vnitra řídilo činnost státních archivů a dohlíželo na ostatní archivy.¹³⁷ Poradním orgánem ministerstva vnitra ve vědeckých

---

¹²⁹ BABIČKA, Václav. Státní ústřední archiv v 50. letech. In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 39. ISBN 80-85475-18-9.

¹³⁰ BAKALA, Jaroslav. Archivnictví na rozcestí – k situaci archivů v polovině padesátých let. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 125.

¹³¹ *Vládní nařízení č. 29/1954 Sb. ze dne 7. května 1954, o archivnictví*, § 1. Sbírká zákonů republiky Československé vydána dne 9. června 1954, částka 17.

¹³² Mimo jiné SÝKORA, Vojtěch. Vývoj, současný stav a perspektivy archivnictví v České socialistické republice. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 5-6; Únor 1948 otevřel cestu k socialistickému archivnictví. In *Archivní časopis* 23, 1973, č. 1, s. 3.

¹³³ Celostátní aktiv archivních pracovníků. In *Archivní časopis* 4, 1954, s. 130.

¹³⁴ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. Z historie Ústředního archivu ministerstva vnitra (1945-1954). In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 6. ISBN 80-85475-18-9.

¹³⁵ BABIČKA, Václav. Postavení archivnictví v systému státní správy. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 4, s. 193. ISSN 0004-0393.

¹³⁶ *Vládní nařízení č. 29/1954 Sb. ze dne 7. května 1954, o archivnictví*, § 12. Sbírká zákonů republiky Československé vydána dne 9. června 1954, částka 17.

¹³⁷ K vládnímu nařízení o archivnictví. In *Archivní časopis* 4, 1954, s. 71.

a odborných archivních otázkách byla vědecká archivní rada. Jejího předsedu a ostatní členy jmenoval ministr vnitra po dohodě s prezidentem Československé akademie věd a ministrem školství.¹³⁸ V tom lze spatřovat alespoň minimální zásah ministerstva školství do archivnictví, který mu byl ponechán, možná jako odškodnění za odebrání archivnictví z jeho působnosti. Na Slovensku fungovala Slovenská vědecká archivní rada, která byla poradním orgánem pověřenectva vnitra a zabývala se pouze slovenským archivnictvím. Způsob jmenování jejího předsedy a dalších příslušníků byl obdobný jako u vědecké archivní rady, to znamená, že ho prováděl pověřenec vnitra po dohodě s předsedou Slovenské akademie věd a pověřencem školství. Její složení se lišilo pouze počtem členů.¹³⁹ Vědecká archivní rada nahradila Státní archivní komisi.¹⁴⁰ Odborným orgánem ministerstva vnitra se stala archivní správa ministerstva vnitra, na Slovensku Slovenská archivní správa pověřenectva vnitra.¹⁴¹ Archivní správa byla ústředním řídicím orgánem našeho archivnictví.¹⁴²

Archivy, ve kterých byl soustředěn jednotný státní archivní fond, stanovil § 3. Byl to Státní ústřední archiv v Praze, Státní slovenský ústřední archiv v Bratislavě, státní archivy a ostatní archivy.

Způsob zřízení Státního ústředního archivu v Praze nebyl zcela bezproblémový. Podle vládního nařízení měl být vytvořen sloučením Archivu země České s Ústředním archivem ministerstva vnitra. Tento záměr byl však komplikován odlišným pojetím práce obou archivů. Ústřední archiv ministerstva vnitra měl především funkci správní. Vědecká činnost v něm nebyla prioritní a ustupovala do pozadí. V Archivu země České byl na prvním místě právě historický výzkum. Kdyby se Archiv země České nespojil s Ústředním archivem ministerstva vnitra, mohlo dojít k jeho rozdělení mezi Historický ústav, Ústřední státní archiv, Státní archiv v Praze a řadu dalších veřejných archivů.¹⁴³ Také existence samostatného Ústředního archivu ministerstva vnitra se zdála být nadále nemožná. Již před vydáním vládního nařízení

---

¹³⁸ *Vládní nařízení č. 29/1954 Sb. ze dne 7. května 1954, o archivnictví*, § 8 odst. 1. Sbírka zákonů republiky Československé vydána dne 9. června 1954, částka 17.

¹³⁹ Tamtéž, § 8 odst. 2.

¹⁴⁰ Státní archivní komise projednala návrh vládního nařízení o archivnictví. In *Archivní časopis* 4, 1954, s. 5.

¹⁴¹ ČECHOVÁ, Gabriela – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Archivy ČSR*. Praha, 1974, s. 19.

¹⁴² Mimo jiné Celostátní aktiv archivních pracovníků. In *Archivní časopis* 4, 1954, s. 131; Únor 1948 otevřel cestu k socialistickému archivnictví. In *Archivní časopis* 23, 1973, č. 1, s. 3.

¹⁴³ BABIČKA, Václav. Státní ústřední archiv v 50. letech. In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 39. ISBN 80-85475-18-9.

se totiž Ústřední archiv ministerstva vnitra dostával do vnitřní krize.¹⁴⁴ Sdružení Ústředního archivu ministerstva vnitra a Archivu země České se uskutečnilo 1. října 1954, čímž byla ukončena činnost těchto archivů a vznikl tak největší archiv na území našeho státu, kterému patřilo prvenství mezi státními archivy.¹⁴⁵ Podle statutu Státního ústředního archivu z dubna roku 1955 byl tento archiv vědecko-výzkumným ústavem řízeným archivní správou ministerstva vnitra. Vedoucího jmenoval náměstek ministra vnitra. Postavení Státního ústředního archivu nebylo zcela samostatné a nezávislé. Jeho vedoucí neměl pravomoc sám rozhodovat, mohl pouze předkládat náměty a podklady náčelníkovi archivní správy, který měl pak konečné slovo při jejich schvalování.¹⁴⁶ Také na Slovensku byl zřízen centrální archiv pro slovenské území, a to ze Slovenského ústředního archivu v Bratislavě. Byl jím Státní slovenský ústřední archiv v Bratislavě.¹⁴⁷

Dosavadní krajské archivy byly transformovány v archivy státní, čímž se také staly vědecko-výzkumnými ústavy ministerstva vnitra. K nim byly přiřazeny též zemské archivy v Brně a Opavě, jejichž působnost byla omezena pouze na území příslušného kraje.¹⁴⁸ V důsledku toho byly změněny historické názvy Moravský zemský archiv na Státní archiv v Brně a Slezský archiv v Opavě na Státní archiv v Opavě.¹⁴⁹ Brněnský archiv s tím nebyl zcela smířen. Měl snahu ponechat si statut zemského archivu nebo požadoval alespoň vytvoření nové kategorie archivů historických. Chtěl se tak odlišit od státních archivů. Jeho pokusy však byly neúspěšné.¹⁵⁰ Cílem, který je zde patrný, bylo dát všem státním archivům rovnocenné postavení. Tento záměr byl doveden až do úsilí vyrovnat i skladbu fondů, která se v jednotlivých archivech různila. Ústřední archivní orgány hodlaly sjednotit archivnictví tak,

---

¹⁴⁴ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. Z historie Ústředního archivu ministerstva vnitra (1945-1954). In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 16. ISBN 80-85475-18-9.

¹⁴⁵ Celostátní aktiv archivních pracovníků. In *Archivní časopis* 4, 1954, s. 131; Ustavení SÚA v Praze. In *Archivní časopis* 4, 1954, s. 254.

¹⁴⁶ BABIČKA, Václav. Státní ústřední archiv v 50. letech. In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 41. ISBN 80-85475-18-9.

¹⁴⁷ *Vládní nařízení č. 29/1954 Sb. ze dne 7. května 1954, o archivnictví*, § 4 odst. 2. Sbirka zákonů republiky Československé vydána dne 9. června 1954, částka 17.

¹⁴⁸ Tamtéž, § 4 odst. 3.

¹⁴⁹ ŠTARHA, Ivan. 155 let Moravského zemského archivu v Brně: Stav bádání o jeho dějinách. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 10-11.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 12.

aby žádné archivy patřící do skupiny státních nevybočovaly z řady.¹⁵¹ Přitom předchůdci státních archivů nebyli ani zdaleka na stejné úrovni. Kromě zemských archivů v Brně a v Opavě a archivu v Třeboni, které mají dlouholetou tradici a uchovávají vzácné archiválie, tady další podobné archivy, které by se s nimi mohly srovnávat, nefungovaly. Ostatní archivy byly totiž poměrně mladými institucemi.¹⁵² Dohledem nad státními archivy byla pověřena nově konstituovaná archivní oddělení krajských správ ministerstva vnitra, která pečovala o všechny archivy v kraji, tedy i o archivy okresní, městské a podnikové.¹⁵³ Archivní oddělení měla na starost hospodářské a personální záležitosti těchto archivů, avšak jejich vědecká činnost zůstala v kompetenci archivní správy ministerstva vnitra a slovenské archivní správy pověřenectva vnitra.¹⁵⁴

Do sítě státních archivů měly být postupně do 31. prosince 1955 začleňovány oblastní zemědělsko-lesnické archivy a jejich pobočky, které byly řízeny ministerstvem zemědělství a lesnictví. Záměrem bylo poskytnout badatelům snadnější přístup k zemědělsko-lesnickým fondům a také jejich sblížení s fondy státní správy a jejích orgánů, protože se vzájemně k sobě vztahují a samostatně mohou působit jako vytržené z kontextu a nemusejí podat ucelené informace.¹⁵⁵ Tento proces neprobíhal zcela hladce a o způsobu jeho provedení složitě jednala archivní správa ministerstva vnitra s ministerstvy zemědělství, lesního a dřevařského průmyslu a Československou akademií zemědělských věd.¹⁵⁶ Zemědělsko-lesnické archivy nechtěly být součástí státních archivů, protože byly především podnikovými archivy lesních závodů. Další příčinou jejich nesouhlasu byla obava z přiřazení k ministerstvu vnitra, které nemělo nejlepší pověst kvůli svému spojení s bezpečností.¹⁵⁷ K předání bývalého Ústředního

---

¹⁵¹ ŠTARHA, Ivan. 155 let Moravského zemského archivu v Brně: Stav bádání o jeho dějinách. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 13.

¹⁵² BYSTRICKÝ, Vladimír. Činnost, pracovní výsledky a další úkoly státních oblastních archivů. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 31.

¹⁵³ Mimo jiné ČECHOVÁ, Gabriela – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Archivy ČSR*. Praha, 1974, s. 19; ROUBIC, Antonín. K počátkům olomouckého krajského archivu. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 131.

¹⁵⁴ Celostátní aktiv archivních pracovníků. In *Archivní časopis* 4, 1954, s. 132; WURMOVÁ, Milada. Státní oblastní archiv v Brně v letech 1945-1979: K 140. výročí jeho založení. In *Archivní časopis* 29, 1979, s. 130.

¹⁵⁵ Zpráva o začlenění zemědělsko-lesnických archivů do státních archivů. In *Archivní časopis* 6, 1956, s. 46.

¹⁵⁶ HELEŠICOVÁ, Věra – JUNĚCOVÁ, Jiřina. Ústřední zemědělsko-lesnický archiv a jeho začlenění do Státního ústředního archivu. In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 31. ISBN 80-85475-18-9.

¹⁵⁷ BABIČKA, Václav. Státní ústřední archiv v 50. letech. In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 39. ISBN 80-85475-18-9.

zemědělsko-lesnického archivu mělo dojít 17. května 1955, tento termín však nebyl kvůli sporům dodržen. Až 29. září 1955 byl v historickém kabinetu akademie podepsán protokol o převzetí a odevzdání bývalého Ústředního zemědělsko-lesnického archivu, které se uskutečnilo 1. ledna 1956, kdy se stal pátým oddělením Státního ústředního archivu.¹⁵⁸ Téhož roku byl ke Státnímu slovenskému ústřednímu archivu připojen Pôdohospodársky archív.¹⁵⁹ K 1. lednu 1956 byly předány poslední zemědělsko-lesnické archivy, a to v Javorníku a Janovicích.¹⁶⁰ Tím byla definitivně zformována jednotná archivní síť a ukončena činnost samostatných zemědělsko-lesnických archivů, které se staly druhými odděleními příslušných státních archivů.¹⁶¹ Celkem bylo do ústředních a státních archivů začleněno 43 zemědělsko-lesnických archivů s 66 pobočkami.¹⁶² Během roku 1956 byly převzaty do operativní správy státních archivů biskupské, kapitulní a později i farní archivy katolické církve.¹⁶³

Vládní nařízení zmiňuje skupinu tzv. ostatních archivů, které byly také součástí jednotné archivní sítě. Patřily sem mimo jiné archivy okresní a místních národních výborů a archivy podnikové. Na rozdíl od státních archivů, které byly vědecko-výzkumnými ústavy ministerstva vnitra, byly ostatní archivy zařízeními organizací, které je vytvářely.¹⁶⁴ Okresní archivy vznikaly v každém okrese po vydání vládního nařízení a jejich kořenem byla okresní archivní služba, k jejímuž založení dala impuls Státní archivní komise.¹⁶⁵ Archiválie tyto archivy získaly z archivů městských a obecních.¹⁶⁶ Jak jsem již výše zmínila, správu okresních archivů vykonávala archivní oddělení krajských správ ministerstva vnitra, u kterých byla zřízena funkce referentů pro státní archiv a archivy národních výborů.¹⁶⁷

---

¹⁵⁸ HELEŠICOVÁ, Věra – JUNĚCOVÁ, Jiřina. Ústřední zemědělsko-lesnický archiv a jeho začlenění do Státního ústředního archivu. In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 32. ISBN 80-85475-18-9.

¹⁵⁹ HOLL, Ivo – ŽIVOTA, Jiří. Vývoj, současný stav a perspektivy státních archivů. In *Sborník archivních prací* 15, 1965, č. 2, s. 3.

¹⁶⁰ ROUBIC, Antonín. K počátkům olomouckého krajského archivu. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 132.

¹⁶¹ *Průvodce po archivních fondech Státního archivu v Zámrsku*. Praha, 1965.

¹⁶² Zpráva o začlenění zemědělsko-lesnických archivů do státních archivů. In *Archivní časopis* 6, 1956, s. 46.

¹⁶³ ČECHOVÁ, Gabriela – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Archivy ČSR*. Praha, 1974, s. 19; HOLL, Ivo – ŽIVOTA, Jiří. Vývoj, současný stav a perspektivy státních archivů. In *Sborník archivních prací* 15, 1965, č. 2, s. 3.

¹⁶⁴ *Vládní nařízení č. 29/1954 Sb. ze dne 7. května 1954, o archivnictví*, § 5. Sbíрка zákonů republiky Československé vydána dne 9. června 1954, částka 17.

¹⁶⁵ RŮŽIČKA, Jindřich. O činnosti, pracovních výsledcích a dalších úkolech okresních archivů v ČSR. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 38.

¹⁶⁶ ŠTARHA, Ivan. Zemský archiv v Brně a archivy jihomoravských obcí. In *Sborník archivních prací* 28, 1978, č. 1, s. 138.

¹⁶⁷ ŠTARHA, Ivan. Jihomoravské okresní archivy v letech 1954-1960. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 134.

Na základě vládního nařízení o archivnictví a především pak vyhlášky ministra vnitra č. 153/1956 Ú. l., o archivech hospodářských a rozpočtových organizací, začalo vznikat množství podnikových archivů. Tato vyhláška byla první normou v našem státě, která kodifikovala jejich vytvoření a organizaci. Dosud podniky neměly povinnost pečovat o svůj archivní materiál, což většinou vedlo k jeho zničení, takže dnes můžeme postrádat spoustu cenných informací k tomuto tématu. Své archivy měly pouze největší firmy, u malých to bylo spíše výjimkou.¹⁶⁸ Podle vyhlášky č. 153/1956 Ú. l. byly všechny podniky nuceny do 31. prosince 1956 zřídit podnikový archiv, a to na vlastní náklady. V těch firmách, které již svůj archiv měly, muselo dojít do konce roku 1956 k jeho úpravě tak, aby odpovídal požadavkům vyhlášky. Za uvedené úkoly zodpovídali vedoucí podniků. Bylo pamatováno i na nové závody, které ještě neměly archivní materiál. Těm vyhláška nařizovala vybudovat archiv do pěti let od jejich vzniku. V pobočkách podniků už nebylo třeba vždy zakládat archiv, ale z praktických důvodů, např. kvůli velké vzdálenosti mezi pobočkou a firmou, to bylo možné. Vyhláška uvádí také specifický typ podnikového archivu. Je jím sdružený podnikový archiv, který byl společný pro dva nebo více podniků stejného resortu a vznikal za účelem šetření, protože o náklady se závody měly spravedlivě rozdělit, nebo pohodlnějšího využití archiválií. Jeho zřízení bylo poněkud komplikovanější, jelikož o něm rozhodoval příslušný ústřední úřad nebo orgán v dohodě s archivní správou ministerstva vnitra. Výjimku tvořily podniky řízené ministerstvem zemědělství a lesního hospodářství a některé podniky patřící pod ministerstvo spotřebního průmyslu. Ty neměly samostatné sdružené podnikové archivy, ale místo nich využívaly druhá oddělení státních archivů a archivní oddělení v krajích. Zakládáním podnikových archivů organizačních složek podřízených ústředním úřadům a orgánům byli pověřeni resortní referenti pro podnikové archivy, kteří spolupracovali s archivní správou ministerstva vnitra. Stejně povinnosti, jaké měly při svém zřízení a organizování podnikové archivy, měly do jisté míry i archivy rozpočtových organizací. Některé podniky a rozpočtové organizace byly z působnosti této vyhlášky vyčleněny, protože svůj archivní materiál ukládaly ve státních archivech a archivech národních výborů.¹⁶⁹ Tyto hospodářské a rozpočtové organizace a archivy, kam měly předávat své archiválie, konkrétně stanovilo „Úřední sdělení z ministerstva vnitra“, které bylo publikováno spolu s vyhláškou. Byly to ústřední úřady a orgány, krajské národní výbory, rozpočtové organizace s působností na území kraje a

---

¹⁶⁸ ŠLAIS, Antonín. K podnikovým archivům a vyhlášce o archivech hospodářských a rozpočtových organizací. In *Archivní časopis* 6, 1956, s. 126.

¹⁶⁹ *Vyhláška ministra vnitra č. 153/1956 Ú. l. ze dne 13. července 1956, o archivech hospodářských a rozpočtových organizací.* Úřední list Československé republiky vydán dne 31. července 1956, částka 77.

podléhající ministerstvům školství a kultury, pracovních sil, místního hospodářství a zdravotnictví, rozpočtové organizace s působností na území kraje nebo okresu a podřízené ministerstvu spravedlnosti a generální prokuratuře. Dále sem patřily okresní národní výbory, podniky a rozpočtové organizace s působností na území okresu, jeho části nebo obce, podléhající ministerstvům pracovních sil, místního hospodářství, zdravotnictví, školství a kultury kromě výrobních podniků, u kterých byly zřízeny podnikové archivy, městské národní výbory a místní národní výbory, pokud neměly vlastní archiv. Nakonec také ústřední národní výbor hlavního města Prahy a ústřední národní výbor v Bratislavě a jejich obvodní národní výbory, hospodářské a rozpočtové organizace podřízené ministerstvu zemědělství a lesního hospodářství a některé hospodářské a rozpočtové organizace podléhající ministerstvu spotřebního průmyslu.¹⁷⁰ Vzhledem k vysokému počtu hospodářských a rozpočtových organizací vzniklo velké množství archivů. Proto byla v letech 1960-1962 provedena kategorizace podnikových archivů, která je měla rozdělit do tří skupin podle důležitosti. Její výsledek však nesplnil očekávání. Kategorizace s sebou nesla kromě kladů také problémy. Nebyla realizována precizně, to znamená, že při zařazování archivů do kategorií došlo k omylům, kdy nebyl archiv začleněn do odpovídající skupiny. Změna kategorie pak nebyla jednoduchá a mohlo trvat až několik let, než byla uskutečněna.¹⁷¹ Snížit počet podnikových archivů mohlo také vytváření sdružených podnikových archivů, při kterém však vznikaly spory mezi podniky o úhradě nákladů. Množství sdružených podnikových archivů netrvalo dlouho a rozpadlo se. V roce 1958 nastala reorganizace hospodářství a v jejím důsledku bylo mnoho národních podniků sloučeno. Také podnikové archivy těchto zvětšených firem byly spojeny, takže se částečně snížil jejich počet.¹⁷²

Vládní nařízení v § 11 odst. 2 říká, že „*Ministr vnitra může také stanovit výjimky pro některé archivní celky zvláštního významu.*“¹⁷³ Byla tak ustanovena kategorie archivů zvláštního významu, do které byl v roce 1954 jako první zařazen Archiv Českého rozhlasu a Národní filmový archiv. Další archivy tohoto druhu mohly vznikat díky již výše zmíněné

---

¹⁷⁰ Úřední sdělení z ministerstva vnitra. Ukládání archivního materiálu ve státních archivech a archivech národních výborů. Úřední list Československé republiky vydán dne 31. července 1956, částka 77.

¹⁷¹ JANČÁLKOVÁ, Blažena. Počátky podnikového archivnictví v Jihomoravském kraji. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994.* Brno, 1995, s. 152-153; SLÁDEK, Oldřich. Nová vyhláška o podnikových archivech. In *Archivní časopis* 23, 1973, č. 2, s. 66.

¹⁷² VESELÝ, Arnošt. Dvacet pět let podnikového archivnictví a jeho další perspektivy. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 44-45.

¹⁷³ Vládní nařízení č. 29/1954 Sb. ze dne 7. května 1954, o archivnictví, § 11 odst. 2. Sbirka zákonů republiky Československé vydána dne 9. června 1954, částka 17.

vyhlášece ministra vnitra č. 153/1956 Ú. l., o archivech hospodářských a rozpočtových organizací, konkrétně § 11. Základem archivů zvláštního významu se staly archivy rozpočtových organizací ministerstev školství a kultury. Tyto rozpočtové organizace sice musely podle „Úředního sdělení z ministerstva vnitra“ ukládat svůj archivní materiál ve státních archivech, ale vztahovalo se to pouze na organizace s působností na území kraje. Toto ustanovení se tedy netýkalo např. vysokých škol, které byly řízeny centrálně. Dne 17. ledna 1964 byla vydána směrnice ministerstva vnitra č. 3/1964, o ukládání archivního materiálu ve státních archivech a archivech národních výborů, kterou doplňoval seznam organizací, jejichž povinností bylo ukládat své archiválie ve státních archivech. Mezi tyto organizace patřily i vysoké školy kromě Univerzity Karlovy a Českého vysokého učení technického. Organizace, které mohly zřizovat vlastní archivy zvláštního významu, uváděla až „Dohoda o ukládání archivního materiálu organizací přímo řízených ministerstvem školství a kultury uzavřená mezi ministerstvem školství a kultury a archivní správou ministerstva vnitra“ ze dne 31. března 1965. Takovými institucemi byla již zmíněná Univerzita Karlova a České vysoké učení technické. Dále k nim bylo zařazeno Národní muzeum, Památník národního písemnictví, Univerzita Komenského, Slovenská vysoká škola technická v Bratislavě a ČSAV. Pro archivy zvláštního významu bylo typické, že jim archivní správa nebyla příliš nakloněna a nárůst jejich počtu nepovažovala za účelný. Z tohoto důvodu povolila pouze konkrétně stanoveným organizacím jejich zřizování. I přesto vznikaly převážně na vysokých školách archivy, které nebyly oficiálně začleněny do žádné kategorie archivů.¹⁷⁴

Jak již bylo řečeno, archivní materiál uložený v archivech ozbrojených sil také patřil do jednotného státního archivního fondu. Reorganizace vojenského archivnictví, ke které došlo v roce 1959, byla důsledkem reorganizace armády v roce 1958. Vznikl tak Vojenský historický archiv a vojenské správní archivy, ke kterým se řadil Archiv Československé lidové armády v Olomouci, Archiv vojenské evidence osob v Hradci Králové (od roku 1969 byla jeho sídlem Tnava) nebo Archiv ministerstva národní obrany. Ten byl 1. září 1969 zařazen pod Archiv Československé lidové armády. Pojem správní archivy znamená, že uschování písemností v nich nebylo trvalé a po uplynutí stanovené lhůty byly předávány ke konečnému uložení do Vojenského historického archivu. Tyto archivy vznikly z praktických důvodů. Dokumenty v nich umístěné jejich původci ještě potřebovali pro svou správu, a proto

---

¹⁷⁴ PULEC, Jiří. Archivy zvláštního významu. In *Archivní časopis* 56, 2006, č. 2, s. 89-91. ISSN 0004-0393.

by bylo složité jejich vyhledávání v jednom archivu společném pro celou republiku, který měl sídlo v Praze, a tudíž ne v dosahu všem původcům. Vojenský historický archiv byl vytvořen sloučením Archivu Vojenského historického ústavu a Vojenského ústředního archivu.¹⁷⁵

Na organizaci a řízení archivnictví neměly vliv pouze zákony, směrnice, vyhlášky a další normy týkající se bezprostředně archivnictví, ale také legislativa upravující správní rozdělení státu. Proto do archivnictví zasáhl rok 1960, kdy byl vydán zákon č. 36/1960 Sb., o územním členění státu. Díky němu byly sloučeny některé kraje a tím zmenšen jejich počet. Důsledek pro archivní síť to mělo takový, že docházelo i ke spojování státních archivů v kraji tak, aby každý kraj měl jeden státní archiv s působností na svém území. Touto územní reformou vznikly následující kraje: Kraj Středočeský se sídlem v Praze, Kraj Jihočeský se sídlem v Českých Budějovicích, Kraj Západočeský se sídlem v Plzni, Kraj Severočeský se sídlem v Ústí nad Labem, Kraj Východočeský se sídlem v Hradci Králové, Kraj Jihomoravský se sídlem v Brně, Kraj Severomoravský se sídlem v Ostravě, Kraj Západoslovenský se sídlem v Bratislavě, Kraj Středoslovenský se sídlem v Banské Bystrici a Kraj Východoslovenský se sídlem v Košicích. To znamená, že z původních devatenácti krajů bylo vytvořeno pouze deset. Každý kraj byl rozdělen průměrně na osm až čtrnáct okresů.¹⁷⁶ Došlo i ke slučování okresů, jejich celkový počet byl tedy 108, jehož efektem bylo sjednocování okresních archivů opět tak, aby se v každém okrese nacházel jeden okresní archiv.

Další reorganizace archivnictví v krajích nastala roku 1966, kdy byla zrušena archivní oddělení krajských správ ministerstva vnitra a jejich funkci převzaly samy státní archivy. V těch byla ustavena funkce instruktorů pro podnikové archivy a archivy národních výborů, kteří měli za úkol řízení okresních a podnikových archivů na území svého kraje. Státní archivy zůstaly nadále v působnosti ministerstva vnitra, o jejich hospodářské záležitosti se

---

¹⁷⁵ FEJLEK, Vojtěch. Osudy čs. vojenských archivů v letech 1939-1969 (I). In *Historie a vojenství* 40, 1991, č. 2, s. 110 poznámka č. 15; KOŇÁREK, Jan. Dvacet let Archivu Československé lidové armády. In *Archivní časopis* 29, 1979, s. 75 a 78; MACEK, František. 40 let vojenského správního archivnictví. In *Archivní časopis* 51, 2001, č. 1, s. 16-19. ISSN 0004-0393; PRCHAL, Alois. 30 let vojenského správního archivnictví. 30 let práce Archivu Československé lidové armády. In *Archivní časopis* 39, 1989, č. 3, s. 143-144 a 147. ISSN 0004-0938; ŠŤOVÍČEK, Ivan. Vojenský historický archiv – tradice, současnost a perspektivy. In *Archivní časopis* 41, 1991, s. 67; ŠŤOVÍČEK, Ivan. Vojenský historický archiv. III. odbor VÚA Praha. In *Archivní časopis* 57, 2007, č. 1, s. 59.

¹⁷⁶ *Zákon č. 36/1960 Sb. ze dne 9. dubna 1960, o územním členění státu.* Sbírnka zákonů Republiky československé vydána dne 11. dubna 1960, částka 15.

staraly krajské správy Sboru národní bezpečnosti.¹⁷⁷ Téhož roku bylo archivnictví přeřazeno od bezpečnostního úseku ministerstva vnitra k jeho úseku civilně správnímu.¹⁷⁸

Demokratizace společnosti v roce 1968 se projevila také v archivnictví. Již během předchozích let se ukázala nespokojenost archivářů s jejich příslušností pod resort vnitra. Nyní tu byla naděje na změnu. Postupně vyplouvaly na povrch různá přání a návrhy, které by přinesly zlepšení dosavadního stavu. Vše vypadalo reálně, kompetentní orgány daly najevo dobrou vůli s uskutečněním reformy. Primárním požadavkem bylo vyřazení archivnictví z působnosti ministerstva vnitra, což bylo zdůvodňováno širokým spektrem funkcí tohoto oboru. V důsledku toho nebylo podle tehdejších názorů dobré, aby bylo archivnictví řízeno jedním resortem, který souvisel pouze s jednou jeho úlohou. Příznivěji se jevilo jeho přeřazení k „nadresortnímu“ orgánu, jakým bylo např. předsednictvo vlády. To by lépe vystihovalo rozmanité úkoly archivnictví. Jinou variantou, která byla méně preferovaná, ale přesto přijatelná, bylo zachování statu quo pod podmínkou, že na archivnictví nebude mít žádný vliv bezpečnostní aparát. Převedení k civilně správnímu úseku v roce 1966 bylo sice pokrokem, nebylo však provedeno úplně. Zde je vidět, že více než nezpůsobnost ministerstva vnitra obsáhnout všechny funkce archivnictví vadila archivářům především jeho spojitost s bezpečností. Poslední možnost zařazovala archivnictví k ministerstvu kultury a informací, což se však zdálo nejnevhodnější z podobných důvodů, jaké byly uváděny u ministerstva vnitra. Další návrhy se týkaly vnitřní struktury archivnictví. Překvapivě se jednání pohnula kupředu a politické kruhy souhlasily s odebráním archivnictví od vnitra. K reformě podle nich mohlo dojít až po vyhlášení federace. Vše, co dosud vypadalo slibně, zmařila okupace 21. srpna 1968. Ta se sice archivnictví netýkala, ale zasáhla zde v tom smyslu, že se ustupovalo od jakýchkoliv změn, které byly spojovány s tzv. „obrodným procesem“.¹⁷⁹

Samozřejmě, že se udály podstatné změny v řízení archivnictví po publikování ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Československá socialistická republika se stala federativním státem tvořeným Českou socialistickou republikou a Slovenskou socialistickou republikou. Na základě tohoto ústavního zákona byly rozděleny kompetence mezi federaci a jednotlivé republiky. Některé záležitosti byly ve společné působnosti federace a obou republik. Byla vytvořena národní ministerstva vnitra, takže archivnictví české i slovenské mělo na starost každé ministerstvo zvlášť pro svou zemi.

¹⁷⁷ BARTOŠEK, Vladimír. Státní oblastní archiv v Třeboni 1954-1979. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 71.

¹⁷⁸ BABIČKA, Václav. Postavení archivnictví v systému státní správy. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 4, s. 194. ISSN 0004-0393.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 194-198.

V důsledku toho zanikla vědecká archivní rada, která měla dosud působnost pro celý stát, to znamená pro české země i Slovensko. Musely vzniknout vědecké archivní rady při republikových ministerstvech vnitra. V České socialistické republice podepsal ministr vnitra statut nové vědecké archivní rady dne 6. května 1970. Její poslání se kromě územní příslušnosti v podstatě nezměnilo.¹⁸⁰ Pokusem o obnovení jednání o řízení archivnictví, která probíhala před srpnem roku 1968, byl námět ředitele Státního ústředního archivu z roku 1969, aby byl tento archiv postaven na stejnou úroveň jako archivní správa a aby vznikla federální archivní komise podléhající federálnímu ministerstvu vnitra nebo předsednictvu federální vlády. Tento návrh byl však pouhým výkřikem do tmy a nevyvolal žádný ohlas.¹⁸¹

Pro okresní a městské archivy byl důležitý rok 1970, kdy vyšla nová „Směrnice pro organizaci, činnost a řízení okresních a městských archivů v České socialistické republice“, která nahradila dosavadní směrnici z roku 1958. U každého okresního národního výboru v České socialistické republice existoval okresní archiv, pod který spadaly kromě okresního národního výboru také místní a městské národní výbory v daném okrese, tudíž i místní archivy, které se staly expoziturami okresního archivu. Pouze městské archivy v hlavním městě Praze a ve městech Brně, Ostravě a Plzni byly postaveny na úroveň okresních archivů, měly působnost pouze pro tato města a byly zařízeními jejich národních výborů. Z hlediska vědecké činnosti měly tyto čtyři městské archivy postavení archivů státních.¹⁸²

V odstavci zabývajícím se podnikovými archivy jsem naznačila, že první fáze jejich zakládání s sebou nesla určité problémy. Ty souvisely především s uzákoněním povinnosti zřídit podnikový archiv u všech hospodářských a rozpočtových organizací. Za účelem zdokonalení této oblasti archivnictví byla v roce 1972 vydána vyhláška ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 96/1972 Sb., o podnikových archivech. Aby se předešlo vzniku velkého množství podnikových archivů, stanovila vyhláška konkrétní typy organizací, které měly vybudovat svůj archiv nejpozději do pěti let od svého založení.¹⁸³ Patřily sem: ústředně řízené státní hospodářské organizace, ústředně řízené rozpočtové a příspěvkové organizace, pokud plní hospodářské úkoly, peněžní a pojišťovací organizace a výrobní a

---

¹⁸⁰ K obnovení činnosti vědecké archivní rady. In *Archivní časopis* 22, 1972, č. 1, s. 1.

¹⁸¹ BABIČKA, Václav. Postavení archivnictví v systému státní správy. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 4, s. 198. ISSN 0004-0393.

¹⁸² CHAROUS, Jaromír. Na okraj nové „Směrnice pro organizaci, činnost a řízení okresních a městských archivů v České socialistické republice“. In *Archivní časopis* 21, 1971, č. 1, s. 10-22.

¹⁸³ *Vyhláška ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 96/1972 Sb. ze dne 30. listopadu 1972, o podnikových archivech*, § 17 odst. 1. Sbírka zákonů Československé socialistické republiky vydána dne 14. prosince 1972, částka 28.

spotřební družstva a družstevní podniky zřízené vyššími družstevními organizacemi.¹⁸⁴ Existence podnikových archivů jiných firem mohla pokračovat jen se souhlasem ministerstva vnitra. Pokud tyto firmy nechtěly nadále vést svůj archiv nebo nezískaly potřebný souhlas, předaly své archiválie do státního archivu nebo do archivu národního výboru.¹⁸⁵ Další novinkou byla lhůta minimálně 30 let, po kterou měly být archiválie v podnikových archivech uloženy a pak odevzdány státním archivům, ve kterých byla k tomuto účelu zřízena hospodářská oddělení. Ministerstvo vnitra však mohlo určit organizace, u kterých zůstanou archiválie trvale. Patřilo sem 21 podnikových archivů, např. Státní banky československé, Investiční banky, České státní spořitelny, České státní pojišťovny, ČKD Praha, Spojených oceláren, n. p., Kladno, Hnědouhelných dolů a briketáren, n. p., Sokolov, Severočeských hnědouhelných dolů, n. p., Most, Zbrojovky, n. p., Brno, Svitlu, n. p., Gottwaldov, Ostravsko-karvinských dolů, n. p., Ostrava, Vítkovických železáren Klementa Gottwalda, n. p., Ostrava, Nové huti Klementa Gottwalda, n. p., Ostrava a další.¹⁸⁶ To byly zásadní změny, ostatní ustanovení zůstala v podstatě totožná. Stejně jako ve vyhlášce o archivech hospodářských a rozpočtových organizací z roku 1956 byla stanovena výjimka, že určité podniky a rozpočtové organizace nemají vlastní archiv, ale své archiválie ukládají ve státních archivech a archivech národních výborů, také zde byla dána výše uvedeným organizacím možnost umístit svůj archivní materiál ve státních nebo okresních archivech nebo v archivech Prahy, Brna, Ostravy a Plzně.¹⁸⁷ Podniky mohly zřizovat pobočky podnikových archivů pro své podřízené organizace ze stejných důvodů, jaké uváděla vyhláška z roku 1956.¹⁸⁸ Nadále byly povoleny sdružené podnikové archivy, jejichž existence závisela na písemné dohodě zainteresovaných organizací, která musela být povolena ministerstvem vnitra a jejich nadřízenou institucí.¹⁸⁹

---

¹⁸⁴ *Vyhláška ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 96/1972 Sb. ze dne 30. listopadu 1972, o podnikových archivech*, § 3 odst. 1. Sbírka zákonů Československé socialistické republiky vydána dne 14. prosince 1972, částka 28.

¹⁸⁵ Tamtéž, § 17 odst. 2 a 3.

¹⁸⁶ SLÁDEK, Oldřich. Nová vyhláška o podnikových archivech. In *Archivní časopis* 23, 1973, č. 1, s. 67-68; VESELÝ, Arnošt. Dvacet pět let podnikového archivnictví a jeho další perspektivy. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 45.

¹⁸⁷ *Vyhláška ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 96/1972 Sb. ze dne 30. listopadu 1972, o podnikových archivech*, § 3 odst. 2. Sbírka zákonů Československé socialistické republiky vydána dne 14. prosince 1972, částka 28.

¹⁸⁸ Tamtéž, § 4.

¹⁸⁹ Tamtéž, § 5.

3.5. 1974-1992

Vládní nařízení z roku 1954 nebylo dokonalé. Byl to první uskutečněný pokus, jak právně zabezpečit oblast archivnictví a vyřešit ty nejnnutnější otázky. Myslím, že již z počátku se počítalo s tím, že nebude definitivním a konečným výsledkem. Muselo uběhnout dvacet let, během kterých se sbíraly zkušenosti. Ty jsou nejcennější a jejich aplikace je při vytváření zákona nejlepším pomocníkem. Nelze opomenout ani podstatné změny v uspořádání státu, které se archivnictví bezpochyby týkají. To vše vyvolalo nutnost vydání nové legislativní úpravy, jež vyžadovala mnohem podrobnější a preciznější vypracování, které by odpovídalo aktuálním podmínkám. Tento požadavek byl splněn publikováním zákona České národní rady č. 97/1974 Sb., o archivnictví.¹⁹⁰

Nový zákon nezměnil od základů celou organizační strukturu archivních institucí, ta vycházela z vládního nařízení a byla zde pouze konkretizována. Organizování a řízení archivnictví nadále vykonávalo ministerstvo vnitra. Zákon přesně vymezil jeho úkoly, přičemž některé z nich mohlo ministerstvo vnitra převést na státní archivy.¹⁹¹ Také vědecká archivní rada se osvědčila, a proto byla zachována. Její funkce zůstala stejná, pouze způsob jmenování jejích členů se poněkud změnil. Ministr vnitra již nejednal ohledně této věci s ministrem školství, nýbrž s ministrem kultury. Odborným orgánem ministerstva vnitra pro plnění jeho úkolů byla archivní správa, která také zajišťovala činnost vědecké archivní rady.¹⁹²

Zákon stanovil následující kategorie archivů: státní archivy, archivy národních výborů, podnikové archivy a archivy zvláštního významu. Archiváliím, které nebyly ukládány do uvedených archivů, se věnuje speciální oddíl. Patřily sem archiválie ozbrojených sil a ozbrojených bezpečnostních sborů, archiválie politických stran, orgánů Národní fronty a orgánů Revolučního odborového hnutí a nakonec archiválie v kulturních a kulturně výchovných organizacích a zařízeních.

Mezi státní archivy patřil Státní ústřední archiv v Praze a státní oblastní archivy, což byl pouze nový název pro dosavadní státní archivy v krajích. Územní kompetence státních

---

¹⁹⁰ Zatímco vládní nařízení č. 29/1954 platilo pro celé Československo, zákon č. 97/1974 se týkal pouze České socialistické republiky. Na Slovenskou socialistickou republiku se vztahoval zákon Slovenské národní rady č. 149/1975 Sb. ze dne 19. prosince 1975, o archivnictví.

¹⁹¹ *Zákon České národní rady č. 97/1974 Sb. ze dne 17. října 1974, o archivnictví*, § 13 odst. 2. Sbírkou zákonů Československé socialistické republiky vydána dne 30. října 1974, částka 18.

¹⁹² *Výnos ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 2/1975 ze dne 20. května 1975, kterým se vydává statut vědecké archivní rady*, článek 7.

oblastních archivů se nezměnila, to znamená, že měly působnost většinou na území kraje. Důležité je slovo „většinou“. Zákon jim totiž umožnil plnit z pověření ministerstva vnitra některé úkoly i mimo svůj územní obvod. Důvodem bylo v některých případech komplikované určení příslušnosti archivu pro určitého původce. Ve státních oblastních archivech nemusely být striktně ukládány pouze archiválie vzniklé v konkrétním kraji, jinak by mohlo docházet k nežádoucímu a nepraktickému roztržštění archivních fondů. Vzhledem k reformám v územním členění státu, které se v průběhu historie udály, měl mnohdy původce působnost nejen v nově vytvořeném kraji, a tudíž bylo nutné počítat s územním přesahem. To bylo také příčinou změny názvu archivů na „oblastní“, což lépe odpovídalo praxi.¹⁹³ Státní ústřední archiv v Praze i státní oblastní archivy byly řízeny ministerstvem vnitra, přičemž vedení státních oblastních archivů mohlo ministerstvo vnitra přenést na své orgány v krajích. Tato možnost byla využita a ministerstvo vnitra pověřilo řízením státních oblastních archivů krajské správy Sboru národní bezpečnosti.¹⁹⁴ Ředitele Státního ústředního archivu jmenoval a odvolával ministr vnitra na návrh svého náměstka pro civilně správní úsek na základě doporučení ředitele archivní správy. Tomu byl ředitel Státního ústředního archivu odpovědný z výkonu své funkce, stejně jako ředitel státního oblastního archivu, kterého jmenoval a odvolával na návrh ředitele archivní správy náčelník krajské správy Sboru národní bezpečnosti.¹⁹⁵ Státní oblastní archivy dohlížely na okresní a podnikové archivy ve svém územním obvodu.¹⁹⁶

Jedinými národními výbory, které zřizovaly své archivy, byl Národní výbor hlavního města Prahy, národní výbory měst Brna, Ostravy a Plzně a okresní národní výbory.¹⁹⁷ To znamená, že městské ani místní národní výbory nemohly mít své oficiální archivy, jelikož to zákon nepřipouštěl. Pokud u těchto národních výborů archivy existovaly, mohly se stát pobočkami archivů národních výborů vytvářených podle zákona.¹⁹⁸ Archiv hlavního města Prahy měl funkci státního oblastního archivu pro území hlavního města Prahy a okresních

---

¹⁹³ SÝKORA, Vojtěch – GÖRNER, Josef – OREL, Jaroslav. Právní úprava archivnictví v ČSR: Výklad zákona o archivnictví a k němu vydaných prováděcích předpisů. In *Sborník archivních prací* 28, 1978, č. 1, s. 190.

¹⁹⁴ *Směrnice ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 12/1975 Ú. v. ze dne 4. listopadu 1975, o státních archivech*, § 2 odst. 1. Ústřední věstník České socialistické republiky z roku 1975.

¹⁹⁵ SÝKORA, Vojtěch – GÖRNER, Josef – OREL, Jaroslav. Právní úprava archivnictví v ČSR: Výklad zákona o archivnictví a k němu vydaných prováděcích předpisů. In *Sborník archivních prací* 28, 1978, č. 1, s. 190-191.

¹⁹⁶ *Směrnice ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 12/1975 Ú. v. ze dne 4. listopadu 1975, o státních archivech*, § 4 odst. 1 a 2. Ústřední věstník České socialistické republiky z roku 1975.

¹⁹⁷ *Směrnice ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 13/1975 Ú. v. ze dne 14. listopadu 1975, o archivech národních výborů*, § 1 odst. 1. Ústřední věstník České socialistické republiky z roku 1975.

¹⁹⁸ SÝKORA, Vojtěch – GÖRNER, Josef – OREL, Jaroslav. Právní úprava archivnictví v ČSR: Výklad zákona o archivnictví a k němu vydaných prováděcích předpisů. In *Sborník archivních prací* 28, 1978, č. 1, s. 193.

archivů pro územní obvody obvodních a místních národních výborů v Praze. „*Toto postavení Archivu hlavního města Prahy odpovídá postavení, které má hlavní město Praha z hlediska územního členění státu.*“¹⁹⁹ Archiv hlavního města Prahy spravoval jako státní oblastní archiv pouze podnikové archivy, které si se souhlasem ministerstva vnitra zřídil Národní výbor hlavního města Prahy. Netýkalo se to tedy podnikových archivů v Praze, které byly zakládány organizacemi uvedenými v § 23 odst. 1 zákona. Odbornou činnost Archivu hlavního města Prahy řídila archivní správa. Archivy měst Brna, Ostravy a Plzně měly postavení okresních archivů pro území svých měst a jejich částí. Ředitel archivu byl odpovědný vedoucímu odboru vnitřních věcí a jmenovala ho a odvolávala rada národního výboru. Okresní archivy byly spravovány okresními národními výbory a do jejich metodické působnosti spadaly také všechny místní a městské národní výbory na území daného okresu.²⁰⁰

Povinnost vybudovat podnikové archivy do pěti let od svého založení měly ústředně řízené státní hospodářské organizace, ústředně řízené rozpočtové a příspěvkové organizace, pokud plnily hospodářské úkoly, peněžní a pojišťovací organizace, výrobní a spotřební družstva a družstevní podniky zřízené vyššími družstevními organizacemi. Některé z výše uvedených organizací nemusely konstituovat podnikový archiv, jelikož své archiválie ukládaly na základě nařízení ministerstva vnitra ve státních archivech a archivech národních výborů, pokud to bylo výhodnější. Národní výbory mohly u svých organizací se souhlasem ministerstva vnitra zakládat podnikové archivy. Konkrétněji záležitosti podnikových archivů vymezila vyhláška ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 118/1974 Sb., o podnikových archivech. Oproti předchozímu stavu však nedošlo k žádným zásadním změnám. Nadále existovala možnost zřídit pobočky podnikového archivu pro podřízené organizace nebo sdružený podnikový archiv pro více firem společně. Pro založení sdruženého podnikového archivu už stačil pouze souhlas ministerstva vnitra. Náklady na vedení takového archivu už nemusely být rozděleny stejným dílem mezi jednotlivé podniky, jako tomu bylo dříve, ale způsob jejich úhrady byl stanoven v hospodářské smlouvě.²⁰¹

„Ústřední státní orgány, popřípadě státní nebo jiné organizace, pokud je to účelné vzhledem k jejich poslání a zvláštnímu postavení mimořádného významu nebo se zřetelem na

---

¹⁹⁹ SÝKORA, Vojtěch – GÖRNER, Josef – OREL, Jaroslav. Právní úprava archivnictví v ČSR: Výklad zákona o archivnictví a k němu vydaných prováděcích předpisů. In *Sborník archivních prací* 28, 1978, č. 1, s. 192.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 191-193.

²⁰¹ *Vyhláška ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 118/1974 Sb. ze dne 27. listopadu 1974, o podnikových archivech.* Sbírka zákonů Československé socialistické republiky vydána dne 27. listopadu 1974, částka 21.

*zvláštní povahu archiválií, mohou zřizovat a spravovat se souhlasem ministerstva vnitra archivy zvláštního významu.*²⁰² Tímto ustanovením byl odstraněn závažný nedostatek, to znamená dosavadní neuzákonění této skupiny archivů. Pokud chtěla organizace vybudovat archiv zvláštního významu, musela dokázat, že to bude užitečné a že ukládání jejích archiválií ve státním archivu by nebylo příliš výhodné.²⁰³ Archivy zvláštního významu, které byly založeny ještě před účinností zákona o archivnictví, mohly ve své činnosti nadále pokračovat, pokud splňovaly výše uvedené poslání. Zrušení archivu zvláštního významu povolovalo ministerstvo vnitra, což bylo možné za předpokladu, že jeho trvání nebylo účelné. Existovaly archivy zvláštního významu na republikové a federální úrovni podle toho, jakou působnost měla instituce archiv spravující. Mezi ty první patřil Archiv České národní rady, Archiv Univerzity Karlovy, Archiv Českého vysokého učení technického, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Archiv Národního muzea a Ústřední archiv geodézie a kartografie. Do druhé skupiny náležel Archiv Federálního shromáždění, Archiv Kanceláře prezidenta Československé socialistické republiky, Archiv Pražského hradu, Archiv federálního ministerstva zahraničních věcí, Ústřední archiv Československé akademie věd, Vojenský historický archiv, Archiv Československého rozhlasu, Archiv Československé televize a Filmový archiv Československého filmového ústavu.²⁰⁴ V roce 1987 byl mezi archivy zvláštního významu zařazen Archiv Masarykovy univerzity v Brně a o dva roky později Archiv Národní galerie.²⁰⁵

Stejně jako vládní nařízení z roku 1954 i zákon o archivnictví vyčlenil archiválie ukládané v archivech ozbrojených sil a ozbrojených bezpečnostních sborů z působnosti ministerstva vnitra, ačkoliv byly součástí jednotného archivního fondu. *„Uložení archiválií v archivech ozbrojených sil a ozbrojených bezpečnostních sborů není trvalé. Archiválie ukládané v archivech ozbrojených sil odevzdávají tyto archivy po uplynutí lhůty určené federálním ministerstvem národní obrany do archivní péče Vojenskému historickému archivu. Archiválie ukládané v archivech ozbrojených bezpečnostních sborů odevzdávají tyto archivy po uplynutí lhůty stanovené ministerstvem vnitra nebo federálním ministerstvem vnitra do*

---

²⁰² Zákon České národní rady č. 97/1974 Sb. ze dne 17. října 1974, o archivnictví, § 24 odst. 1. Sbírká zákonů Československé socialistické republiky vydána dne 30. října 1974, částka 18.

²⁰³ Směrnice ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 3/1975 Ú. v. ze dne 4. března 1975, o archivech zvláštního významu, § 1 odst. 2. Ústřední věstník České socialistické republiky z roku 1975.

²⁰⁴ SÝKORA, Vojtěch – GÖRNER, Josef – OREL, Jaroslav. Právní úprava archivnictví v ČSR: Výklad zákona o archivnictví a k němu vydaných prováděcích předpisů. In *Sborník archivních prací* 28, 1978, č. 1, s. 196.

²⁰⁵ PULEC, Jiří. Archivy zvláštního významu. In *Archivní časopis* 56, 2006, č. 2, s. 92. ISSN 0004-0393.

*archivní péče státních archivů příslušných k péči o tyto archiválie.*²⁰⁶ Vojenský historický archiv byl federálním archivem zvláštního významu.

Navíc se zákon zabýval archiváliemi politických stran, orgánů Národní fronty a orgánů Revolučního odborového hnutí, které měly právo zakládat vlastní archivy, aniž by k tomu potřebovaly souhlas ministerstva vnitra. Takovým archivem byl např. Všeodborový archiv ÚRO (Ústřední rady odborů).²⁰⁷ Archiválie mohly být umístěny i mimo archivy, a to v kulturních a kulturně výchovných organizacích a zařízeních, kterými jsou např. muzea a knihovny.

Roku 1988 byla vydána vyhláška ministerstva vnitra a životního prostředí České socialistické republiky č. 225/1988 Sb. ze dne 14. prosince 1988, o státních archivech a archivech národních výborů. Její publikování zrušilo dosud platné směrnice o těchto archivech z roku 1975, v oblasti archivní sítě však nic nezměnila. V témže roce byla sloučena archivní správa s odborem vnitřních věcí národních výborů civilně správního úseku ministerstva vnitra a životního prostředí a vznikl tak odbor archivnictví a vnitřní správy. Součástí tohoto odboru bylo oddělení pro řízení archivnictví. Tato reorganizace neměla dlouhého trvání a v roce 1990 byla opět obnovena archivní správa.²⁰⁸

Bez hlubšího zamyšlení by se dalo říci, že převratné události listopadu roku 1989 se archivnictví nijak netýkaly. Opak je však pravdou. Při pečlivější úvaze dospěje člověk k závěru, že změna režimu musela nutně zasáhnout i do tohoto oboru. O tom jsme se ostatně mohli nejednou přesvědčit již z předchozího pohledu do minulosti. Již 21. listopadu 1989 se u příležitosti 35. výročí vydání první legislativní úpravy archivnictví v Československu konala schůze archivářů z celé České socialistické republiky. „*Proběhlo to v klidu, byť s patrným vnitřním napětím.*“²⁰⁹ Primárně se tedy archiváři nesešli se záměrem účastnit se sametové revoluce, ale aby si připomněli významný mezník ve svém oboru. Paralelně probíhající události je však nenechaly chladnými. Volalo se po nezbytnosti regenerace celého archivnictví, které, jak si všichni přiznali, bylo neblaze ovlivněno dosavadními poměry v našem státě. Očekávaly se veliké změny, které by napravily vše, co bylo špatně. Ve Státním

---

²⁰⁶ SÝKORA, Vojtěch – GÖRNER, Josef – OREL, Jaroslav. Právní úprava archivnictví v ČSR: Výklad zákona o archivnictví a k němu vydaných prováděcích předpisů. In *Sborník archivních prací* 28, 1978, č. 1, s. 198.

²⁰⁷ ČECHOVÁ, Gabriela – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Archivy ČSR*. Praha, 1974, s. 20.

²⁰⁸ MARŠÁL, Josef. Obnovená archivní správa v roce 1990. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 4, s. 200. ISSN 0004-0393; Oznámení o reorganizaci archivní správy. In *Archivní časopis* 38, 1988, č. 4, s. 233. ISSN 0004-0938.

²⁰⁹ MARŠÁL, Josef. Třicet pět let jednotného archivnictví a co dál? In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 1, s. 1. ISSN 0004-0938.

ústředním archivu bylo vytvořeno Občanské fórum, které vzneslo základní požadavky týkající se způsobu dalšího fungování archivnictví. Ty projednávali archiváři na svém zasedání dne 20. prosince 1989 v Praze.²¹⁰ Nejpálčivějším problémem byla otázka řízení archivnictví, tedy pod jakou institucí bude archivnictví organizačně přiřčeno. Všeobecně panovalo přesvědčení, že ponechání archivnictví pod ministerstvem vnitra není vůbec ideální řešení. Příčinou tohoto úporného úsilí odtrhnout se od ministerstva vnitra byly negativní zkušenosti s tímto resortem, které byly dány např. obsazováním archivářských míst nekvalifikovanými pracovníky, kdy hlavní roli nehrálo vzdělání, nýbrž politické smýšlení. S tím souvisel mnohdy nedobrovolný odchod odborníků. Myslím si, že všem muselo být jasné, že s takovou razantní změnou společnosti, která přišla, nemohlo ministerstvo vnitra pokračovat ve stejných kolejích a i v něm muselo dojít k reorganizaci. Proto mi všechny snahy o reformu řízení archivnictví, kterými se budu níže zabývat, připadají trochu ukvapené, což však lze vzhledem k předchozímu stavu pochopit. Když předběhnu, toto tvrzení se později potvrdí, protože k příliš zásadní změně nakonec stejně nedošlo.

Nyní se vraťme zpět k jednotlivým jednáním. Na konferenci konané 20. prosince 1989 padlo několik návrhů na řízení archivnictví, které se podobaly těm z roku 1968. Opět ožila myšlenka samostatného postavení archivnictví, pro které není vhodné podřízení jednomu určitému ministerstvu. Proto by mělo být zařazeno do resortu státní správy. V takovém případě by se archivní správa přeměnila v Český ústřední archivní úřad nebo v Českou ústřední archivní správu, která by byla buď pod předsednictvem české či federální vlády nebo pod vládním úřadem pro vědecko-technický rozvoj a informace. Další variantou, která však byla v rozporu s přesvědčením o nadresortním charakteru archivnictví, bylo jeho přiřčování k ministerstvu kultury. S touto ideou se ztotožňovala pouze menšina, takže její prosazení nebylo příliš reálné. Prozatímně měla archivnictví řídit vědecká archivní rada, která musela být také reformována, protože v posledních letech neplnila své poslání, ke kterému byla určena. Proto bylo jejími členy jmenováno šestnáct nových osob, čtyři lidé zůstali. Změněn byl také způsob její práce. Jejich jednání se kromě stálých členů měli účastnit i další odborníci a také zástupce slovenského archivnictví. Samozřejmě se v nejbližší době počítalo s vydáním

---

²¹⁰ BABIČKA, Václav. Státní ústřední archiv v Praze v letech 1989-1994. In BABIČKA, Václav – HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. *40. výročí Státního ústředního archivu v Praze*. Praha, 1994, s. 5-6. ISBN 80-85475-16-2.

nového archivního zákona.²¹¹ Výsledkem konference bylo „Memorandum vládě ČSR o postavení archivnictví v systému státní správy“, které shrnovalo dohodnuté zásady. Archivnictví mělo podle něj přejít od ministerstva vnitra k vládě České socialistické republiky, které by byl podřízen Český archivní úřad. Ten by byl vytvořen z oddělení pro řízení archivnictví. Stejný požadavek byl předložen i vládě Slovenské socialistické republiky. Nejlepší by bylo, aby se Státní ústřední archiv v Praze, státní oblastní archivy a Archiv hlavního města Prahy staly samostatnými rozpočtovými organizacemi. I přes předpokládané změny v územním členění státu je vhodné zachovat státní oblastní archivy jako historické archivy. Dosavadní instruktoři z nich měli být vyčleněni, podřízeni Českému archivnímu úřadu a jejich úkolem by byl odborný dohled na všechny archivy.²¹² Memorandum podalo zdůvodnění, proč by mělo dojít k takovým změnám. Jeho součástí byl nejprve popis současného stavu, ve kterém se říkalo, že dosavadní „*způsob řízení archivnictví byl překonaný již v době přijetí archivního zákona*“.²¹³ Následovala opět kritika ministerstva vnitra, jehož metoda vedení archivnictví byla nekvalitní a měla na něj nepříznivý vliv. „*Archivnictví je průřezový obor, týká se celé státní správy, národního hospodářství, politického života, zájmové a kultové činnosti i soukromého života jedinců. (...) Archivnictví nelze úspěšně řídit jedním resortem.*“²¹⁴ Nakonec byly popsány výhody, které návrh přinášel. Mezi přednosti podřízení archivnictví vládě mimo jiné patřila např. pomoc archivů při vypracovávání zákonů takovým způsobem, že by poskytovaly historické informace o záležitostech, kterých by se zákony týkaly, aby bylo možno vyvarovat se chyb z minulosti a postupovat fakticky správně.²¹⁵

Stejně jako v roce 1968 i teď přicházelo postupné opadávání radikalismu a ponechání archivnictví pod ministerstvem vnitra již nebylo zcela nekompromisně odsuzováno. Kromě zřízení Českého archivního úřadu se připouštěla i tato eventualita, přičemž by muselo dojít k úplnému přechodu od bezpečnostního úseku pod civilně správní úsek.²¹⁶ Ve dnech 9. - 10. října 1990 ve Zlíně probíhal druhý kongres českých archivářů. Hlavním tématem byla opět

---

²¹¹ HLAVÁČEK, Ivan. K nové vědecké archivní radě. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 2, s. 95-97. ISSN 0004-0938; HRDLIČKA, Jakub. Ad Zpráva o setkání archivářů. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 2, s. 91-92. ISSN 0004-0938.

²¹² Memorandum vládě ČSR o postavení archivnictví v systému státní správy. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 2, s. 99-100. ISSN 0004-0938.

²¹³ Tamtéž, s. 100.

²¹⁴ Tamtéž, s. 100-101.

²¹⁵ Tamtéž, s. 101.

²¹⁶ MARŠÁL, Josef. Obnovená archivní správa v roce 1990. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 4, s. 203. ISSN 0004-0393.

organizace archivnictví. Návrhy se shodovaly s požadavky z předchozích jednání. Novinkou byla možnost rozdělit kompetence mezi Úřad vlády České republiky, Český archivní úřad a jednotlivé archivy. Pokud jde o konkrétní typy archivů, představa o státních oblastních archivech byla stejná jako v „Memorandu“, to znamená neměnit jejich dosavadní obvod působnosti. Naopak názory na okresní archivy se různily. Konkrétně se vedla polemika o tom, komu svěřit jejich odborné a hospodářské řízení. Počítalo se s rozdělením podnikových archivů do dvou skupin. Podle druhu vlastnictví podniků by byly jejich archivy také vedeny. Archivy zvláštního významu by se mohly rozčlenit na archivy státní, vysokých škol, vědeckých a kulturních institucí a sdělovacích prostředků. Vojenské archivnictví by se měnit nemělo. Politické strany, sdružení a odborové organizace si budou moci založit vlastní archivy, ale nebude to jejich povinností. Pokud tak neučiní, budou svůj archivní materiál ukládat ve státních archivech.²¹⁷

Třetí sjezd se uskutečnil ve dnech 17. - 19. června 1991 v Hradci Králové. Bylo zde předneseno několik referátů, o jejichž zaměření vypovídá již sám název konference „Zásady nového archivního zákona“. V souvislosti s uspořádáním našeho státu se diskutovalo o působnosti nového archivního zákona. Mohl být buď federální, republikový nebo se objevil i nápad na vydání zákona federálního a zároveň zákonů republikových. Na negativním hodnocení ministerstva vnitra se nic nezměnilo, ale jak už jsem naznačila, ponechání archivnictví pod tímto resortem nebylo úplně zavržováno. Druhou alternativou byl již několikrát zmíněný Český archivní úřad. O podřízení archivnictví jinému ministerstvu se ani neuvažovalo, v čemž byli všichni zajedno. Opět se počítalo s vědeckou archivní radou jako s odborným poradním orgánem. Mezi veřejné státní archivy by měl patřit Státní ústřední archiv, Moravský zemský archiv, Zemský archiv v Opavě, státní oblastní archivy, státní okresní archivy, specializované archivy státní správy a archivy státních podniků. Zvláštní kategorií by byly neveřejné státní archivy, např. Archiv federálního ministerstva vnitra nebo Archiv Československé armády. Do veřejných nestátních archivů by se řadil Archiv hlavního města Prahy, archivy statutárních měst a archivy samosprávy. K nestátním archivům by příslušely církevní archivy, archivy politických stran, hnutí, sdružení a odborových organizací a podnikové archivy. Rozlišovaly by se dva druhy podnikových archivů. Zatímco existence

---

²¹⁷ BABIČKA, Václav. 2. konference českých archivářů 9. – 10. října 1990 ve Zlíně. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 4, s. 212-214. ISSN 0004-0393.

těch prvních by byla obligatorní, ty druhé by byly budovány dobrovolně a žádný vrcholný archivní orgán by je nekontroloval.²¹⁸

3.6. 1992-2004

Jelikož bylo třeba co nejdříve upravit ustanovení archivního zákona z roku 1974, která byla v rozporu s aktuálním stavem, přistoupilo se pouze k jeho novele. Ta byla uskutečněna prostřednictvím zákona České národní rady č. 343/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 97/1974 Sb., o archivnictví.²¹⁹ Příprava zcela nového zákona o archivnictví vyžadovala mnohem delší čas. Muselo se na něj čekat dalších dvanáct let.

Navzdory všem předchozím výtkám a námětům na řízení archivnictví byl tento obor ponechán pod ministerstvem vnitra. Jeho poradním orgánem zůstala vědecká archivní rada, přičemž její členy jmenoval a odvolával ministr vnitra na základě dohody pouze s ministrem kultury.

Mezi státní archivy patřil Státní ústřední archiv v Praze, státní oblastní archivy a nově státní okresní archivy. Státní ústřední archiv a státní oblastní archivy byly nadále ústavy ministerstva vnitra, které je přímo vedlo a ani správu státních oblastních archivů nemohlo přenést na jiné orgány. Z důvodu zrušení krajů bylo odstraněno ustanovení o územní působnosti státních oblastních archivů, která se dosud obvykle vztahovala právě na jejich území. Podle novely bylo v kompetenci ministerstva stanovit jejich územní obvod, ale možnost plnit některé úkoly i mimo určené území byla zachována. Státní oblastní archivy v Brně a Opavě se vrátily ke svým historickým názvům Moravský zemský archiv v Brně a Zemský archiv v Opavě. Státní oblastní archivy měly pokračovat v dohledu na státní okresní archivy.

V důsledku zrušení národních výborů v roce 1990 byla z novely vyřazena kategorie archivů národních výborů a nahrazena skupinou státních okresních archivů a archivů hlavního města Prahy a měst Brna, Ostravy, Plzně a Ústí nad Labem. Státní okresní archivy se staly odbornými zařízeními okresních úřadů, na které byly přeměněny okresní národní výbory. Archivy uvedených měst se staly ústavy těchto měst a byly jimi také spravovány. Dosud měl

---

²¹⁸ BABIČKA, Václav. 3. konference archivářů České republiky „Zásady nového archivního zákona“. In *Archivní časopis* 41, 1991, s. 152-157.

²¹⁹ Pro Slovenskou republiku platil zákon Slovenskej národnej rady č. 571/1991 Zb. zo 4. decembra 1991, ktorým sa mení a doplňa zákon Slovenskej národnej rady č. 149/1975 Zb., o archivnictve.

postavení ústavu pouze Archiv hlavního města Prahy a Archiv města Brna. Nově byl mezi archivy měst zahrnut Archiv města Ústí nad Labem. Archiv hlavního města Prahy opět plnil funkci státního oblastního i okresního archivu pro své území a archivy měst Brna, Ostravy a Plzně rovněž zastávaly úkoly státních okresních archivů pro instituce na území těchto měst nebo jejich částí. Archiv města Ústí nad Labem vykonával činnost státního okresního archivu pro celý svůj okres.

Novela nevyjmenovávala konkrétní organizace, jejichž povinností bylo zřídit podnikový archiv. Pouze všeobecně uváděla, že podnikající subjekty zakládají takové archivy. Některým z nich mohlo ministerstvo vnitra nařídit ukládání archiválií ve státních nebo městských archivech, jiné měly oprávnění samy požádat archiv o uschování svých archiválií. Byla zachována alternativa dočasného umístění archivního materiálu v podnikových archivech a jeho pozdějšího předání příslušnému archivu. O délce takového prozatímního uložení rozhodovalo ministerstvo vnitra.

Ustanovení o archivech zvláštního významu se novela nedotkla.

Část týkající se archiválií ozbrojených sil a ozbrojených bezpečnostních sborů byla rozšířena ještě o archiválie federálního ministerstva obrany, federálního ministerstva vnitra, Federální bezpečnostní informační služby a bezpečnostních služeb. Archivy těchto institucí mělo po odborné stránce na starost ministerstvo vnitra, avšak hospodářsky je zajišťovali jejich zřizovatelé. 1. května 1999 vstoupila v platnost reorganizace vojenského archivnictví, díky níž vznikl Vojenský ústřední archiv. Ten se skládá ze tří odborů, kterými jsou Vojenský historický archiv, Archiv ministerstva obrany a Správní archiv Armády ČR v Olomouci.²²⁰

Paragraf o archiváliích politických stran, orgánů Národní fronty a orgánů Revolučního odborového hnutí byl samozřejmě přejmenován. Napříště se zabýval archiváliemi politických stran, politických hnutí a sdružení občanů. Tyto organizace mohly vybudovat svůj archiv, ale v opačném případě ukládaly své archiválie v příslušných archivech.

Žádná změna nenastala u archiválií umístěných v institucích spadajících pod ministerstvo kultury.

Ústavním zákonem č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky, ztratily jakýkoliv smysl všechny předchozí úvahy o vydání pouze federálního archivního zákona nebo jeho doplnění o zákony republikové. Kdyby existoval jedině federální

---

²²⁰ MACEK, František. 40 let vojenského správního archivnictví. In *Archivní časopis* 51, 2001, č. 1, s. 20. ISSN 0004-0393; ŠTOVÍČEK, Ivan. Vojenský historický archiv. III. odbor VÚA Praha. In *Archivní časopis* 57, 2007, č. 1, s. 59.

zákon, podle ústavního zákona České národní rady č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky, by sice zůstal v České republice v platnosti, ale v případě zhotovení federálního zákona vedle republikových by se prvně jmenovaný stal zcela bezpředmětným. Stejně tak ustanovení hovořící o archivech orgánů s federální působností byla bezúčelná. Nedlouho po svém publikování novela již nebyla zcela aktuální.

Postupně se plánovala další reforma, která spočívala ve vytvoření krajů a následném zrušení okresů. Vystala otázka zabývající se postavením státních okresních archivů, které by se zánikem okresních úřadů ztratily své zřizovatele. Tato záležitost vyvolala živé diskuse, jejichž cílem bylo nalézt optimální východisko. Panovaly obavy ze začlenění státních okresních archivů do státních oblastních archivů, což by mohlo vést k omezení samostatnosti okresních archivů a k jejich postupné degradaci až na pouhé pobočky. Uvažovalo se také o převedení státních oblastních archivů pod krajské úřady. Se státními okresními archivy by se naložilo buď stejně, nebo by přešly pod svá sídelní města. Jako další možnost se nabízel přestup pouze státních okresních archivů pod samosprávu.²²¹ Státní okresní archivy mohly být též organizačními složkami státu, což by ovšem vzhledem k jejich malé velikosti nebylo hospodárné, jelikož jejich samostatnost by s sebou nesla zvýšení finančních nákladů. Alternativa převedení státních oblastních archivů a státních okresních archivů pod samosprávu byla zamítnuta, protože samosprávné orgány nemohly v přenesené působnosti vykonávat tak rozsáhlé kompetence. Všechny ostatní úkoly zastávala samospráva v rámci přenesené působnosti v mnohem menší míře. Státní správa v archivnictví by proto neměla být svěřována orgánům územních samosprávných celků v přenesené působnosti, ale měla by setrvat v rukou státu. Bylo tak rozhodnuto, že státní oblastní archivy zůstanou pod ministerstvem vnitra i přesto, že nejsou centrálními institucemi.²²² Vznik krajů definoval ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. Podle něj mělo od roku 2000 fungovat třináct krajů a hlavní město Praha jako vyšší územní samosprávný celek. Na základě odlišnosti teritoria nových krajů od těch zaniklých v roce 1990 se rozpoutaly debaty o územní příslušnosti státních oblastních archivů, která se neshodovala

---

²²¹ KAHUDA, Jan. Budoucnost státních okresních archivů – pracovní jednání. In *Archivní časopis* 50, 2000, č. 4, s. 230-231. ISSN 0004-0393.

²²² BABIČKA, Václav. Aktuální problémy archivnictví. In *Archivní časopis* 51, 2001, č. 2, s. 108-109. ISSN 0004-0393; BABIČKA, Václav. Reorganizace českého archivnictví. In *Archivní časopis* 52, 2002, č. 3, s. 137-139. ISSN 0004-0393.

s územím současných krajů. V důsledku reformy totiž došlo k tomu, že by v některých krajích působily dva nebo tři státní oblastní archivy. Proto se navrhovalo buď založit další státní oblastní archivy, nebo upravit územní obvody stávajících státních oblastních archivů.²²³ Nakonec se přistoupilo k druhé variantě. Problematiku řízení státních okresních archivů a také postavení ostatních archivů vyřešil zákon č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů, který říkal, že „*Státní ústřední archiv v Praze je správním úřadem, který je přímo řízený ministerstvem vnitra. Je organizační složkou státu a samostatnou účetní jednotkou. Jeho rozpočet je součástí rozpočtové kapitoly ministerstva vnitra.*“²²⁴ Stejný charakter získaly také státní oblastní archivy. Pro každý z nich byla konkrétně stanovena územní působnost, která byla vymezena nově vytvořenými kraji. To znamená, že pro Moravský zemský archiv v Brně byly určeny kraje Jihomoravský a Zlínský a kraj Vysočina, pro Státní oblastní archiv v Litoměřicích kraje Liberecký a Ústecký, pro Zemský archiv v Opavě kraje Moravskoslezský a Olomoucký, pro Státní oblastní archiv v Plzni kraje Karlovarský a Plzeňský, pro Státní oblastní archiv v Praze kraj Středočeský, pro Státní oblastní archiv v Třeboni kraj Jihočeský a pro Státní oblastní archiv v Zámrsku kraje Královéhradecký a Pardubický. Mimo tyto vymezené obvody kompetence státních oblastních archivů již nezasahovala. Státní okresní archivy se staly vnitřními organizačními jednotkami státních oblastních archivů a Archiv hlavního města Prahy a archivy měst Brna, Ostravy, Plzně a Ústí nad Labem organizačními složkami těchto měst.

3.7. 2004-2009

Novela z roku 1992 byla nutným provizoriem na přechodnou dobu. Upravovala pouze ta ustanovení zákona o archivnictví, u kterých to bylo nejnaléhavější. Toto přechodné období trvalo až do roku 2004, kdy byla realizována celkově nová kodifikace této oblasti. Byl totiž vydán zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů,²²⁵

---

²²³ BABIČKA, Václav. Aktuální problémy archivnictví. In *Archivní časopis* 51, 2001, č. 2, s. 107. ISSN 0004-0393; BABIČKA, Václav. Reorganizace českého archivnictví. In *Archivní časopis* 52, 2002, č. 3, s. 139. ISSN 0004-0393.

²²⁴ Zákon č. 320/2002 Sb. ze dne 13. června 2002, o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů, čl. XLV § 17 odst. 1. Sbírka zákonů České republiky vydána dne 18. července 2002, částka 117.

²²⁵ Na Slovensku byl vydán zákon č. 395/2002 Z. z. z 17. mája 2002, o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov.

kteřý konečně důkladně definoval problematiku archivní sítě v souladu se současnými poměry.

Podle tohoto zákona byly všechny archivy nově rozčleněny do dvou skupin, a to na archivy veřejné a soukromé. Mezi ty první byl zařazen Národní archiv, státní oblastní archivy, specializované archivy, bezpečnostní archivy a archivy územních samosprávných celků. Všechny ostatní archivy, které si budovaly fyzické nebo právnické osoby, byly archivy soukromými.

Již zákon č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů, dal některým archivům charakter správních úřadů. Nyní bylo toto postavení v oblasti archivnictví a spisové služby uděleno ministerstvu vnitra, Národnímu archivu, státním oblastním archivům, dalším ministerstvům a dalším ústředním správním úřadům, České národní bance a zpravodajským službám České republiky, pokud si zřídily specializovaný nebo bezpečnostní archiv. Dále také Kanceláři Poslanecké sněmovny, Kanceláři Senátu a Kanceláři prezidenta republiky.

V souvislosti s přípravou nového archivního zákona se již nezvažovala možnost převést řízení archivnictví na jiný orgán, tak jako tomu bylo mnohokrát v minulosti. Definitivně se usoudilo, že pro tento úkol je nejkompetentnější ministerstvo vnitra. Jako jeho poradní orgán pokračovala vědecká archivní rada.

Kromě nového názvu se postavení Národního archivu nijak nezměnilo, stejně jako pozice státních oblastních archivů a státních okresních archivů zůstala zachována. Všechny státní okresní archivy včetně jejich příslušnosti pod státní oblastní archivy jsou vyjmenovány v příloze č. 4 k zákonu. Ředitele Národního archivu i státních oblastních archivů jmenoval a odvolával ministr vnitra. Také územní působnost těchto archivů neprošla žádnou reformou. Ohlasem na přejmenování Státního ústředního archivu na Národní archiv byla zajímavá polemika mezi Jiřím Woitschem a Václavem Babičkou. Jiří Woitsch ve své kritice tvrdil, že se tento záměr nijak neprojednával a byl uskutečněn jakoby samozřejmě. V podstatě je podle něj nesmyslný, protože v Národním archivu není archivní materiál žádného národa a ani v zákoně se nehovoří o archivu národa. Je zastáncem termínu „státní“, který je vhodnější, ačkoliv všechny archiválie zde uložené se netýkají pouze historie našeho státu, ale stát tento archiv zabezpečuje.²²⁶ Václav Babička argumentuje různorodostí archivních fondů v Národním archivu uschovaných, které nepocházejí pouze z činnosti centrálních institucí

---

²²⁶ WOITSCH, Jiří. Závan starých časů? Glosa k přejmenování Státního ústředního archivu na Národní archiv. In *Archivní časopis* 56, 2006, č. 2, s. 118-119. ISSN 0004-0393.

tohoto státu. Pojmenování Státní ústřední archiv bylo proto podle něj nepřesné. Nezapomněl ještě vysvětlit význam pojmu „národní“, který nemusí znamenat pouze český, nýbrž také všeobecný. Inspirací k takovému kroku byl prý Národní archiv ve Francii, který byl založen během francouzské revoluce.²²⁷

Skupina archivů zvláštního významu byla přejmenována na specializované archivy, které si mohly zřizovat organizační složky státu, státní příspěvkové organizace, státní podniky, vysoké školy, školy a právnické osoby zřízené zákonem. K založení takového archivu bylo nutné získat akreditaci, kterou udělovalo ministerstvo vnitra na základě splnění stavebně-technických, prostorových, bezpečnostních, materiálních, finančních a personálních podmínek. O akreditaci však již žádat nemusely dosavadní Národní filmový archiv, Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Archiv Pražského hradu, Archiv Poslanecké sněmovny, Archiv Senátu, Vojenský historický archiv, Archiv Národního muzea, Archiv Národního technického muzea, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Archiv Akademie věd České republiky, Archiv Národní galerie, Ústav dějin Univerzity Karlovy – Archiv Univerzity Karlovy, Archiv Masarykovy univerzity v Brně, Archiv Českého vysokého učení technického v Praze, Archiv České televize, Archiv Českého rozhlasu a Archiv Vysokého učení technického v Brně. Tyto archivy byly nicméně povinny do konce roku 2007 prokázat, že splňují podmínky akreditace. Později se specializovanými archivy staly ještě Archiv Univerzity Hradec Králové, Archiv České národní banky, Archiv DIAMO a Archiv Univerzity Palackého v Olomouci.²²⁸

Nově byl zaveden pojem bezpečnostní archivy, který úzce souvisí s archivy specializovanými. Bezpečnostní archiv si mohlo zřídit ministerstvo vnitra, ministerstvo obrany, ministerstvo zahraničních věcí, Národní bezpečnostní úřad a zpravodajské služby České republiky. Tyto správní úřady mohly mít založen zároveň také specializovaný archiv. V takovém případě plnil bezpečnostní archiv úkoly specializovaného archivu pouze u archiválií s utajovanými skutečnostmi. Bezpečnostní archivy byly výjimečně tím, že měly právo provádět výběr archiválií i z dokumentů, u kterých nebyl zrušen stupeň utajení.

Územním samosprávným celkům bylo povoleno zřizovat archivy územních samosprávných celků za předpokladu obdržení akreditace. Tyto archivy plnily jen takové archivní úkoly, které spadaly do samostatné působnosti územních samosprávných celků.

---

²²⁷ BABIČKA, Václav. Co znamená název Národní archiv. In *Archivní časopis* 56, 2006, č. 3, s. 193-194. ISSN 0004-0393.

²²⁸ Archivy, kterým byla udělena akreditace podle zákona 499/2004 Sb. (s výjimkou archivů, které byly prohlášeny za akreditované tímto zákonem). In *Archivní časopis* 56, 2006, č. 3, s. 226-227. ISSN 0004-0393.

Výkon státní správy se na ně tudíž nepřenesl. Výjimku tvořily pouze již existující Archiv hlavního města Prahy a archivy měst Brna, Ostravy, Plzně a Ústí nad Labem, pro jejichž pokračování v činnosti akreditace nebyla nutná. Těchto pět archivů mělo oprávnění provádět některé odborné činnosti i v rámci přenesené působnosti.

Archivy zřízené ostatními fyzickými nebo právnickými osobami, které nebyly výše jmenovány, byly považovány za archivy soukromé, kterým taktéž musela být udělena akreditace.

Do takto vytvořené archivní sítě zasáhl zákon č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů. Mezi veřejné archivy se tak zařadil nový archiv, který byl zřízen samostatným zákonem. Archiv bezpečnostních složek sídlí v Praze. Dostal statut správního úřadu, který je přímo řízený Ústavem pro studium totalitních režimů, jenž je organizační složkou státu a účetní jednotkou. V čele Archivu stojí ředitel, kterého jmenuje a odvolává ředitel Ústavu na základě domluvy s Radou Ústavu. Činnost Archivu je hrazena z rozpočtu Ústavu. Od roku 2030 se má Archiv bezpečnostních složek stát součástí Národního archivu.

4. Současnost a perspektiva archivní sítě v České republice

Současná podoba archivní sítě v České republice vychází ve velké míře z archivního zákona z roku 2004. Všechny prvky v něm kodifikované, které se týkají archivní organizace, nejsou však mnohdy zcela původní a často byly převzaty z předchozích novel, které reagovaly na různé reformy a reorganizace ovlivňující také archivnictví. Nicméně zákon č. 499/2004 Sb. vnesl do této problematiky pevný řád a jasně zakotvil postavení veškerých archivních institucí. K jeho drobným úpravám došlo v roce 2009, kdy byl publikován zákon č. 190/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.²²⁹ Mezi správní úřady byly zařazeny bezpečnostní sbory. Rozšířil se okruh subjektů, které mají nárok zřídit si specializovaný archiv. Kromě stávajících to jsou ještě bezpečnostní sbory, zpravodajské služby České republiky, Všeobecná zdravotní pojišťovna České republiky a veřejné výzkumné instituce s výjimkou těch, u kterých plní funkci zřizovatele Akademie věd České republiky. Taktéž bezpečnostní archiv si mohou založit navíc bezpečnostní sbory. Nově musí rovněž bezpečnostní archiv získat akreditaci. Dosavadní bezpečnostní archivy nemají povinnost o ni žádat, ale je třeba, aby během stanovené lhůty prokázaly, že splňují její podmínky.

Tato norma je zatím posledním zásahem do uspořádání archivnictví a zachycuje živou přítomnost. Z toho plyne, že by měla být tím nejdokonalejším, co bylo v celé historii pro stabilitu a funkčnost archivní sítě učiněno. Uvidíme, jak dlouho tento stav vydrží a kdy, zda vůbec, se projeví některé její nedostatky. Jenže podle zkušeností z minulosti lze usoudit, že nic netrvá věčně a i to, co se nám dnes může zdát bezchybné, bude za pár let považováno za přežitek. To je přirozený vývoj. Domnívám se, že se v nejbližší době nechystají nějaké reformy, které by se více či méně vztahovaly na archivní soustavu. Doufejme, že tomu tak bude co nejdéle a že v této oblasti nebude docházet k častým a zásadním zvrátům, protože to rozhodně není pro tento obor přínosem. Připravuje se pouze vybudování Národního digitálního archivu, které souvisí s rostoucím významem dokumentů v digitální podobě a nutností jejich uchování. Podle věcného záměru zákona o Národním digitálním archivu a digitálních archiváliích existují dvě varianty zabezpečení digitálních archiválií. Buď mohou

---

²²⁹ Podobně byl na Slovensku uveřejněn zákon č. 216/2007 Z. z. z 27. marca 2007, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 515/2003 Z. z.

vzniknout datová úložiště u státních oblastních archivů, což by bylo poměrně nákladné, nebo se nabízí vytvoření centrálního datového úložiště u Národního archivu. Druhá možnost je považována za výhodnější.²³⁰ Usnesení vlády České republiky č. 447/2008 k zabezpečení plnění úkolů ve věci vybudování Národního digitálního archivu pak ukládá jeho vytvoření do konce roku 2011.²³¹ Samozřejmě, že následně dojde k přizpůsobení archivního zákona, které však strukturu archivní sítě neovlivní.

---

²³⁰ *Věcný záměr zákona o Národním digitálním archivu a digitálních archiváliích* [cit. 2010-03-01].
URL:<<http://www.google.cz/search?q=v%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+z%C3%A1kona+o+n%C3%A1rodn%C3%ADm+digit%C3%A1ln%C3%ADm+archivu&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:cs:official&client=firefox-a>>.

²³¹ *Usnesení vlády České republiky č. 447/2008 ze dne 21. dubna 2008 k zabezpečení plnění úkolů ve věci vybudování Národního digitálního archivu* [cit. 2010-03-01].
URL:<http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/web/cs?Open&2008&04-21>.

5. Závěr

Archivům není vždy věnována pozornost, jakou si právem zaslouží. Jejich existence má nesporně velký smysl, který si laická veřejnost ne vždy uvědomuje. Důkazem je např. zvýšený zájem o tyto instituce zejména v období převratných změn. Archivy totiž ukrývají dokumenty podávající svědectví, která mohou pomáhat, ale i škodit. Přes nepochybné známky důležitosti archivů pro ně společnost dlouho neměla porozumění. S postupným pochopením jejich nezbytnosti poznala nutnost nějakým způsobem je organizovat. To přispělo k eliminaci nebezpečí zničení a ztráty archiválií, čímž by vznikly nenávratné škody. Pomalu se začala vytvářet archivní síť, která se ustavičně zdokalovala a byla stále složitější. Právě tento vývoj jsem se snažila ve své bakalářské práci zachytit.

V 19. století fungovaly archivy státní a samosprávné paralelně s dvojkolejností veřejné správy. Dualismus v archivnictví byl pokládán za nepříznivý, přesto se jej po celou dobu monarchie nepodařilo odstranit. Pokračoval i za první republiky a byl zrušen až v 50. letech 20. století. Již v Rakousko-Uhersku probíhaly diskuze o uspořádání archivnictví a objevovaly se snahy o jeho organizaci. Většinou zůstalo jen u slov, případně byl efekt učiněných opatření mizivý. Podobně to vypadalo i za první republiky, kdy se více hovořilo, než konalo. S různými obměnami bylo vypracováno mnoho návrhů, jejichž základní východiska zůstávala stejná. Navíc se přidaly kompetenční spory mezi ministerstvy, které zajisté nebyly ku prospěchu. Kvůli nim se v podstatě nepovedlo téměř ničeho dosáhnout. Důvodem těchto rozepří byly různé zájmy jednotlivých politických stran a osobní neshody mezi archiváři. Archivnictví bylo nadále rozděleno mezi několik resortů. To, že nebyly uskutečněny mnohé náměty a pouze se o nich mluvilo, není příčinou pouze odlišných postojů. Spoustu chystaných plánů přerušily války a jiné společenské převrasy. Naděje na definitivní řešení archivní problematiky se probudily po založení Státní archivní komise v roce 1951. Ta připravila vydání prvního závazného opatření, které stanovilo jednotné řízení archivnictví. Propaganda této doby často využívala skutečnosti, že až v 50. letech 20. století se dospělo k tomu, čeho chtěli archiváři dosáhnout hned po vzniku Československa. Byla vyzdvihována jejich neschopnost a zároveň byl tento neúspěch připisován kapitalistickému zřízení. Je ovšem pravdou, že vládní nařízení vneslo do tohoto oboru systém a vymezilo archivní soustavu. Všechny dosud vyhotovené osnovy nebyly špatné, ale jejich realizace nebyla dotažena do konce. Mnoho z těchto záměrů bylo použito i ve vládním nařízení. To znamená, že tato první legislativní úprava archivnictví nebyla zcela originální a inspirovala se předchozími úvahami.

Dalo by se říci, že další zásadní zvraty vnesl do archivnictví až zákon z roku 1974. Ten sice rozvedl a upravil principy vládního nařízení, ale mnohem větší reformy přišly s reorganizací územního uspořádání státu. Jemu totiž byla přizpůsobována i archivní síť, což nebylo vždy příznivé. Tak to bylo i později. Další předpisy o archivnictví totiž reagovaly na státoprávní změny, které byly v podstatě impulzem pro přetváření archivní sítě. Kritizovaná nejednotnost archivní sítě, kterou zrušilo vládní nařízení z roku 1954, je dnes opět aktuální.

Celým obdobím, kterým jsem se v této práci zabývala, se prolínalo několik základních otázek, které byly a jsou neustále řešeny. Jednou z nich je problematika organizačního začlenění archivnictví, která souvisí s pojetím funkce archivů. Archiváři vedli polemiky, zda jsou archivy správní či vědecké a kulturní instituce. Podle toho by byly v nejvyšší instanci vedeny ministerstvem vnitra, ministerstvem školství či kultury nebo nadresortní institucí. Tyto spory se probíraly v podstatě až do vydání vládního nařízení v roce 1954, kdy bylo jako řídicí orgán stanoveno ministerstvo vnitra. V souvislosti s tím, že pod tento resort spadala i bezpečnost, archiváři nejednou požadovali odloučení archivnictví od ministerstva vnitra. Velmi se o tomto problému diskutovalo, přesto však archivnictví pod tímto resortem setrvalo.

Mým cílem v této práci nebylo vyjmenovat všechny existující archivy, vytvořit jejich seznam. Nechtěla jsem ani vylíčit historii jednotlivých archivů od počátků. Zaměřila jsem se na jejich klasifikaci, řízení a celkovou strukturu. Zjistila jsem, že archivní síť se dotýká změny územní, společenské i ekonomické. Archivy tedy nejsou nijak izolované, ale naopak tvoří nedílnou součást veřejného života.

6. Prameny a literatura

Prameny:

- *Vládní nařízení č. 14/1942 Sb. z. a n. ze dne 15. ledna 1942, o nové organizaci některých ústředních úřadů.* Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava vydána dne 16. ledna 1942, částka 8.
- *Dekret presidenta republiky č. 121/1945 Sb. z. a n. ze dne 27. října 1945, o územní organizaci správy, vykonávané národními výbory.* Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé vydána dne 13. listopadu 1945, částka 52.
- *Zákon č. 280/1948 Sb. ze dne 21. prosince 1948, o krajském zřízení.* Sbírka zákonů republiky Československé vydána dne 24. prosince 1948, částka 101.
- *Příloha k vyhlášce ministerstva vnitra č. 62/1951 Ú. l. ze dne 25. ledna 1951, kterou se vyhláší vládní usnesení o státní archivní komisi.* Úřední list republiky Československé vydán dne 27. ledna 1951, částka 17.
- *Vládní nařízení č. 77/1953 Sb. ze dne 11. září 1953, o nové organizaci ministerstev a ústředních orgánů státní správy.* Sbírka zákonů republiky Československé vydána dne 14. září 1953, částka 45.
- *Vládní nařízení č. 29/1954 Sb. ze dne 7. května 1954, o archivnictví.* Sbírka zákonů republiky Československé vydána dne 9. června 1954, částka 17.
- *Vyhláška ministra vnitra č. 153/1956 Ú. l. ze dne 13. července 1956, o archivech hospodářských a rozpočtových organizací.* Úřední list Československé republiky vydán dne 31. července 1956, částka 77.
- *Úřední sdělení z ministerstva vnitra. Ukládání archivního materiálu ve státních archivech a archivech národních výborů.* Úřední list Československé republiky vydán dne 31. července 1956, částka 77.
- *Zákon č. 36/1960 Sb. ze dne 9. dubna 1960, o územním členění státu.* Sbírka zákonů Republiky československé vydána dne 11. dubna 1960, částka 15.
- *Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. ze dne 27. října 1968, o československé federaci.* Sbírka zákonů Československé socialistické republiky vydána dne 4. listopadu 1968, částka 41.

- *Vyhláška ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 96/1972 Sb. ze dne 30. listopadu 1972, o podnikových archivech.* Sbírka zákonů Československé socialistické republiky vydána dne 14. prosince 1972, částka 28.
- *Zákon České národní rady č. 97/1974 Sb. ze dne 17. října 1974, o archivnictví.* Sbírka zákonů Československé socialistické republiky vydána dne 30. října 1974, částka 18.
- *Vyhláška ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 118/1974 Sb. ze dne 27. listopadu 1974, o podnikových archivech.* Sbírka zákonů Československé socialistické republiky vydána dne 27. listopadu 1974, částka 21.
- *Směrnice ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 3/1975 Ú. v. ze dne 4. března 1975, o archivech zvláštního významu.* Ústřední věstník České socialistické republiky z roku 1975.
- *Výnos ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 2/1975 ze dne 20. května 1975, kterým se vydává statut vědecké archivní rady.*
- *Směrnice ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 12/1975 Ú. v. ze dne 4. listopadu 1975, o státních archivech.* Ústřední věstník České socialistické republiky z roku 1975.
- *Směrnice ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 13/1975 Ú. v. ze dne 14. listopadu 1975, o archivech národních výborů.* Ústřední věstník České socialistické republiky z roku 1975.
- *Vyhláška ministerstva vnitra a životního prostředí České socialistické republiky č. 225/1988 Sb. ze dne 14. prosince 1988, o státních archivech a archivech národních výborů.* Sbírka zákonů Československé socialistické republiky vydána dne 29. prosince 1988, částka 47.
- *Zákon České národní rady č. 343/1992 Sb. ze dne 29. dubna 1992, kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 97/1974 Sb., o archivnictví.* Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní republiky vydána dne 30. června 1992, částka 72.
- *Ústavní zákon č. 542/1992 Sb. ze dne 25. listopadu 1992, o zániku České a Slovenské Federativní republiky.* Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní republiky vydána dne 8. prosince 1992, částka 110.
- *Ústavní zákon České národní rady č. 4/1992 Sb. ze dne 15. prosince 1992, o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní republiky.* Sbírka zákonů České republiky vydána dne 31. prosince 1992, částka 3.

- *Ústavní zákon č. 347/1997 Sb. ze dne 3. prosince 1997, o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.* Sbírka zákonů České republiky vydána dne 31. prosince 1997, částka 114.
- *Zákon č. 320/2002 Sb. ze dne 13. června 2002, o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů.* Sbírka zákonů České republiky vydána dne 18. července 2002, částka 117.
- *Zákon č. 499/2004 Sb. ze dne 30. června 2004, o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.* Sbírka zákonů České republiky vydána dne 23. září 2004, částka 173.
- *Zákon č. 181/2007 Sb. ze dne 8. června 2007, o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů.* Sbírka zákonů České republiky vydána dne 12. července 2007, částka 59.
- *Zákon č. 190/2009 Sb. ze dne 28. května 2009, kterým se mění zákon č. 499/2004Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.* Sbírka zákonů České republiky vydána dne 26. června 2009, částka 57.

Literatura:

- ADÁMEK, Jiří. Petr rytíř Chlumecký, archivář, historik a politik. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994.* Brno, 1995, s. 97-103.
- Archivy, kterým byla udělena akreditace podle zákona 499/2004 Sb. (s výjimkou archivů, které byly prohlášeny za akreditované tímto zákonem). In *Archivní časopis* 56, 2006, č. 3, s. 226-227. ISSN 0004-0393.
- BABIČKA, Václav. Postavení archivnictví v systému státní správy. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 4, s. 193-199. ISSN 0004-0393.
- BABIČKA, Václav. 2. konference českých archivářů 9. - 10. října 1990 ve Zlíně. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 4, s. 212-218. ISSN 0004-0393.
- BABIČKA, Václav. 3. konference archivářů České republiky „Zásady nového archivního zákona“. In *Archivní časopis* 41, 1991, s. 152-158.

- BABIČKA, Václav. Státní ústřední archiv v Praze v letech 1989-1994. In BABIČKA, Václav – HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. *40. výročí Státního ústředního archivu v Praze*. Praha, 1994, s. 5-26. ISBN 80-85475-16-2.
- BABIČKA, Václav. Státní ústřední archiv v 50. letech. In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 38-49. ISBN 80-85475-18-9.
- BABIČKA, Václav. Aktuální problémy archivnictví. In *Archivní časopis* 51, 2001, č. 2, s. 106-110. ISSN 0004-0393.
- BABIČKA, Václav. Reorganizace českého archivnictví. In *Archivní časopis* 52, 2002, č. 3, s. 137-141. ISSN 0004-0393.
- BABIČKA, Václav. Legislativní úprava archivnictví – východiska a cíle. In *Archivní časopis* 54, 2004, č. 1, s. 1-21. ISSN 0004- 0393.
- BABIČKA, Václav. Co znamená název Národní archiv. In *Archivní časopis* 56, 2006, č. 3, s. 193-194. ISSN 0004-0393.
- BAKALA, Jaroslav. Archivnictví na rozcestí – k situaci archivů v polovině padesátých let. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 125-126.
- BARTOŠEK, Vladimír. Státní oblastní archiv v Třeboni 1954-1979. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 69-79.
- BĚLOHLÁVEK, Miloslav. Vývoj našeho archivnictví v 20. století (s přihlédnutím k západním Čechám). In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 193-198.
- BENEŠOVÁ, Emílie et al. *Aby na nic a na nikoho nebylo zapomenuto: K jubileu ústředního archivu českého státu 1954-2004*. Praha, 2004. ISBN 80-86712-11-7.
- BURDOVÁ, Pavla. Osudy prací z desek zemských od 18. století. In *130 let zemského archivu: Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 130. výročí založení zemského archivu a 100. výročí úmrtí jeho zakladatele a 1. ředitele prof. A. Gindelyho*. Praha, 1993, s. 52-59.
- BYSTRICKÝ, Vladimír. Činnost, pracovní výsledky a další úkoly státních oblastních archivů. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 31-38.

- BYSTRICKÝ, Vladimír. Půl století organizovaného českého archivnictví. In *Archivní časopis* 54, 2004, č. 3, s. 169-172. ISSN 0004-0393.
- Celostátní aktiv archivních pracovníků. In *Archivní časopis* 4, 1954, s. 129-135.
- ČECHOVÁ, Gabriela – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Archivy ČSR*. Praha, 1974.
- FEJLEK, Vojtěch. Padesátiletá cesta československých vojenských archivů. In *Archivní časopis* 18, 1968, s. 135-147.
- FEJLEK, Vojtěch. K problematice vývoje čs. vojenského archivnictví. In *Sborník archivních prací* 20, 1970, č. 2, s. 458-483.
- FEJLEK, Vojtěch. Osudy čs. vojenských archivů v letech 1939-1969 (I). In *Historie a vojenství* 40, 1991, č. 2, s. 102-126.
- HELEŠICOVÁ, Věra – JUNĚCOVÁ, Jiřina. Ústřední zemědělsko-lesnický archiv a jeho začlenění do Státního ústředního archivu. In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha, 1995, s. 23-33. ISBN 80-85475-18-9.
- HLAVÁČEK, Ivan. K nové vědecké archivní radě. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 2, s. 95-99. ISSN 0004-0938.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7106-906-5.
- HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. Pracovníci Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců. In BABIČKA, Václav – HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. *40. výročí Státního ústředního archivu v Praze*. Praha, 1994, s. 27-153. ISBN 80-85475-16-2.
- HOLL, Ivo – ŽIVOTA, Jiří. Vývoj, současný stav a perspektivy státních archivů. In *Sborník archivních prací* 15, 1965, č. 2, s. 3-19.
- HOZÁK, Jan – SEKYRKOVÁ, Milada. Archiv pro dějiny obchodu, průmyslu a technické práce po 70 letech. In *Archivní časopis* 52, 2002, č. 4, s. 201-210. ISSN 0004-0393.
- HRDLIČKA, Jakub. Ad Zpráva o setkání archivářů. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 2, s. 91-92. ISSN 0004-0938.
- CHAROUS, Jaromír. Na okraj nové „Směrnice pro organizaci, činnost a řízení okresních a městských archivů v České socialistické republice“. In *Archivní časopis* 21, 1971, č. 1, s. 10-22.

- JANČÁLKOVÁ, Blažena. Počátky podnikového archivnictví v Jihomoravském kraji. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 149-156.
- JANOUŠEK, Emanuel. Vznik a počátky zemědělského archivu: Kapitola z historie českého archivnictví. In *Archivní časopis* 18, 1968, s. 147-180.
- KAHUDA, Jan. Budoucnost státních okresních archivů – pracovní jednání. In *Archivní časopis* 50, 2000, č. 4, s. 230-233. ISSN 0004-0393.
- K obnově činnosti vědecké archivní rady. In *Archivní časopis* 22, 1972, č. 1, s. 1-4.
- KOČMAN, Alois. Z činnosti Státního archivu v Brně. In *Archivní časopis* 6, 1956, s. 207-216.
- KOLLMANN, Josef. *Dějiny ústředního archivu českého státu: Formování státního archivu od středověkého panovnického archivu listinného přes archiv české kanceláře, české komory, starého českého místodržitelství, českého gubernia a místodržitelství až po vznik Československé republiky*. Praha, 1992. ISBN 80-901358-0-3.
- KOLLMANN, Josef. Založení zemského archivu českého a dr. Antonín Gindely: K 130. výročí jeho založení a k 100. výročí úmrtí dr. Gindelyho. In *130 let zemského archivu: Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 130. výročí založení zemského archivu a 100. výročí úmrtí jeho zakladatele a 1. ředitele prof. A. Gindelyho*. Praha, 1993, s. 7-22.
- KOŇÁREK, Jan. Dvacet let Archivu Československé lidové armády. In *Archivní časopis* 29, 1979, s. 74-82.
- KRATOCHVÍL, Václav. Stálá archivní rada rakouská: Poznámky k návrhu zákona panské sněmovny o věcech archivních. In *Český časopis historický* 1, 1895, s. 41-47.
- K vládnímu nařízení o archivnictví. In *Archivní časopis* 4, 1954, s. 68-72.
- MACEK, František. 40 let vojenského správního archivnictví. In *Archivní časopis* 51, 2001, č. 1, s. 14-38. ISSN 0004- 0393.
- MARŠÁL, Josef. Třicet pět let jednotného archivnictví a co dál? In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 1, s. 1-4. ISSN 0004-0938.
- MARŠÁL, Josef. Obnovená archivní správa v roce 1990. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 4, s. 200-207. ISSN 0004-0393.

- MARŠÁL, Josef. Novela zákona o archivnictví. In *Archivní časopis* 41, 1991, s. 209-211.
- MATĚJEK, František. Z bouřlivých let v Zemském archivu. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 79-83.
- Memorandum vlády ČSR o postavení archivnictví v systému státní správy. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 2, s. 99-102. ISSN 0004-0938.
- MÜLLER, Karel. 90 let Zemského archivu v Opavě. In *Archivní časopis* 41, 1991, s. 105-106.
- MÜLLER, Karel. „Spolupráce“ Zemského archivu v Opavě se Zemským archivem v Brně v období 1. republiky. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 71-74.
- NUHLÍČEK, Josef. Zamyšlení nad 50. výročím československého archivnictví. In *Archivní časopis* 18, 1968, s. 129-135.
- Oznámení o reorganizaci archivní správy. In *Archivní časopis* 38, 1988, č. 4, s. 233. ISSN 0004-0938.
- PRCHAL, Alois. 30 let vojenského správního archivnictví. 30 let práce Archivu Československé lidové armády. In *Archivní časopis* 39, 1989, č. 3, s. 142-149. ISSN 0004-0938.
- *Průvodce po archivních fondech Státního archivu v Zámrsku*. Praha, 1965.
- PULEC, Jiří. Archivy zvláštního významu. In *Archivní časopis* 56, 2006, č. 2, s. 89-102. ISSN 0004-0393.
- Rekonstrukce vědecké archivní rady. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 1, s. 32. ISSN 0004-0938.
- REZEK, Antonín. Počátky nové organizace státních archivů ve královstvích a zemích na říšské radě zastoupených dle rozpočtu na rok 1896. In *Český časopis historický* 1, 1895, s. 392-395.
- ROUBIC, Antonín. K počátkům olomouckého krajského archivu. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník*

příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994. Brno, 1995, s. 127-133.

- RŮŽIČKA, Jindřich. O činnosti, pracovních výsledcích a dalších úkolech okresních archivů v ČSR. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 38-43.
- SEKYRKOVÁ, Milada. Příspěvek k organizaci a přínosu československo-rakouské archivní a spisové rozluky. In *Archivní časopis* 40, 1990, č. 1, s. 5-13. ISSN 0004-0938.
- SLÁDEK, Oldřich. Nová vyhláška o podnikových archivech. In *Archivní časopis* 23, 1973, č. 2, s. 66-74.
- SMUTNÁ, Kateřina. Úvodní vystoupení. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994.* Brno, 1995, s. 5.
- Stálá archivní rada rakouská. In *Český časopis historický* 1, 1895, s. 132-133.
- Státní archivní komise projednala návrh vládního nařízení o archivnictví. In *Archivní časopis* 4, 1954, s. 1-5.
- SÝKORA, Vojtěch – GÖRNER, Josef – OREL, Jaroslav. Právní úprava archivnictví v ČSR: Výklad zákona o archivnictví a k němu vydaných prováděcích předpisů. In *Sborník archivních prací* 28, 1978, č. 1, s. 167-231.
- SÝKORA, Vojtěch. Vývoj, současný stav a perspektivy archivnictví v České socialistické republice. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 4-13.
- ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1918: Stav a organizační vývoj. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 1, s. 3-85.
- ŠAMBERGER, Zdeněk. Československé archivnictví po roce 1945. In *Sborník archivních prací* 18, 1968, č. 2, s. 321-362.
- ŠAMBERGER, Zdeněk. *Studie k dějinám československého archivnictví.* Praha, 2005. ISBN 80-86712-23-0.
- ŠLAIS, Antonín. K podnikovým archivům a vyhlášce o archivech hospodářských a rozpočtových organizací. In *Archivní časopis* 6, 1956, s. 126-134.
- ŠPIRITOVÁ, Alexandra. Z historie Ústředního archivu ministerstva vnitra (1945-1954). In *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: Konference*

ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze. Praha, 1995, s. 5-16. ISBN 80-85475-18-9.

- ŠTARHA, Ivan. Zemský archiv v Brně a archivy jihomoravských obcí. In *Sborník archivních prací* 28, 1978, č. 1, s. 138-166.
- ŠTARHA, Ivan. Jihomoravské okresní archivy v letech 1954-1960. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 133-139.
- ŠTARHA, Ivan. Archiv zemského národního výboru v Brně. In *Archivní časopis* 43, 1993, č. 2, s. 81-88. ISSN 0004-0393.
- ŠTARHA, Ivan. Moravský zemský archiv v Brně: Několik poznámek k jeho poválečným dějinám. In *Archivní časopis* 44, 1994, č. 4, s. 217-222. ISSN 0004-0393.
- ŠTARHA, Ivan. 155 let Moravského zemského archivu v Brně: Stav bádání o jeho dějinách. In SMUTNÁ, Kateřina – ŠTARHA, Ivan (edd.). *155 let archivnictví v českých zemích: Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno, 1995, s. 7-18.
- ŠTARHA, Ivan. *Moravský zemský archiv v Brně 1839-1989: Dějiny ústavu*. Brno, 2003. ISBN 80-86810-01-1.
- ŠTARHA, Ivan. Zemský archiv v Brně za okupace. In *Archivní časopis* 57, 2007, č. 4, s. 233-241.
- ŠTEIDLER, F. Archivy Památníku osvobození za okupace. In *Archivní věstník* 2, 1947, č. 3, s. 1-4.
- ŠTOVÍČEK, Ivan. Vojenský historický archiv – tradice, současnost a perspektivy. In *Archivní časopis* 41, 1991, s. 65-74.
- ŠTOVÍČEK, Ivan. Vojenský historický archiv. III. odbor VÚA Praha. In *Archivní časopis* 57, 2007, č. 1, s. 59-61.
- TOMSKÝ, Viktor. Vojenský ústřední archiv a jeho fondy: Stručný přehled vývoje Vojenského ústředního archivu (VÚA). In *Archivní časopis* 3, 1953, s. 232-239.
- Únor 1948 otevřel cestu k socialistickému archivnictví. In *Archivní časopis* 23, 1973, č. 1, s. 1-4.
- Ustavení SÚA v Praze. In *Archivní časopis* 4, 1954, s. 254.
- VESELÝ, Arnošt. Dvacet pět let podnikového archivnictví a jeho další perspektivy. In *Archivní časopis* 30, 1980, s. 43-49.

- Vládní usnesení o činnosti Státní archivní komise. In *Archivní časopis* 3, 1953, s. 1-4.
- VOLF, Miloslav. Český zemský výbor a samosprávné archivy. In *Zprávy českého zemského archivu*, svazek IX., 1946, s. 135-194.
- WOITSCH, Jiří. Závan starých časů? Glosa k přejmenování Státního ústředního archivu na Národní archiv. In *Archivní časopis* 56, 2006, č. 2, s. 118-120. ISSN 0004-0393.
- WURMOVÁ, Milada. Státní oblastní archiv v Brně v letech 1945-1979: K 140. výročí jeho založení. In *Archivní časopis* 29, 1979, s. 129-140.
- ZAORALOVÁ, Marie. Státní oblastní archiv v Brně v letech 1980-1989: Ke 150. výročí založení. In *Archivní časopis* 39, 1989, č. 4, s. 195-202. ISSN 0004-0938.
- Zpráva o začlenění zemědělsko-lesnických archivů do státních archivů. In *Archivní časopis* 6, 1956, s. 46.

Internet:

- *Věcný záměr zákona o Národním digitálním archivu a digitálních archiváliích* [cit. 2010-03-01].
URL: <<http://www.google.cz/search?q=v%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+z%C3%A1kna+o+n%C3%A1rodn%C3%ADm+digit%C3%A1ln%C3%ADm+archivu&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:cs:official&client=firefox-a>>.
- *Usnesení vlády České republiky č. 447/2008 ze dne 21. dubna 2008 k zabezpečení plnění úkolů ve věci vybudování Národního digitálního archivu* [cit. 2010-03-01].
URL: <http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/web/cs?Open&2008&04-21>.

7. Resumé

Society often doesn't consider archives to be important, but archives deserve attention. Their existence has uncontestable big sense, that lay public doesn't realize every time. Proof is for example interest in these institutions particularly in time of revolutionary changes. Archives namely keep documents, that can help and also injure. Society didn't sympathize with archives for a long time, but gradually society recognized their significance and necessity to organize them. Their organization prevented from damage of records. Archive network began to form slowly and became more perfect and complicated. I endeavoured to take down this development in this bachelor thesis.

In 19th century state and self-governing archives functioned. This division wasn't taken for favourable, but it continued to the end of the monarchy, also during the first republic and it was abolished in 50th years. Archivists discussed an organization of archives as early as Rakousko-Uhersko. Archivists elaborated many suggestions, but they couldn't agree. Organization of archives wasn't realized because of contentions among ministries and wars. In 1951 State archive committee was founded. State archive committee prepared governmental rule. It was published in 1954 and determined uniform direction of archives. Act from 1974 specified and amended governmental rule. Next reforms came with territorial reorganizations of state. Archive network was adapted to territorial changes. Archive network isn't again uniform nowadays.

Organizational incorporation of archives was solved from 19th century and it was connected with different opinions on function of archives. Archivists argued, whether archives are administrative or scientific and cultural institutions. Accordingly archives would be directed. Governmental rule brought to an end these disagreements. Since 1954 archives have been directed by Ministry of the Interior.

Territorial, social and economic changes influence archive network. Archives aren't in isolation, but they form integral part of public life.

8. Seznam příloh

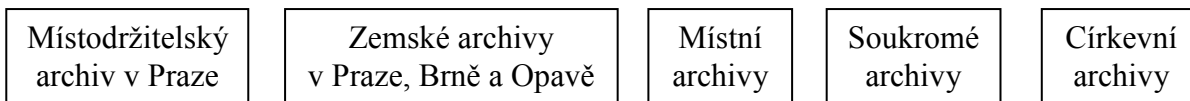
Přehled druhů archivů v českých zemích ve vybraných obdobích:

- 1) před vznikem Československa
- 2) za první republiky
- 3) před vydáním vládního nařízení č. 29/1954 Sb., o archivnictví
- 4) na základě vládního nařízení č. 29/1954 Sb., o archivnictví
- 5) podle zákona České národní rady č. 97/1974 Sb., o archivnictví
- 6) po vydání zákona České národní rady č. 343/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 97/1974 Sb., o archivnictví
- 7) na základě zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů

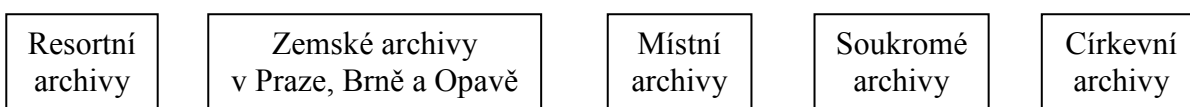
9. Přílohy

Přehled druhů archivů v českých zemích ve vybraných obdobích:

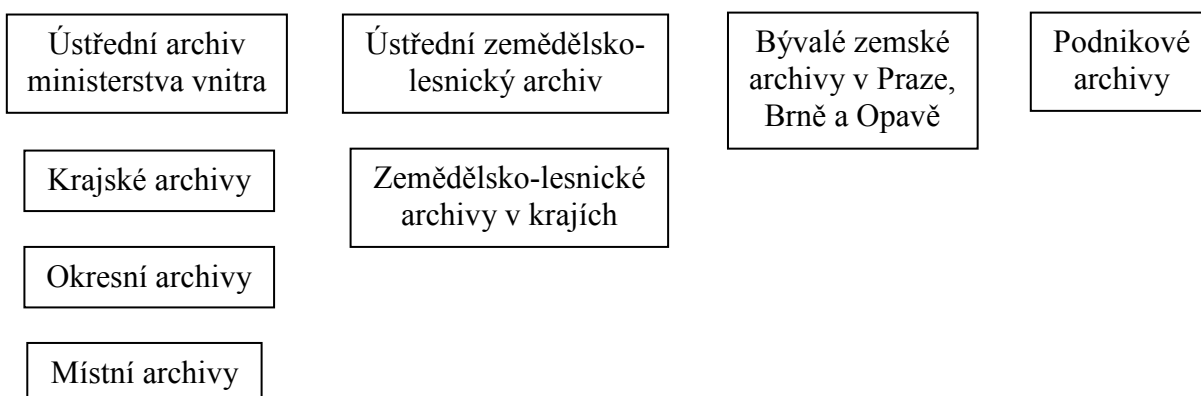
1) před vznikem Československa

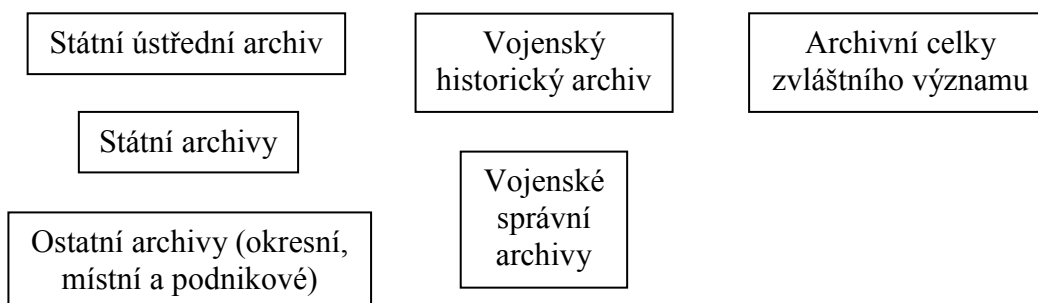
2) za první republiky

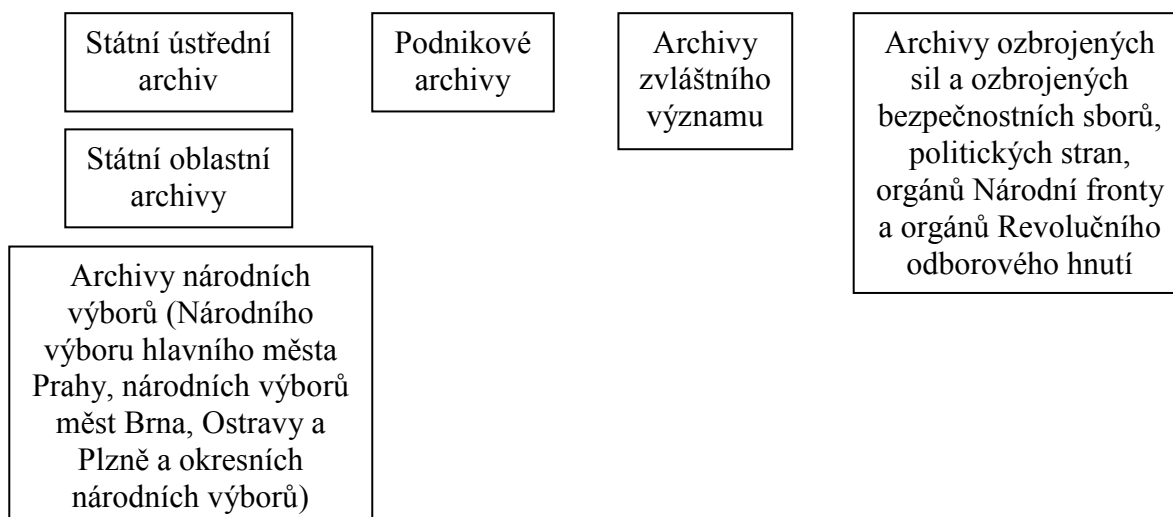
3) před vydáním vládního nařízení č. 29/1954 Sb., o archivnictví

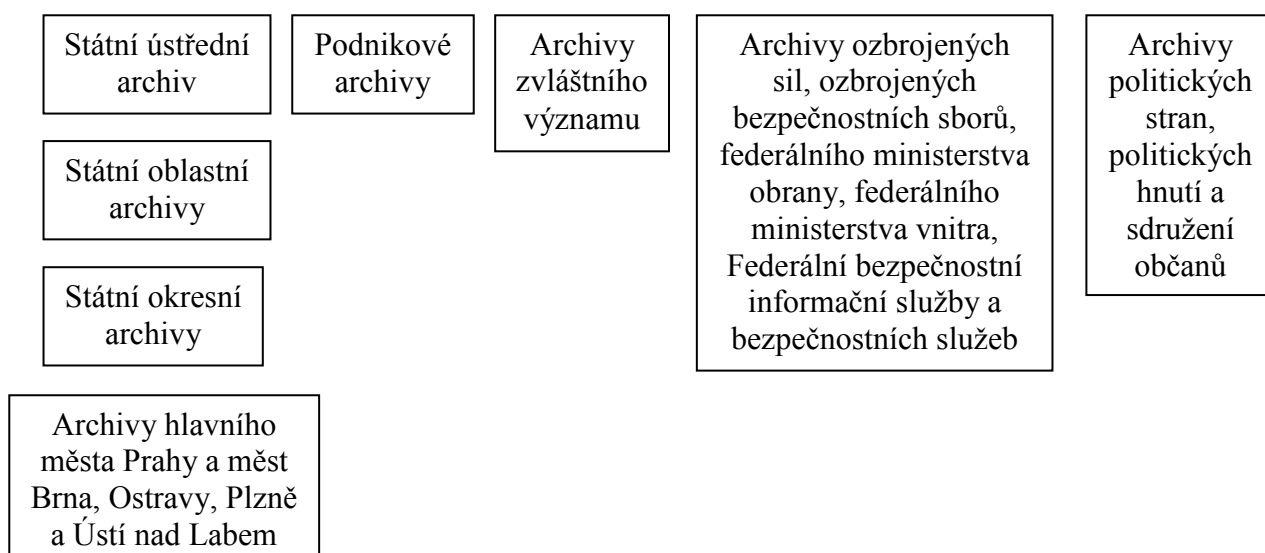
4) na základě vládního nařízení č. 29/1954 Sb., o archivnictví

5) podle zákona České národní rady č. 97/1974 Sb., o archivnictví

6) po vydání zákona České národní rady č. 343/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 97/1974 Sb., o archivnictví

7) na základě zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů

